

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Medya ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı

TÜRKİYE'DEKİ POMAK TÜRKLERİ VE SOSYO-KÜLTÜREL
UYUM SÜRECİ

Yüksek Lisans Tezi

Derya ERGENE

125120105

Danışman: Doç. Dr. Safiye KIRLAR BAROKAS

İstanbul, 2015

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Medya ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı

**TÜRKİYE'DEKİ POMAK TÜRKLERİ VE
SOSYO-KÜLTÜREL UYUM SÜRECİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan: **Derya ERGENE**

KABUL VE ONAY

Derya Ergene tarafından hazırlanan ‘‘Türkiye'deki Pomak Türkleri Ve Sosyo-Kültürel Uyum Süreci’’ başlıklı bu çalışma, Savunma Sınavı tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tez olarak kabul edilmiştir.

BAŐKAN	Doç. Dr. Safiye KIRLAR BAROKAS	
ÜYE	Prof. Dr. Seda MENGÜ	
ÜYE	Yrd. Doç. Dr. Korhan MAVNACIOĞLU	

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ahmet YÜKSEL

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge ve şekillerin kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Türkiye'deki Pomak Türkleri Ve Sosyo-Kültürel Uyum Süreci” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

14.05.2015

Derya ERGENE

ONAY

Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece İstanbul Arel yerleşkelerinde erişime açılabilir.
- Teziminyıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

14.05.2015

Derya ERGENE

ÖZET

TÜRKİYE'DEKİ POMAK TÜRKLERİ VE SOSYO-KÜLTÜREL UYUM SÜRECİ

Derya ERGENE

Yüksek Lisans Tezi, Medya ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Safiye KIRLAR BAROKAS

14 Mayıs, 2015 – 119 sayfa

Her milletin halkı, hatta aydınları arasında çeşitli karakter ayrımlarının ve çeşitli tipolojilerin yapıldığı görülmektedir. Bilimsel olarak “İrk Peşin Hükmü” de denilen ve aslında insanların pratik amaçlarla yaptıkları fakat genelde yanlış hüküm veren birer karakter sıralamasından başka bir şey değildir.

Gerek Osmanlı döneminde, gerekse Cumhuriyet sonrası göçler ve mübadeleler, Balkanlardan ve de özellikle Bulgaristan’dan ülkemize bu sıralama neticesinde yaşanmıştır. Balkanlarda yaşayan Türklerin kültürel olarak yaşadıkları sorunlar çoğunlukla ölümlerle sonuçlanmış, en hafif tabiri ile asimilasyona uğramışlardır. Ne etnik olarak kabul görmüşler ne de farklı olarak yaşamalarına izin verilmiştir. Bu süreçte yerlerinden ve yurtlarından olan göçmenler Türkiye’ye gönderilmiş, aileler parçalanmış ve herkes için yeni bir yaşam başlamıştır.

İşte Balkanlar’da yaşayan Pomak Türkleri de bu süreçleri yaşamış soydaşlarımızdır. Gerek Yunanistan’da gerekse Bulgaristan’da benzer sorunlar yaşatılarak göçe zorlanmış ve hatta öldürülmüşlerdir. Yüzyıllarca yaşadıkları bölgelerden zorla gönderilmiş, kültürlerini ve inanışlarını yaşadıkları bölgelerde korumalarına izin verilmemiştir.

Bulgarlar Pomak Türklerini, Müslüman Bulgarlar olarak nitelerken, Yunanlar da benzer şekilde Müslümanlaşmış Yunan olarak görmüşlerdir. Savunulan her iki tez de kendi milletlerindenmiş gibi görse de Müslüman olmaları, onların “öteki” olarak yorumlanmasına engel olmamıştır.

Bu çalışmada, Balkanlar’da yaşayan Pomak Türklerinin etnik ve kültürel kökenlerini. ayrıca onlar hakkında ortaya atılan Bulgar ve Yunan tezlerini değerlendirerek yaşadıkları göç süreci incelenmiş ve sonuç olarak ülkemizde kurdukları bu yeni yaşantıda uyum sorunu yaşayıp yaşamadıkları Pomak Türkleriyle yüz yüze yapılan sözlü mülakat ve anketler aracılığıyla değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Kimlik, Pomak Türkleri, Balkanlar

ABSTRACT

POMAKS IN TURKEY AND THEIR SOCIO-CULTURAL HARMONIZATION PROCESS

Derya ERGENE

It can be observed that various character discriminations and particular typologies are made among the communities and even the intelligentsias of all nations. Scientifically called as “Racial Preconception”, it is something done by people for practical reasons, but in fact, noting more than a character classification that generally misjudges.

The migrations and population exchanges from Balkans, especially from Bulgaria, to our country both in Ottoman period and after the Republic period occurred as a result of these classifications. The cultural problems of Turks, who lived in Balkans generally resulted with death and, to say the least, they were subjected to assimilation. Neither they were ethnically accepted, nor were they allowed to live dissimilarly. In this process, the migrants, who were deterritorialized, were sent to Turkey, families were broken and a new life started for everyone.

So, Pomaks that in Balkans are our cognates who were subjected to these processes. Both in Greece and in Bulgaria, they were forced to migrate by being subject to similar problems and they were even killed. They were forced for migration to leave the regions that they lived for hundreds of years and they were not permitted to preserve their cultures and beliefs in those regions. While Bulgarians characterize Pomaks as Muslim Bulgarians; similarly Greeks regarded them as Islamized Greeks.

In both cases, although they consider them to be of the same nation, being Muslim did not prevent them to be accepted as “others”. In this research, the ethnical and cultural origins of Pomaks, who live in Balkans, and also their

migration processes, have been analyzed by assessing the Bulgarian and Greek thesis stated on them; and finally, whether they have problems in adapting their new lives, which they started in our country is evaluated by means of personal interviews and questionnaires.

Keywords: Culture, Identity, Turks Pomaks, Balkans.

ÖNSÖZ

Bu çalışmayı yapmamda ki esas amaç kendimin de bir Pomak Türk'ü olmamdır. Kendi çevremizde dahi çoğu kimsenin bilmediği Pomak kimliği, göçmenlik söz konusu olduğunda Bulgar göçmeni olarak nitelendirilmiştir. Hem Bulgaristan'da hem de Yunanistan'da yaşamış Türk unsurlarından olan Pomakların etnik geçmişi ve Türkiye'ye göçü sonrası yaşadıkları uyum sürecini anlattığım tez çalışmamın bu konuda literatüre katkısı olacağını ümit ediyorum.

Yüksek Lisans eğitimim boyunca özellikle kültür ve kimlik konularında edindiğimiz bilgiler için tüm hocalarımıza sonsuz teşekkür ederim. Burada özel olarak hem tez danışmanım olan hem de görsel kültür alanında bizlere çok şeyler katan değerli hocam sayın Doç. Dr. Safiye KIRLAR BAROKAS'a ayrıca şükranlarımı sunarım.

Gerek eğitimim ve gerekse tez aşamasında bana her türlü desteği sağlayan, çalışma azmi ve moral veren sevgili eşim Emre ERGENE'ye, müdürüm Onur bey'e, yardım ve desteklerinden dolayı arkadaşım Taylan MARAL'a ve bu günlere gelmemdeki tüm emeklerinden dolayı aileme teşekkür ederim.

İSTANBUL, 2015

Derya ERGENE

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	III
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KÜLTÜR, KİMLİK TANIMLAMALARI VE GÖÇ OLGUSU.....	2
1.1. KÜLTÜR VE ÖĞELERİ.....	2
1.1.1. Değer ve Normlar.....	4
1.1.2. Ahlak ve Estetik.....	5
1.1.3. Maddi Kültür.....	6
1.1.4. İnançlar.....	8
1.1.5. Eğitim.....	10
1.1.6. Dil.....	10
1.1.7. Politik Yaşam.....	12
1.2. KİMLİK.....	12
1.3. GÖÇ KAVRAMI.....	16
1.3.1. Göçün Sosyal Hareketlilik Çeşitleri.....	18
1.3.1.1. Yatay Hareketlilik.....	19
1.3.1.2. Dikey Hareketlilik.....	20
1.3.2. Göç Türleri.....	21
1.3.2.1. İç Göç.....	22
1.3.2.2. Dış Göç.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

2. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE POMAKLAR.....	26
2.1. POMAKLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	27
2.1.1. Pomaklarla İlgili Bulgar Tezleri.....	29

2.1.2. Pomaklarla İlgili Yunan Tezleri.....	33
2.1.3. Pomaklarla İlgili Türk Tezleri.....	34
2.2. POMAK DİLİ VE ÖZELLİKLERİ.....	38
2.3. POMAKLARIN SOSYO-KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ.....	40
2.3.1. Pomak Türklerinde Doğum.....	42
2.3.2. Sünnet.....	44
2.3.3. Evlilik.....	44
2.3.4. Bayramlar.....	47
2.3.5. Ölüm ve Cenaze.....	48
2.3.6. İnanç Sistemleri.....	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. POMAK TÜRKLERİNE KARŞI UYGULANAN BASKI POLİTİKALARI.....	52
3.1. POMAK TÜRKLERİNE KARŞI UYGULANAN BULGAR FAALİYETLERİ.....	53
3.1.1. Dini Hayata Yönelik Yaptırımlar.....	53
3.1.2. Şiddete Dayalı Yaptırımlar.....	55
3.1.3. Sosyal Yaşama Dair Yaptırımlar.....	58
3.1.4. Siyasal Yaptırımlar.....	62
3.2. POMAK TÜRKLERİNE KARŞI UYGULANAN YUNAN FAALİYETLERİ.....	64
3.2.1. Şiddete Dayalı Yaptırımlar.....	64
3.2.2. Sosyal Yaşama Dair Yaptırımlar.....	66
3.2.3. Eğitime Yönelik Yaptırımlar.....	67

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ARAŞTIRMA: TÜRKİYE'DEKİ POMAK TÜRKLERİ VE SOSYO- KÜLTÜREL UYUM SÜRECİ.....	70
4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	70
4.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE HİPOTEZLERİ.....	71
4.3. BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	72
SONUÇ.....	87

KAYNAKÇA.....	91
EKLER.....	100
ÖZGEÇMİŞ.....	119

GİRİŞ

İnsanlık tarihinin tüm dönemleri boyunca göç olgusu hep var olan bir kavram olmuştur. Savaşlar, açlık, kıtlık gibi nedenlerle süregelen bu yer değiştirme kavramı, insanların yaşamsal ve kültürel öğelerinin de değişmesine neden olmuştur.

Osmanlı döneminde çeşitli zorunlu göç durumları görülse de özellikle cumhuriyetle birlikte dış ülkelerde bulunan Türk ve Müslüman kitleler Türkiye'ye gelirken genelde Rum ve Hıristiyan kitleler de dış ülkelere göç etmek zorunda kalmışlardır.

Yaşanan bu göçler, göç eden kitlelerin hayatlarını etkilediği gibi ülke ekonomilerini de olumsuz yönde etkilemiştir. Meydana gelen nüfus artışı, istihdam açığı ve üretim dengesizliği bu yaşanan ani ve zorunlu göç dalgasının kaçınılmaz sonuçlarından olmuştur.

Osmanlı döneminde 15. yüzyıl ortalarından 18. yüzyılın ilk yarısına kadar olan uzun bir süreçte gönüllü olarak Müslüman olmuş ve Balkanlar'da Yunanistan, Bulgaristan, Makedonya, Arnavutluk ve Kosova'da yaşamış ve günümüzde de az sayıda da olsa yaşamaya devam eden halklardan olan Pomaklar da bu zorunlu göçe maruz kalmış etnik kitlelerden birisidir.

Pomak kimliğinin ana bileşeni dindir ve Pomaklar kendilerini Müslümanlıkla özdeşleştirmişlerdir. Bu sebepten ötürü Pomaklar arasında İslam yalnızca bir din değil aynı zamanda milliyeti de ifade etmektedir.¹

Bu çalışmada Balkanlarda yaşayan bir halk olan Pomakların tarihsel ve kültürel gelişimi, Türkiye'ye göç ettirilme nedenleri ve sonrasındaki uyum süreci değerlendirilecektir.

¹ Gözler, K. XV ve XVI'ncı Asırlarda Lofça Pomak Köylerinin İşk Müslüman Sakinleri: 1479-1579. XIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara 4-8 Ekim 1999, Kongreye Sunulan Bildiriler Cilt III, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2002, S.1397.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.KÜLTÜR, KİMLİK TANIMLAMALARI VE GÖÇ OLGUSU

1.1. KÜLTÜR VE ÖĞELERİ

Kültür sözcüğü, Latince kökenli olup Fransızcadan dilimize geçmiştir. Latince’de “toprağı ekip biçme” ve “hayvan yetiştirme” anlamlarına gelen “cultura” sözcüğü, 17. yüzyılın sonuna doğru halkın “bütün bir yaşama biçimi” şeklini almıştır. Antropolojideki gelişmelerle birlikte 18.yüzyıllarda “bütünsel bir yaşam şekli” anlamını kazanmıştır.²

Almanlar kültürü daha çok teknolojik araç ve gereçleri içeren maddi medeniyet anlamında kullanırken, İngilizler ve Fransızlar medeniyetle eş anlamlı olarak kullanmışlardır. Modernleşmenin anahtar kavramlarından biri olarak kabul edilen kültürün farklı anlamlarda kullanılmasının başlıca nedeni, ulusal yapılardaki değişikliklerdir.³

Tarihsel bir derinliği bulunan ve insan hayatının bütün yönlerini kapsayan kültür kavramını tanımlamak oldukça zordur. Bu yüzden çeşitli dönemlerde pek çok tanımlama denemesi ortaya çıkmıştır. Antropolog A. L. Kroeber ve C. Kluchohn, 1952 yılında yayımladıkları “Kültür: Kavramların ve Tanımların Eleştirisi” başlıklı derlemede 164 farklı kültür tanımına yer vermişlerdir.⁴

A. Kroeber ve C. Kluchohn kültürü şöyle tanımlamışlardır: “Kültür, temelde insanların var olduğu maddi yapılar da dâhil olmak üzere, insan gruplarının etkinliği sonucunda ortaya çıkan, semboller aracılığıyla kazanılan ve iletilen düşünce, algılama ve sembolize edilmiş belirli tepki biçimlerine

² Özbek, N., Global İş Kültürü Oluşturmada Devlet Hava Meydanları İşletmesinin Attığı Adımlar, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, 2011, s.3.

³ Torun, E., II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye’de Kültürel Değişmeler İç ve Dış Etkenler, İstanbul, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2006, s. 13.

⁴ Aydın, S., Erdal, Y. S., Antropoloji, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayın No:1761, 2007, s.25.

dayanmaktadır, kültürün çekirdeğini geleneksel düşünceler ve özellikle bu düşüncelerin bağlı olduğu değerler oluşturmaktadır”.⁵

Kültür için “sosyal kalıtımın tümü” tanımını öneren ise Calvin Wells’dir. Wells’e göre kültür, içgüdüsel olmayan, bilerek ya da bilmeyerek başka insanlardan öğrendiklerimizin bütünüdür.⁶

Sosyologlar, kültürü aşağı ve yukarı sınıf kültürü olarak ele alırken, Antropologlar bu sınıflandırmayı alt kültür olarak değerlendirmiş ve yaygın kültürü oluşturan alanlar olarak değerlendirmişlerdir. Ralph Linton’a göre bir toplumda bu alt kültürlerin toplamı yaygın (genel) kültürü oluşturmaktadır.⁷

Maddi gelişme ve manevi sistemlerin toplumdan topluma farklılık göstermesi kültürlerin de farklı şekillerde ortaya çıkmasına neden olabilir. Kültür farklılaştıracağı gibi bütünleştirici de olabilir. Aynı toplum içerisinde tek tek mikro sosyal gruplar daha alt kültürleri de oluşturabilir. Bu anlamda bir kişinin bir kültürün bütünü ile bağdaşması onu bütün unsurları ile benimsemesi mümkün değildir. Bu da kültürel gelişme değişiminin en önemli nedenidir.⁸

Toplumların farklı olan yaşam tarzları da onları farklı kültürlere sahip topluluklar haline gelmelerini sağlar. Toplumlarda kültürleri oluşturan temel faktörler vardır. Ancak toplumlara göre bu faktörlerin önem sırası değişiklik gösterir.

1948’de İngiltere’yi antropolojik bir bakışla gözlemleyen T. S. Eliot, “Notes Towards the Definition of Culture” kitabında, kültürün başka öğelerin yanı sıra şunları da içerdiğini yazmıştır: “*Derby (atyarışı) günü.. dart okları atmak... haşlanmış lahanalar dilimleri... sirkeli kırmızı pancar... 19. Yüzyılın Gotik kiliseleri ve Elgar’ın müziği.*” Antropolog Bronislaw Malinowski daha 1931’de Encyclopaedia of Social Sciences’ta çıkan makalesinde kültürü geniş

⁵ Aydın, S., Erdal, Y. S., Antropoloji, s.20.

⁶ Wells, C., Kültür ve Politika, Çev. Bozkurt Güvenç, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1984, s.43.

⁷ Türkdoğan, O., Kültür-Değişme ve Toplumsal Çözülme, İstanbul, IQ Yayınları, 2007, s.41.

⁸ Arslantürk, Z., Amman, M. T., Sosyoloji, İstanbul, Çamlıca Yayınları, 2001, s.225.

bir biçimde tanımlamaktaydı. İçinde “önceki kuşaktan kalıt yapıntılar, mallar, teknik süreçler, fikirler, alışkanlıklar ve değerler” yer almaktadır.⁹

Genel kabul gören ve İlhan Erdoğan’ın da yedi başlık¹⁰ altında incelediği kültürün öğeleri şu şekildedir: Değer ve normlar, ahlak ve estetik, maddi kültür, inançlar, eğitim, dil, politik yaşamdır. Her ne kadar farklı kuramcılar farklı şekillerde tanımlama yapsalar dahi, ortaya çıkan sonuç; kültür’ün aktarılan ve insana dayalı bir olgu olduğu yönündedir. İnsanların yaşam standartları ortaya yaşamsal normları ve değerleri çıkarmaktadır.

1.1.1.Değer ve Normlar

Her toplumun, kültürel özellikleri tarafından şekillendirilmiş kendisine özgü bir sosyal yapısı vardır. Zaman içerisinde bu toplumsal tutumlarda değişiklikler meydana gelebilmektedir. Bu değişiklikler bir kültürel değişmeye de yol açabilmektedir. Kültürde meydana gelebilecek değişimler sosyal yapının da değişmesine neden olacaktır. Bu bir etki zinciri şeklinde devam eder ve sonuç olarak kültür ve sosyal yapı birbirinden etkilenir ve birindeki değişim ötekini de değişimine neden olabilir.

Değerler, kişiler ve toplumları ayıran, önemli hislerin oluşturduğu fikirler ve kavramlardır. Her toplum bir değer sistemine sahiptir ve bu değerler bir araya gelerek toplumdaki kavramları oluştururlar. Normlar ise daha çok belirli rolleri olan kişilerin uymaları gereken kurallar ve ölçüler olarak ifade edilir.¹¹

Bir toplumdaki tüm bireylerin ortaklaşa inandığı ve paylaştığı temel değerler, kurum kültürünün önemli bir öğesidir. Kültür, insanların paylaştığı değer ve inançlarla başlamaktadır. Bu değerlerin tümü toplumdaki temel anlayış sistemini oluşturmaktadır ve Schein’in (1985) da belirttiği gibi örgüt, bu

⁹ Burke, P., Kültür Tarihi, Çev. Mete Tunçay, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.40.

¹⁰ Erdoğan, İ., İşletmelerde Davranış, Beta Yayınları, İstanbul, 1994, s.135.

¹¹ Erdoğan, a.g.e., s.135.

temel anlayışı hem iç hem de dış adaptasyon ve bütünleşme problemlerinde kullanmaktadır.¹²

Değerler, kültürün daha çok gözle görülmeyen, öznel, içsel yönünü oluşturmakta, örgütsel sorunların çözümünde makul, uygun olarak kabul edilen çözüm biçimini göstermektedir. Toplumlar da diğer bazı kültürel öğelerin (semboller) de toplumun temel değerlerini ve inançlarını açıkladığı ve vurguladığı söylenebilir. Aynı zamanda söz konusu değerler, bir toplumun genel amaçlarını, ideallerini, standartlarını yansıtır ve toplumsal kimlik içinde de çeşitli biçimlerde dile getirilir.¹³

Değerler bireysel düzeyde olduğu gibi toplumsal düzeyde de gelişir. Toplum kültürü, bir toplumda paylaşılan değerler sistemidir. Değerler toplum kültürünün diğer öğelerine göre daha güvenilir bir özellik taşırlar. Sosyal yapıdaki bireylere sergiledikleri davranışın nedeni sorulduğunda genellikle bu davranışı yönlendiren bu değerlere ulaşılmaktadır. Örneğin, "açık kapı politikasının uygulandığı" bir yapıda bireyler istedikleri zaman üstleri ile görüşebiliyorlarsa, bu uygulama o yapıda iletişimin önemli bir değer olduğunu göstermektedir.¹⁴

Değerler, nasıl bireysel düzey gösterirken aynı zamanda toplumsal düzey içinde gelişirse estetik ve ahlak için de aynı ilişkiden söz edilebilir.

1.1.2.Ahlak ve Estetik

Bir kültürde güzel sanatlar hakkında bilgi veren gelişmiş çeşitli kültür öğeleri de ahlak ve estetikdir. Estetikte genel değerler ve farklılıklar vardır. Belirli kültürlerin ve özellikle alt kültürlerin, kendilerine özgü estetik değerleri vardır. Bu bağlamda söz konusu farklılıkları, ulusal olmaktan çok bölgesel olarak ele almak daha doğru olacaktır. Teknoloji ve haberleşmenin son yıllardaki hızlı gelişimi ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan paylaşım ortamı, ulusal düzeyde estetik değerlerin önemini azaltmakla birlikte, toplumun gelenek ve geçmişi ile ilgili olarak alt gruplarda heyecan yaratması açısından

¹² Akıncı, B.Z., Kurum Kültürü ve Örgütsel İletişim, İstanbul, İletişim Yayınları, s.36.

¹³ Şişman, M., Örgüt Kültürü, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1994, s.135.

¹⁴ Sabuncuoğlu, Z., Tüz, Örgütsel Psikoloji, Bursa, Alfa/Aktüel Kitabevi, 1998, s.196.

estetik değerlerin önemi devam etmektedir.¹⁵ Bir GSM firmasının teknolojisini anlatırken Güneydoğu Anadolu bölgesinde çektiği reklam filminde, küçük bir çocuğun bölgeye özgü şivesiyle koyun otlatırken son teknolojiden bahsetmesi, teknolojiyi alt kültürle nasıl birleştirdiğini de göstermektedir.

Ahlak kuralları sosyal hayatta bireylerin birbirleri ile olan ilişkilerini düzenleyen, yazılı olmayan ve bir kültürde gelişmiş çeşitli güzel sanat dalları hakkında bilgi verir. Ahlak kurallarının yaptırımını, yani ahlak kurallarına aykırı davranışlarda bulunanların karşılaşacağı tepki, ayıplama ve küçük görme şeklinde ortaya çıkan manevi bir tepkidir. Herhangi bir kimse ahlâk kurallarının emir ve yasaklarına, ancak toplumun kendisi hakkında kötü bir değer yargısına varmasından, ayıplanmasından, küçük görmesinden ve nihayet ilişkisini kesmesinden korktuğu ve çekindiği oranda uyar.¹⁶

Bireye, içinde var olduğu toplumsal ilişkiler dizisi dışında verilen her şey zamanla toplumun bireyden kopmasına ve yabancılaşmaya yol açar. Bu noktada ahlak bir üst kimlik sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Gündelik yaşamla hiçbir gerçek bağı olmayan bir üst kimlik sorunu, bireyin kendi olma, kendisi gibi davranma tatminsizliğini arttırır. Kendi olamama tatminsizliği başka biri olamayacağı gibi yeterince toplumsal da olmayacaktır.¹⁷

Birey, giymek istediği kıyafet ile toplum içerisinde ayıplanma veya dışlanma korkusu yaşadığından bu isteğini yerine getirmemektedir. Bu günümüzde “mahalle baskısı” adı verilen bir durum halini almıştır. Sanatla ilgili ise durum daha çok toplumsaldır. Bir sanatçının yaptığı heykel veya resim, “toplumun ahlaki değerleri” sebep gösterilerek yıkılabilmektedir.

1.1.3.Maddi Kültür

Maddi kültür, insanın yaptığı eserler ve aletler ile kişinin davranışlarının birleşmesi yani hammaddesi olan el emeği ile işlenerek ortaya çıkmasıdır. Ortaya çıkan bu el emeği yöntemi teknoloji olarak adlandırılır. Bir

¹⁵ Erdoğan, İ., İşletmelerde Davranış, İstanbul, Beta Yayınları, 1994, a.115.

¹⁶ Özbek, a.g.t., s.18.

¹⁷ Hoffer, E., Kesin İnançlılar, Tur Yayınları, İstanbul, 1978, s.26.

toplumun teknoloji düzeyi, ortaya koydukları eserleri ve aletleri o toplumun maddi kültürü olarak kabul edilir.

Toplumların geçmişlerinde bıraktıkları yapılar, kullandıkları ev eşyaları, giyim eşyaları kısacası her türlü maddi iz, maddi kültür içerisinde değerlendirilir.¹⁸ Maddi şeyleri meydana getirmek için gerekli bilgi ve teknik olarak ele alacağımız maddi kültür öğeleri insan tavır ve eylemlerini etkilemektedir. Dönmezer'e göre otomobilin insan hayatına girmesi aile, ahlak gibi kültürel öğelerde köklü değişikliklere neden olmuştur.¹⁹ Tekerleğin bulunması temelde ne kadar otomobil ile özdeşleşse de birçok icadın kaynağını oluşturmuştur. Teknolojinin etkili olduğu en önemli kültür ögesi ise hiç kuşkusuz televizyondur. Ailece yapılan toplantıların, sohbetlerin yerini önceleri radyolar alsa da televizyonun ilk sıraya yerleşmesi gecikmemiştir. Evimizin en güzel köşesinde duran televizyon hayatımızın vazgeçilmez parçası olmuş durumdadır.

Çeşitli toplumlardaki maddi kültür farklılıkları, toplumların ekonomik durumunun sonuçları, estetik kültür farklılıkları ve teknoloji düzeyine göre, benzer maddi kültür öğelerinin geriliği veya ileriliği olarak belirlenebilmektedir.²⁰ Örneğin, dünyanın en önemli otomobil markaları Almanya'da olduğu gerçeği, otomobil sanayinde ne kadar ileri oldukları veya elektronik denilince akla Japonların gelmesi teknolojiye ne kadar ileride olduklarının göstergesi sayılmaktadır.

Kültür tarihçileri geleneksel olarak maddi kültüre düşüncelerden daha az önem vermişler, madde alanını iktisat tarihçilerine bırakmışlardır. Norbert Elias'ın uygarlaşma süreci hakkındaki kitabında çatalın tarihine ve mendilin tarihine ayırdığı sayfalar, zamanına göre oldukça sıra dışıydı. İktisat tarihçileri de, yiyeceklerin, giyeceklerin ve barınakların simgesel yanları üstünde durmaz, onların yerine beslenme düzeylerine ve bir bireyin çeşitli metalara harcadığı gelirin tutarlarına bakarlardı.²¹ 1980'li ve 1990'lı yıllarda, bazı kültür tarihçileri maddi kültürü incelemeye yöneldiklerinde, kendilerini arkeologlarla,

¹⁸ Soydaş, A. U., Kültürlerarası İletişim, İstanbul, Parşömen Yayınları, 2010, s.39.

¹⁹ Dönmezer, S., Sosyoloji, Ankara, Savaş Yayınevi, 1984, s.116.

²⁰ Soydaş, A. U., Kültürlerarası İletişim, İstanbul, Parşömen Yayınları, 2010, s.39.

²¹ Burke, a.g.e., s. 96.

giyim, mobilya uzmanlarıyla çalışır buldular. Örneğin, din tarihçileri, dinsel tutumlardaki değişmelerin göstergesi olarak kilise döşemelerindeki değişikliklere daha dikkat eder olmuşlardır.²² Ancak günümüzde görsel kültür çalışmalarının ağırlık kazanması sonucunda görsel kültür öğeleri içerisinde maddi kültür güncellik kazanmıştır. Son yıllarda bu konuya bilim adamların da oldukça önem vermektedir.

Fransız tarihçi Dainel Roche, *Culture des apparences* (1989) kitabında, bu “*bize uygarlık hakkında çok şeyler söylüyor*” diyerek giysi tarihine dikkat çekmiştir. Ona göre giyim kuralları, yerleşik kültür kurallarını açığa vurmaktadır. Roche, “*kılık kıyafetin gerisinde gerçekten zihinsel yapıları bulabileceğimize inanıyorum*” demektedir. Örneğin, 18.yy. Fransa’sında bir kimsenin belirli bir giyim tarzına uyması, soylu olduğunu göstermesinin ya da soyluymuş gibi geçinmesinin bir yoluydu. Giysi seçimi, tarihçinin dönemin “terzilik tiyatrosu” dediği şeyin içindeki rolün seçilmesiydi. Roche, devam ederek “giyim devrimi” ile özgürlük, eşitlik ve hafifmeşrepliğin” yükselişi diye görülen Fransız Devrimi arasında bir bağlantı görmektedir.²³

Ülkemizde ise giyim devrimi olarak II. Mahmut dönemi sayılabilir. Yeniçeriliği kaldıran II. Mahmut, 1826 yılında sarık ve cüppe giyilmesini yasaklamıştır. Kaptan-ı Derya Koca Hüsrev Paşa’nın Tunus’ta görüp getirdiği fes’i çok beğenen padişah, 1832 yılında bir genelge yayınlarak ordu mensuplarının fes giymelerini emretmiştir. Sonraki dönemlerde Sultan Abdülmecit bütün memurların pantolon giymesini ve kravat takmalarını emretmiştir. Hiç şüphesiz en büyük kılık kıyafet devrimini Mustafa Kemal Atatürk gerçekleştirmiş ve 1925 yılında Kastamonu’da halkın karşısına “modernliği, çağdaşlık ve laiklik” ölçüsü olarak değerlendirilen Panama tipi şapkasıyla çıkıyordu. Sonucunda 1934 yılında çıkarılan kanunla batı normlarına ulaşılması amaçlanmıştır.

1.1.4. İnançlar

İnançlar, kültürün en önemli temel öğelerinden bir tanesidir. Her toplum çeşitli şekillerde bir inanç sistemine sahip olmuştur. Öteden beri din,

²² A.g.e., s.97.

²³ Pallares, M. L., *Yeni Tarih: İtiraf ve Konuşmalar*, Cambridge, 2002, S:116, s.19.

insanlarda ortak duygu ve inançların gelişmesinde önemli bir toplumsal kurum haline gelmiştir.

İnançlar arasındaki benzerlikler ne kadar çok ise o toplumun kültür inançları da o derece birbirine bağlı olur. Bireylerin inançlarının, duygularının ve tepkilerinin sonucunu ise tutumları, bu tutumlar da inançla birlikte manevi kültür birliğini oluşturur.

Değer ve kurallar ise kültürün özelliğini veren kültürlerarası benzerliği veya farklılığı ortaya çıkaran faktörlerdir. Kültürel kurallar, kültürel değerlere dayanır, toplumların ve bireyin davranışlarının sınırlarını belirleyerek tutumlarına yön verirler. Din de bütün bu inanç, tutum, kural ve değerleri etkileyen, ilk çağlardan beri toplumlar arasındaki farkı oluşturan önemli bir kültürel öge olarak ortaya çıkmaktadır.²⁴

Din, tutum, inanç ve değerlerin toplumlar arasında nasıl fark meydana getirdiğini ortaya koyan bir çok örnek mevcuttur. Soydaş, buna en güzel örneğin “evlilik” olduğunu söylemektedir. Antropolojik araştırmalarda özellikle evlilik ve aile kavramları açıklanırken, evliliğin toplumlarda monogami (tek eşlilik), poligami (birden çok kadın eş) ve poliandri (birden çok erkek eş) olmak üzere üç ana şekilde olduğu belirtilmiştir. Dünya genelinde monogami tercih edilirken, dinin etkisi ile İslam ülkelerinde ve geleneklerin etkisiyle Afrika’da poligami yaygın olarak görülmektedir. Poliandrik evliliklerin dünya üzerinde yaygın olarak görülmemesine karşın araştırmacı Goldstein daha çok Tibetlilerin poliandrik evlilik yaptıkları bilgisine ulaşmıştır.²⁵

Ülkemizde de yapılan pek çok araştırma evlilik türlerinin özellikle eğitim düzeyleri ile yakından ilişkili olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Eğitim seviyesinin yüksek olduğu batı bölgelerinde evlenme yaşı nispeten daha ileri ve tek eşlilik (monogami) büyük oranda baskınken, doğu ve güneydoğu bölgelerinde küçük yaşta evlenme ve birden çok kadın eş (poligami) görülmektedir.

²⁴ Erdoğan, a.g.e., s.135.

²⁵ Soydaş, a.g.e., s.45.

1.1.5.Eğitim

Toplumlara gore farklılaşan şekillerde, çeşitli amaçların gerçekleşmesini sağlayan, hem toplum kültürüne katkıda bulunup hem de toplum kültürüne biçim veren bir olgu olan eğitim yoluyla kültür ögeleri yeni nesillere aktarılır.

Eğitim, kültürün devamlılığını sağlaması yonyle önemli bir kültürel etkendir. Bir toplumda teknolojik seviye değiştiğinde, buna bağlı olarak kültürel değişmeler de meydana gelmektedir. Eğer teknolojik değişiklik herhangi bir baskı oluşmadan kendiliğinden gerçekleşiyorsa, buna serbest kültür değişimi denilmektedir. Baskı ile sağlanmaya çalışılan değişiklikler, kültür değişmesi sırasında dirençle karşılaşırlar.

Bu direncin önemi, kültürel yapının özelliğine ve değişimin önemine bağlıdır. Yzeyssel veya alışılmış yaşam biçimine yakın değişimler söz konusu olduğunda, kültür bunlara karşı esnek olabilir. Toplumlararası karşılaştırmalarda kültürün gelişime olanak verip vermemesi, ilkel veya ileri kültür olarak sınıflandırılmasına yol açacaktır.²⁶ Manevi yon ağır basan kültürlere teknik, ekonomik değişimler ve modernleşme sonucu yerini teknik yon ağır basan kültürlere bırakmaktadırlar. Bunun sonucunda kültürün ögelerinden olan eğitim, kültürün önemli bir yon olan teknolojinin gelişmesini ve toplumlararası ortamda yaygınlaşmasını sağlar.²⁷

Eğitim oranının yükselmesi, daha bilinçli bireyler yetişmesinin yanı sıra onların da bilinçli nesiller yetiştirmesine sebep olmaktadır. Toplumsal anlamda ise eğitilmiş bireylerin teknolojik çalışmaları geliştirmesiyle ulusal ve global anlamda insanlığa hizmet etmeleri anlamına gelmektedir.

1.1.6.Dil

Hiç şphtesiz dil, kültürün taşıyıcı unsuru olması nedeni ile en önemli parçasıdır. Kültürün bütün unsurlarının nesilden nesile aktarılmasına, kişilerarası iletişime ve sosyal ilişkilerinin düzenlenmesine aracılık etmektedir.

²⁶ Soydaş, a.g.e., s.43.

²⁷ Erdoğan, a.g.e., s.154.

Bu temel unsur, kültürün öğrenilmesine, anlamlarının simgelenmesine yardımcı olur.²⁸

Dil, kültürlerin özellikleri ve değerleri hakkında da bilgi verir. Örneğin ekonomisi geri kalmış ülkelerin dillerinde ticari kelimeler nispeten daha azdır. İngiliz dili ticari ve endüstriyel iletişim kelimeleri yönünden zengindir. Bunu nedeni ise İngiliz kültürünün ticari üstünlüğü gösterilebilir.

Sargut, kültürün göreceliğinin bilgiyi kavrama yönünden ele alınmasında Edward Spair ve Benjamin Lee Whorf'un yaklaşımlarını incelemiştir. Spair'e göre bir toplumun konuştuğu dil alışkanlıkları üzerine kuruludur. Whorf ise kişilerin konuştukları dil benzeşiyorsa ya da kullandıkları dil birbirine uyumlandırılmıyorsa, algısal farklar oluşabileceğini belirtmiştir. Ayrıca dil kültürel davranışlarımızı da etkilemektedir. Dilin gelişmesiyle birlikte kültürel değerler de büyümektedir.²⁹

Buradan hareketle, bir ülkenin dilinin, o ülkenin kültürü için anahtar konumda olduğu söylenebilir. Toplumların başka dilleri konuşan toplumlarla iletişime geçmesi sonucu kültürlerinde değişme ve etkileşim görülmektedir. Melbourne Üniversitesi'nden Profesör Anne-Wil Harzing'in 2005 yılında yönettiği ve Türkiye dâhil 24 ülkeyi kapsayan araştırmada, bireyin kendi dilinden başka bir dili kullandığında kültürel değerlerinin etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.³⁰

Bunun ülkemizdeki en net örneği Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizde konuşulan "Kürtçe" lehçesidir. Bölgenin Ermenistan, İran, Irak ve Suriye arasında kaldığı düşünüldüğünde lehçe içerisinde kullanılan kelimelerin Farsça, Arapça, Ermenice ve Türkçe'den oluşması kaçınılmaz olmuştur. Özellikle ticaret ve yolculuklar nedeni ile bölgede çok hareketlilik yaşanmış, bu da gerek bölge halkı gerekse o bölgeyi geçiş yolu olarak kullananlar açısından kültürel bir etkileşim meydana çıkarmıştır.

²⁸ Özbek, N., a.g.t., s.16.

²⁹ Sargut, S., Kültürlerarası Farklılaşma ve Yönetim, Ankara, İmge Yayınevi, 2001, s.61.

³⁰ Soydaş, a.g.e., s.41.

1.1.7.Politik Yaşam

Toplumsal düzen ve yasaların belirlenmesindeki önemli öğelerden birisi de politik yaşamdır. Politik yaşam veya politik tedbirler diye de adlandırılan bu sistem devletin otoriter yapısının sağlanmasında önemli rol oynamaktadır.

İlhan Erdoğan politik tedbirlerin, devamlılığı sağlayıcı tedbirlerin alınmasına yönelik olmakla beraber toplumun genel yapısını koruma ile de ilgili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca diğer toplumlarla olan ilişkilerin belirlenmesinde veya tedbir alınması gereken durumlarda belirleyici olabilmesinin yanı sıra toplumsal devamlılığın sağlanmasında da etkili bir sistem olmaktadır.³¹

Bütünsel bir insan anlayışına sahip olan Karl Marx, insanı yabancılaşmamış durumuna geri dönmeye, doğayla, başka insanlarla ve toplumla yeniden birleşmeye ihtiyaç duyan bir varlık olarak gördüğünü belirtir. Benzer biçimde Marx'ın sınıfı felsefi bir kategori olarak sorunsallaştırdığına örnek gösterilen “*tarih sınıf mücadelesinin tarihidir*” sözleri de sınıf ile tarih arasında herhangi bir ilişki varsaymaz. Bu sözler, toplumsal varoluşun ancak kendi tarihselliği içinde kavranabileceği, tarihin insanın emek aracılığıyla kendini gerçekleştirmesinin bir ürünü olduğu düşüncesini dile getirir. Marx, insan türünün tüm baskı biçimlerinden kurtulması ve özgürleşmesi demek olan sosyalizmin, ancak proletaryanın devrimci rolü ile gerçekleşebileceğini düşünür. Ona göre sosyalizm, ideal bir sosyal düzen tasarımı olmaktan çok tamamen felsefi bir zorunluluktur. Bir sınıf mücadelesi sorunu olarak gördüğü sosyalizmin, yalnızca bir politik yaşam biçiminin ötekini yerini almasından ibaret olmadığını, aynı zamanda politikanın ortadan kalkması anlamına geldiğini belirtir.³²

1.2.KİMLİK

Kimlik, Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde, “toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını

³¹ Erdoğan, a.g.e., s.105.

³² Marx, K., Worwarts, Paris, 1844, s.3.

sağlayan şartların bütünü” şeklinde tarif edilmektedir. Kısaca kimlik, “hayatta duruş yerimizi bildiren özelliklerin” bir özetidir.

İnsanlar toplum içerisinde sahip oldukları kimlikleriyle yer bulurlar. Toplumsal ilişkilerde gelir, yaş, meslek veya cinsiyet gibi kimliğe ilişkin bazı ölçütlere başvururlar. Bunların yanı sıra, dürüstlük, kabiliyet, hoşgörü, cesaret gibi görece daha değerli kıstaslar da kimliğin belirlenmesinde yardımcı olmaktadır.³³

Gün geçtikçe modern toplumlarda kimlik, bireylerin kendilerinin kurdukları ve başkalarına sundukları bir inşa süreci haline gelmektedir. Bu inşa süreci içerisinde özellikle toplumsal roller ve kullanılan materyaller ön plana çıkmaktadır. Birey kimlik duygusunu sosyalleşme süreci içerisinde diğerleri ile girdiği ilişkiler sonunda oluşturmaktadır. Dolayısıyla bireyin kimliği, doğum ile başlayan ve hayatın sonuna kadar devam eden uzun bir sürecin etkisi ile belirlenmektedir. Bu bağlamda kimlik, sürekli bir inşa sürecini içermekte ve tarihsel bir arka planı bulunmaktadır. İçinde bulunduğu duruma göre de esnek bir yapıya bürünmektedir.³⁴

Kimlik tanımlarına genel olarak bakıldığında, bireyin tüm özellik ve niteliklerini kapsadığı görülmektedir. Kişinin kendisini nasıl gördüğü ve aynı zamanda toplum tarafından nasıl görüldüğü, kimlik kavramıyla ilgilidir. İngilizcede “identity” olarak geçen kimlik, Latince “identities” kökünden gelmektedir. Anlam bakımından, aynılık kavramına denk düşmektedir. Nuri Bilgin’e göre de kimlik; “psikolojik düzeyde bir kişinin kendisini kişi olarak tanımlaması” olarak değerlendirilmektedir. Burada kimlik sahip olduğumuz çeşitli temsilleri kapsamaktadır.³⁵

İrfan Erdoğan ve Korkmaz Alemdar, kimliği sosyal bir olgu olarak tanımlar. Onlara göre, insanlar toplum içindedir ve “dışlandıklarını” söylediklerinde bile toplum içindedirler ve dışında olamazlar. İnsanın “ne olduğu” bu toplum içindeki sosyal, kültürel ve siyasal yapılar içinde, bu yapılar

³³ Bulut, A., Türklerin Etnik Kökenleri, İstanbul, Kalipso Yayınları, 2011, s.18.

³⁴ Olgundeniz, S. S., Televizyon Dünyasında Çocuğun Temsili: Televizyon Dizilerinde ve Reklamlarda Çocuk Kimlikleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi SBE, İzmir, 2010, s.46.

³⁵ Bilgin, N., Kimlik İnşası, Aşına Yayınları, İstanbul, 2007, s.156.

tarafından ve bu yapıların içindeki kendi tarafından oluşturulur. Dolayısıyla “aktif özne” ancak toplum içinde tarihsel olarak oluşmuş ve sürdürülen egemenlik ve mücadeleler çerçevesi içinde aktiftir: Aktif olarak kendini oluşturması, ancak toplumun tarihsel olarak geliştirdiği olanak ve olasılıklar içinde mümkündür. Bu nedenle, insanın kimliği “birinin kimliğinin bittiği yerde başlayan” bir kimlik olamaz. Çünkü kimliğin öznelliği de sosyaldır.³⁶ Kimlik, bir nevi marka işlevi görerek nitelendiği ve temsil ettiği kişileri veya grupları diğerlerinden ayırır. Ülke, toprak, coğrafya, cinsiyet, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel çevreler kimliğin oluşum ve bilinçlenmesinde etkili olan faktörlerden sadece birkaçıdır.³⁷

Kimliğimizin sadece bizim tarafımızdan ifade edilmesi toplum içerisinde yeterli olmamaktadır. Bunu için başkaları tarafından da onaylanması gerekmektedir. Bu onayın alınması durumunda bir kimlik biçimi tasdik edilmiş olur. Bulut, bu açıdan bakıldığında kimliği iki şekilde tanımlamıştır:

- Kişinin kendini nasıl tanımladığı,
- Toplumun kişiyi nasıl tanımladığı.

Burada önemli olan, her ne kadar toplum bireyi belli bir kimlikle tanımlıyorsa da birey kendini söz konusu kimliği oluşturan topluluğa dâhil hissetmiyorsa, o kimliğe sahip olduğu söylenemez. Kimlik kavramındaki bu nokta, bazı anlaşmazlıkların da temelinde yer almaktadır. Kimliğin oluşumunda, kişiye birçok seçenek sunan toplum, bireyin kendi istek ve iradesiyle bir seçim yapmasına olanak verir. Ancak buradan, kişinin önündeki seçeneklerin sonsuz olduğu yorumu çıkarılmamalıdır. Çünkü bu seçimi yapan birey çok da özgür değildir. Bu noktada birey, toplumun genel kabullerinden, değer yargılarından bağımsız bir seçim yapamaz. Topluma uyum sağlamak isteyen birey, toplum tarafından önüne sunulan alternatifler arasından, yine topluma en uygun olan seçimi yapmalı ve toplumun onayını almalıdır.³⁸

³⁶ Erdoğan, Alemdar, a.g.e., s.307.

³⁷ Şener, Ö., Şiddet Temelli Sosyal Hareketlerden Terörizmin Örgütlenme Biçimleri: PKK Örneği, Hacettepe Üniversitesi SBE, Ankara, 2006, s.59.

³⁸ Bulut, a.g.e., s.19, 20.

Toplum içerisindeki bireysel kimliklerin oluşturduğu bir kimlik türü de Kolektif kimliktir. Kolektif kimlik kavramı, antropolojik ve sosyolojik çalışmalarda etniklik veya etnik kimlik terimleriyle karşılanmaktadır. Bu bağlamda kimlik, görünüşte dünyanın değerlerinin, kişilik sisteminin algıladığı verileri gerçek dünyanın süzgecinden geçirilmesi sonucu oluşur. Psikologların üzerinde aynı fikirde olduğu bir tek “kişilik” tanımı yoktur. Kişilik bireyin iç ve dış çevresi ile kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁹

Kolektif kimlikle beraber mekan ve cinsiyet kategorisi de bireysel kimliği oluşturan kategorilerdendir. Farklılaştırmanın ortaya çıkardığı ayrıştırmanın birbirleri ile birleşmesi bunun sonucu olarak görülebilir. Ancak görüntü çoğu zaman yanıltıcı olabilmektedir. Bölgeler kolaylıkla yerel birimlere ayrılabilmesi gibi yerel birimlerde farklı yerleşimlere ayrışabilir. Birçok durumda bölgelik, kendi sorun ve dertleri yüzünden halkın hareketliliğini taşımaktan uzak kalmıştır. Bölgeleri coğrafi kimlik olarak tanımlamak da oldukça zordur. Bu durum tek bir merkezden ve düzenli sınırlardan yoksun olmasıyla açıklanabilir.⁴⁰ Bir toplumun siyasi denetiminde kendi milliyet grubu egemen ise fert çoğunluk grubun üyesi, aksi durumda ise azınlık grubun üyesi sayılır. Bu tür gruplamalar aidiyet özelliğine göre yapılan kimlik sınıflandırmalarıdır.

Kimlik tanımlamaları içerisinde en çok tartışma ve çatışmaya neden olan kimlik sınıflandırmalarından birisi de “milli kimlik” sınıflandırılmasıdır. Milli kimlik, ilk olarak zayıf olsa da belli anlamda siyasi bir topluluğu gerektirir. Bazı toplumlarda dini inanışlar milli kimliğin inşasında veya aidiyet duygusu oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Topluluk mensuplarının kendilerini özdeşleştirecekleri, aidiyet duyacakları belirli bir toplumsal mekân, hatları belirlenmiş bir toprak parçasının varlığı da milli kimlik için önemli hususlardan biridir.⁴¹

Milli kimlik, toplum içerisinde bireyleri birleştirici unsur olmasına rağmen, bireylerin kendi üzerlerinde taşıdıkları birden fazla kimlik de

³⁹ Cüceloğlu, D., İnsan ve Davranışı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004, s.404.

⁴⁰ Smith, D. A., Milli Kimlik, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994, s.18.

⁴¹ Smith, a.g.e., s.32.

olmaktadır. Bulut, kişinin sosyal hayatında kendini tek bir kimlikle ifade etme zorunluluğu olmadığını belirtirken, bir insanın hem Türk, hem Hıristiyan hem de kadın kimliğinde olabileceği örneğini verir. Çünkü bu kimliklerin her biri farklı ortamlarda ortaya çıkabilir. Milliyetçi duyguların ağır bastığı durumlarda Türk kimliği ön plana çıkarken, Hıristiyan kimliği geri plana itilir ve kadın kimliği ise etkisiz konuma gelir. Paskalya kutlamaları sırasında ise Hıristiyan kimliği ön plana çıkarken, Türk kimliğinin bir önemi yoktur.⁴²

Kimliklerin meydana çıkması ve farklı kimliklerini ortaya çıkarmasına rağmen kimliğinden dolayı bireyin dışlanması beraberinde göç olgusunu da meydana getirebilmektedir. Kimliklerin dışa vurumu, toplum içerisinde kimliklerinden dolayı ayıplanma, ekonomik yaptırımlar ve çevresel faktörler bu durumun temel nedenlerinden biri haline gelmiştir.

1.3.GÖÇ KAVRAMI

Kişilerin veya toplumların hayatlarının kalan bölümlerini ya da bir kısmını geçirmek suretiyle bir yerden başka bir yere yerleşmek kaydıyla yaptıkları yer değiştirme hareketidir. Diğer bir tanımlamaya göre köy kent gibi herhangi bir yerleşim biriminden diğerine doğru nüfus hareketi olayı olarak da belirtilmektedir. En net tanımıyla göç, ekonomik, sosyal, siyasi, ekolojik ya da bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan, bazen geri dönüşü olabilen, bazen de sürekli kalmak koşuluyla coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir.⁴³

Tarih boyunca insanlar kimi zaman iklim koşullarının elverişsizliği, yaşanan savaşlar, kimi zaman da ekonomik ve siyasi nedenler insanların yer değiştirmelerinin temel belirleyicisi olmuş ve hep bir yerden başka bir yere göç etmişlerdir. Nedeni ne olursa olsun göç bir coğrafyadan başka bir coğrafyaya taşınma ve yaşama tutunma hareketi olmuştur.⁴⁴ Göçü fiziksel bir yer değişikliği ya da demografik bir değişim olarak ele almak, göç alan veya göç veren yerlerde yaşayan insanları anlamayı zorlaştırır. İnsanla mekân arasındaki

⁴² Bulut, a.g.e., s.21.

⁴³ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Ankara, Anı Yayınları, 2004, s.13.

⁴⁴ Can, Y., Göç ve Kent: 1989'dan Günümüze Göç Eden İnsanların Kent Adaptasyonu Diyarbakır Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi SBE, 2011, s.14.

ilişki, göçün duygusal boyutuna da işaret etmektedir. Bunun dışında göç, göç etmeye neden olan tüm olguları bir bütün olarak ele almayı da gerektirir. Çünkü göç birçok durumun aynı anda ancak farklı bağlarla ortaya çıkması demektir.⁴⁵ Temel anlamda göç toplumsal bir olay olup, bireylerin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi nedenlerden dolayı bir yerden başka bir yere doğru yapmış oldukları yer değiştirme hareketidir. Göç bazen bireylerin kendi iradeleriyle yapmış olduğu bir eylem olabilirken, çoğu zaman da zorunlu bir hal alabilmektedir.

Kişi, grup veya toplulukların yaşadıkları yerleşim yerlerinden, isteyerek ya da iradeleri dışında, sürekli veya belli bir süreyi kapsayacak şekilde gerçekleşen ülke içi veya ülke dışı yapılan fiziki yer değiştirme eylemidir. Bu değişiklik her şeyden önce yeni bir üretim tarzı ile karşı karşıya gelmeyi ya da yeni bir üretim ağının oluşması gibi bir durumun ortaya çıkmasına neden olmaktadır.⁴⁶ Bu yeni durumun sonucunda göç veren bölgede, üretime katılacak nüfusun azalmasına bağlı olarak, ekonomik yaşamda olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Göçü veren bölgelerden büyük şehirlere doğru gerçekleşen nüfus hareketi, işgücü kaybının yanında maddi sermayenin göç alan merkezlere doğru kaymasına sebep olmaktadır. Bu durum sonrası için düşünüldüğünde bölgeler arasındaki eşitsizliği daha da açmaktadır. Çünkü bir bölge göç almaya başladığında o bölgenin ekonomi piyasası büyümekte ve sonraki dönemlerde göç devamlılık gösterebilmektedir.⁴⁷

Göçün yoğun bir şekilde yaşanması durumunda, varılan noktalarda zaman içerisinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Kente gelen insanların büyük bir kısmı yoksulluktan dolayı kent koşullarına uyum sağlayamadığından, kendi olanakları içerisinde yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar.

Tarih, siyaset, antropoloji, coğrafya, sosyoloji, ekonomi gibi alanları doğrudan ilgilendirdiği için bu alanlardaki uzmanların da temelde ilgi alanı haline gelen göç çok boyutlu bir alanı kapsamaktadır. Bir ülkedeki göç olayını

⁴⁵ Bağlı, M., Binici, A., Kentleşme Tarihi ve Diyarbakır Kentsel Gelişimi, Ankara, Bilimadamı Yayınları, 2005, s.88.

⁴⁶ Bağlı, M., Binici, A., a.g.e., s.89.

⁴⁷ Kaygalak, S., Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme, Ankara, Dipnot Yayınları, 2009, s.18.

sağlam bir şekilde değerlendirebilmek için bu alanlardan yararlanılması gerekmektedir. Aksi durum karşısında ortaya çıkabilecek sonuçlar birçok alanı, içinden çıkılmaz bir durum haline getirebilir.⁴⁸

Sebebi ne olursa olsun hiç kuşkusuz göç olgusu, büyük çapta sosyal bir hareketliliktir. İster siyasi ister ekonomik nedenlerle olsun, insanların yaşamlarını ve geleceklerini farklı alanlara taşıyan göç, farklı çeşitlerde hareketlilik göstermektedir.

1.3.1.Göçün Sosyal Hareketlilik Çeşitleri

Göç, şahıs veya grupların kalıcı, en azından belli bir süreyi kapsayıcı mekân değişiklikleridir. Göç bireysel olabileceği gibi gruplar halinde de gerçekleşebilmektedir. Büyük sayılarla gerçekleştirilen göçler kitle hareketi adını alır. Göçün diğer bir unsuru, kalıcı ya da en azından belirli bir süreyi kapsayıcı olmasıdır. Göç kavramının üçüncü unsuru fiziki mekân değişikliğidir. Fiziki mekânların uzaklığı yakınlığı önemli olmakla birlikte, ulusal sınırlar içinde olup, olmaması da önem arz etmektedir. Göç kavramının çeşitli tanımları içerisinde bulunan “mekânsal değişiklik” kavramı da önemli bir yer tutmaktadır. Göçe fiilen katılan ister birey olsun ister topluluk olsun kesin olarak bir yer değiştirme süreci yaşamaktadır. Bu göçün ulusal sınırlar içinde ya da ulusal sınırları aşan bir hareketliliği kapsamaması halinde farklı sonuçlar ve etkiler oluşturmaktadır. Genelde göçler geçici süreliğine yapılsalar bile, zamanla göç edilen yerlerde kalıcılık kazandıkları görülmüştür.⁴⁹

"Coğrafi hareketlilik halindeki bir topluluğun bir bölgeden veya bir ülkeden diğerine hareket etmesi" şeklindeki tanımda göçün sosyal hareketlilik yönü vurgulanmıştır. Hareketlilik az ve ya çok bütün toplumlarda ortaya çıkan bir özelliktir fakat bunu harekete geçirecek etkenler farklılık göstermektedir. Savaşlar, doğal afetler, tarımda makineleşme, iletişim araçlarının gelişmesi, ulaşımın kolaylaşması, işsizlik, genç ve dinamik nüfus fazlalığı gibi; ekonomik, sosyal, kültürel ve doğal birçok nedenden dolayı oluşan göçler

⁴⁸ Can, Y., a.g.e., s.17.

⁴⁹ Şen, M., Türkiye’de İç Göç ve Sosyo-Ekonomik Uyum Süreci: İstanbul’daki Trabzonlular Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE, 2010, s.5.

toplumda hareketliliğe neden olur. Bu hareketliliğin belli oranlarda olması toplumun sağlıklı bir denge kurması, gelişmeyi hızlandırması gibi faydaları yanında, aşırı olması durumunda ise bir kargaşa ve belirsizlik ortamı oluşturması gibi sakıncalarını da bir arada bulundurmaktadır.⁵⁰

Sosyal hareketlilik, bireylerin bir sosyal statüden veya tabakadan diğerine hareketini ifade eder. İçinde çeşitli pozisyonlarda kişilerin bulunduğu bir yapıya sahip olan toplum veya grup içindeki her pozisyonun değişimini belirtir. Bütün toplumlarda geleneksel yapıya sahip kesimler yanında oldukça hareketli kesimler de vardır. Bu özellikle tarsi-büyükşehir çelişkisi için veya tarım ağırlıklı uygarlık tipleri ile sanayi ağırlıklı uygarlık tiplerinin geçerli olduğu toplumlar için hala geçerlidir.⁵¹ Sosyal hareketlilik olgusunda temel iki ayırım vardır; bu ayrımlar yatay ve dikey sosyal hareketlilik olarak ikiye ayrılabilir.

1.3.1.1.Yatay Hareketlilik

Coğrafi olarak bir yerden başka bir yere hareket olarak tanımlanan yatay hareketlilik, dikey hareketliliğin aksine kişinin veya grupların coğrafi olarak yer değiştirmelerini dikkate alır. Göç edenin statüsünde, gelirinde, hayat tarzında önemli bir değişiklik olmaz. Sanayileşmenin toplumsal yapı üzerinde oluşturduğu en önemli etki, daha önceki dönemlerde görülmeyen bir hacimde coğrafi hareketliliği arttırmasıdır.⁵² Burada temel unsur, göç olgusu ile toplumsal yapı olgusunun birbirini etkilemesidir. Bu yapısal değişimin de başlatıcısı sanayi devrimi olmuştur. 19. Yy.'daki toplumsal ve tarihsel gelişmeler özellikle I. ve II.Dünya Savaşları, savaş sonrası ortaya çıkan grevleri, darbeleri ve devrimleri, imar faaliyetleri, uzun zaman sürecek olan kitle işsizliği, bunu takip eden 1929 Dünya ekonomik krizi, sürgünler, sivil halk sürgünleri, bombardıman gibi sebepler sosyal hareketliliğe yol açmıştır.

Yatay sosyal hareketlilik, kademeli ve sıçramalı olmak üzere genellikle iki şekilde olmaktadır. Bu durum göçülen alanların ulaşım imkânlarına,

⁵⁰ Başel, H., Sosyal Politika Açısından İç Göçler: Sivas'tan İstanbul'a Göç Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 2003, s.9.

⁵¹ König, R., Günümüz Sosyolojisi (Çev. Battal İnandı), İzmir, Akademi Kitabevi, 1994, s.73.

⁵² Üner, S., Kırsal Yapıda Değişme ve Kırdan Kente Göçler, Türkiye'de Nüfus Sorunu Semineri, Antalya, Nisan 1974, s.2.

göçülen alan hakkında ön bilgi olmasına, bireysel ya da ailece göç edilmesine bağlı olarak tercihleri (kademeli-sıçramalı) etkilemektedir. “Topraktan kopan nüfus, köyden küçük kente, küçük kentten daha büyük kente, oradan daha da büyük kente göç etmektedir. Çok bunalımlı devrelerde köyden büyük kente atlamalar görülmektedir. Ama genellikle kademeli göç en yaygın göç biçimidir.”⁵³

Günümüzde başlangıçta yaygın olan kademeli göçler, zamanla ön bilginin ve ulaşım olanaklarının artması ve dayanımsa yapılabilecek önceden göç edenlerin olması nedeniyle yerini kademesiz göçe bırakmıştır. Sosyal hareketliliğe göç edilen mesafe açısından bakıldığında, kadın nüfus kısa mesafeli göç ederken; erkekler ise hem kısa hem de uzun mesafeli göçler yapmaktadırlar.⁵⁴

1.3.1.2.Dikey Hareketlilik

Dikey hareketlilik ya da sosyal tabakalaşma, sosyo-ekonomik ve toplumsal sınıflar arasındaki hareketliliği içerir. Sosyo-ekonomik sınıflar arasındaki hareketlilik iki farklı özellik göstermektedir. Birincisi, bireylerin yaşamları boyunca aynı meslekte kalmamaları ve aynı meslek içerisinde farklı hiyerarşiye geçebilmeleri ve mesleklerin öneminin toplumdan topluma ve aynı toplumda zaman içerisinde farklılaşabilmesidir. İkincisi ise, bireylerin baba mesleklerinden farklı meslekler icra edebilmeleridir. Bu, toplumda kuşaklararası hareketliliğin var olduğunu gösterir.⁵⁵

Sosyal hareketlilikte en önemli ve çağdaş araç bireylerin eğitim yoluyla birlikte hareketliliğe uğramalarıdır. Bireylerin eğitim fırsatlarından zekâ ve yetenekleri oranında eşit şekilde yararlanmaları onlara hareketlilik sağlamaktadır. Sosyal imkânların sınırlı olduğu toplumlarda, sosyal yapı statik bir özellik taşır ve çoğulcu sınıf yapısı ile işbölümü gelişemez. Böyle toplumlarda bireyleri, kendi çabaları ve eğitim olanaklarından yararlanarak değil, doğuştan statü kazanırlar. Eğitim ve sosyal hareketlilik ilişkisi başka bir

⁵³ Mimarlar Odası, Türkiye’de Kentleşme, Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayınları, Ankara, 1971, s.45.

⁵⁴ Erkal, M., Sosyoloji, İstanbul, Der Yayınları, 2006, s.238.

⁵⁵ Tolan, B., Toplum Bilimlerine Giriş, Ankara, Adım ve Murat Yayıncılık, 1996, s.272.

açından değerlendirilirse, eğitim sosyal hareketliliğin gerçekleşmesinde önemli bir etken olmasına karşın, aynı eğitim seviyesine sahip bireylerin her zaman aynı hareketlilik olanağına sahip olamadıkları görülmektedir. Bunun nedenleri arasında, sahip oldukları eğitim seviyelerinin yanında, bireylerin içinde buldukları çevre ve aile yapılarının da etkisi vardır.⁵⁶

Ekonomik durumun iyileşmesi veya kötüleşmesi de sosyal hareketliliğe etki etmektedir. Örneğin; Türklerin geçmişinde sınıflı toplum yapısının olmamasından dolayı, toplum içerisindeki dikey hareketlilik çok yüksek olmuştur. Fakat her ne kadar Türk toplumunun geçmişinde Batıdaki anlam ve işleviyle sınıflaşma olmamasına rağmen, son yıllardaki sanayileşmenin ve kalkınmanın sosyal politikalarla gerçekleştirilmesi, uzun süreli kronik yüksek enflasyon nedeniyle gelir dağılımı önemli derecede kötüleşmiştir.⁵⁷ Bu sonuç, orta tabakayı eritirken, alt tabakalar ile üst tabakalar arasındaki farklılaşmanın daha da belirgin hale gelmesine neden olmuştur.

1.3.2.Göç Türleri

Tarihsel süreçte insanlar mevsimsel değişiklikler, doğal afetler, savaşlar, ekonomik krizler, dinsel ve kültürel baskılar gibi değişik nedenlerden dolayı yer değiştirmek zorunda kalmışlardır. Söz konusu yer değiştirmeler kırsal mekânlardan yaylalara, kırdan kente, kentten kentte, ülkeler arası gerçekleşen boyutlara sahiptir.

Dış göç, “uzun süre kalmak, çalışmak ya da yerleşmek amacıyla bir kentin, bir bölgenin ya da bir ülkenin sınırlarını aşarak yapılan nüfus hareketi” olarak tanımlanırken, iç göç ise; “bir ülke içinde bölge, kent, kasaba ve köy gibi yerlerin birinden diğerine yerleşme amacıyla yapılan hareket” şeklinde tanımlanmaktadır.⁵⁸

⁵⁶ Erkal, M., Sosyoloji, İstanbul, Der Yayınları, 1997, s.217.

⁵⁷ Erkan, H., Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme, İzmir, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998, s.207.

⁵⁸ Keleş, R., Kent Bilim Terimleri Sözlüğü, Ankara, İmge Kitabevi, 1998, s.40.

1.3.2.1.İç Göç

İç göç, belli bir zaman aralığı içerisinde belli bir yerleşme alanında yaşayanların kendi istek ve arzularıyla yaşam yerlerini söz konusu yerleşme alanı dışına taşıyanların miktarı olarak tanımlanmaktadır. Tekeli'ye göre iç göç kavramı, “yurt içinde beş ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun, iki genel nüfus sayımı arasındaki dönemde ikametgâhının farklı olması durumunda gerçekleşen göçlerdir. İkametgâhı bilinmeyenler, mevsimlik göçler, ikametgâh değişikliği yurt dışı olanlar ve sayımlar arasında birden fazla ikametgâh değişikliği yapanlar iç göç kapsamına dâhil değildir”. Tarım toplumlarında bireyler toprağa bağlı olduklarından nüfusun yer değiştirmesi bireyin kendi isteğiyle olmaz. Eğer göç zorla yer değiştirmeleri değil de sadece gönüllü yer değiştirmeleri içeriyorsa modern toplumun, ulus devletin ve özgür bireylerin varlığı gereklidir. Bu durumda iç göç, modern sanayi toplumlarının bir niteliği olarak ortaya çıkmaktadır.⁵⁹

Coğrafi hareketlilik, daima bir fiziki mesafede gerçekleştirilen harekete işaret etmektedir ve genellikle de bir ülkeden diğerine yapılır. İç hareketlilik, yani bir ulus devletin sınırları içerisindeki hareket de büyük bir sosyolojik öneme sahiptir. Modern dünyada hala göçebe insanlar, göçmen işçiler, gezginler, gezgin satıcılar, gezici tarım işçileri gibi devamlı hareket halinde olan gruplar mevcuttur. Büyük sanayileşmiş toplumlarda kırdan kente sürekli bir hareket söz konusudur. Gönüllü, tek yönlü olan bu hareketlilik seçime dayanmaktadır. Kadınlar daha çok ticari kentlere, erkekler ise daha çok ağır sanayi merkezlerine gitmektedirler. Bu tür hareketlilik daha çok genç yaşlardaki yetkinsinler arasında görülmektedir. Dış göçe konu olanlar genellikle bireylerken, iç göçe konu olanlar ise istisnalar dışında genellikle ailelerdir.⁶⁰

İç göç tanımlarında iki temel unsur dikkati çekmektedir; bu unsurlar, yer değişikliği bakımından “mekân” unsuru ve süreç bakımından “zaman” unsurudur.

Mekân, yaşanılan ve yasamı devam ettiren faaliyetlerin uygulandığı yerdir. Bu bakımdan konut ve işyeri gibi iki temel unsuru içerisinde

⁵⁹ Tekeli, İ., Göç ve Ötesi, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008, s.173.

⁶⁰ Fichter, J., Sosyoloji Nedir (Çev. Nilgün Çelebi), Ankara, Atilla Kitabevi, 2001, s.155.

barındırmaktadır. Sanayi toplumlarında bireylerin konut ve işyerleri genellikle farklılaşmıştır. Buradaki asıl nokta, bir bireyin yaşam yerini değiştirmesinden söz edildiğinde işyerinin mi yoksa konutunun mu yer değiştirmesi konusudur. Bu sorun değişik yollarla açıklanabilir. Bunlardan ilki, yaşam yerinin değiştirilmesinden sadece konut yerinin değiştirilmesini anlamakla olabilir. İkinci yol ise, göçün belli bir yerleşme alanının dışına çıkma şeklinde tanımlanmasından kaynaklanmaktadır. Bu yerleşme alanına bir emek pazarı olarak baktığımızda bireyin işyerini ve konutunu bu emek pazarı dışına çıkarmasının es zamanlı olacağı da sanayi toplumları için kolayca kabul edilebilecektir.⁶¹

Zaman bakımından göç ise, belli bir zaman aralığı içerisinde bir mekân değişikliği olarak açıklanırken, bu zamanın alt ve üst sınırlarının ne olacağı ya da olup olmayacağı konusu önem kazanmaktadır. Bu konu üzerinde çalışan sosyal bilimciler arasında bir görüş birliği yoktur; bazılarına göre bu süre 1 yıl veya 1 yıldan uzun olmalıdır. Eğer alt sınır 1 yıl olarak kabul edilirse, mevsimlik göçler gibi çeşitli nüfus hareketleri göç kapsamından çıkacaktır. Bundan dolayı zaman belirlenirken, bu niteliklerin dikkate alınması gerekmektedir. Zaman unsuru ile ilgili bir başka konu ise, sayımlarda kullanılan referans dönemidir. Genellikle kullanılan dönemler 1, 5 veya 10 yıldır ve sayım yılları arasında geçen zamandır. Bazı sayımlar, bu dönemi esas alarak iki sayım döneminde farklı yerlerde yaşayanları göç etmiş olarak kabul etmektedir.⁶²

1.3.2.2.Dış Göç

Uzun süre kalmak, çalışmak ya da yerleşmek amacıyla bir ülkenin sınırlarını aşan nüfus hareketi olarak tanımlanan dış göçler, ulusal sınırlar dışına yapılan kalıcı ve geçici yerleşmeleri kapsamaktadır. Yani “bir ülkedeki kişilerin bir yılı askın süreler için ve çalışma amacı ile başka ülkelere gitmesidir.” Dış göçlerde uluslararası ilişkilerin ağırlığı ve kuralları geçerli olmaktadır. Göç alan ülke için 'içe göç' olarak kavramlaştırılan göç olgusu, göç veren ülke için 'dışa göç' tür. Uluslararası siyaset ve hukuk kurallarının bu

⁶¹ Tekeli, İ., a.g.e., s.173.

⁶² Özcan, Y. Z., İçgöçün Tanımı ve Verileri ile İlgili Bazı Sorunlar (78-91), İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1998, s.80.

sürecin içine girmesi, göç olayında göç veren ülkenin değil, göç alan ülkenin belirleyici olmasını kolaylaştırmaktadır. Göç alan ülkeler bu avantajlarından yararlanarak göçün niteliğini ve niceliğini belirleyebilmektedir. Göç olgusunu salt demografik bir hareketlilik olarak nitelemek ve değerlendirmek oldukça yanıltıcıdır. Zaman içindeki bir değişimi ve süreci belirleyen bu hareketlilik, toplumsal ve ekonomik açıdan çok yönlü boyutlar taşımaktadır. Hem göç veren, hem de göç alan bir ülkenin sosyo-ekonomik yapısında ve göç eden işgücünün niteliğinde önemli değişmelere yol açmaktadır. Daha önce de bahsedip üzerinde durduğumuz beyin göçü de dış göçtür. Beyin göçü nitelikli insan gücü kaybıdır. Göç veren ülkenin kalkınma hızını yavaşlatır. Göç veren ve göç alan birimler arasındaki farklı düzeylerdeki “uzaklık” (fiziksel olduğu kadar ekonomik ve kültürel uzaklık), siyasal anlamda göç hareketinin kontrolünün daha belirli olması ve göç edenlerin uyum sorunlarının farklı boyutları gibi noktalar dış göçü iç göçten ayıran en önemli yönlerdir.⁶³

Bir başka açıdan sınır ötesine uzanan nüfus hareketleri, iç toplumsal dinamikler kadar, uluslararası ekonomik ve siyasal dalgalanmalardan da etkilenen ve sonuçları bakımından iç göç hareketlerinden çok farklı olabilen, karmaşık nüfus hareketleridir. Kıtalararası ve uluslararası olabilen, göç alan ve göç veren ülkeler için farklı sonuçlara ve nedenlere dayanan dış göçler savaş, siyasi karışıklık, iç çatımsalar gibi zorunluluk yaratanlar ve yasadışı olanlar dışında tamamen isteğe bağlı göç grubuna girmektedir. Bu yolla göç alan ülkeler, işgücü ihtiyaçlarını gidermekte, göç veren ülkeler ise istihdam alanı oluşturamadıkları işgücü fazlalarına istihdam olanağı sağlamaktadır. Gelişmiş ülkelere doğru olan uluslararası işgücü göç hareketi, II. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda giderek artmıştır. Batı Avrupa ülkeleri 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren hızla gelişen ekonomileri için ihtiyaç duydukları özellikle vasıfsız işgücü açığını yabancı işçilerle kapatmaya çalışmıştır. Uluslararası işgücü hareketlerinin kapsamını ve özelliğini etkileyen çeşitli faktörler vardır. Bunlardan birincisi, bu göçlere imkân sağlayacak ulusal ve uluslar arası

⁶³ Sürmeli, M., a.g.e., s.32.

mevzuatın olması, ikincisi unsur dışarıdan işgücü talebinin olması, üçüncü ve son faktör ise bu talebe yanıt verecek işgücü arzının olmasıdır.⁶⁴

Zamanla nüfus artış hızının azalması hatta eksilere düşmesi, yüksek nitelikli işçilerin gelişmiş ülkelerdeki eğitimlerinin pahalı ve sosyal maliyetlerinin fazla olması sonucunda, gelişmiş ülkeler vasıfsız işgücünden vazgeçip zamanla sadece vasıflı insanları işgücü veya göçmen olarak tercih eder hale gelmiştir. Avrupa ülkeleri gibi eski yerleşim yerleri ise, var olan sermaye birikimini kullanacak elemanları göçmen statüsünde değil, işgücü transferi şeklinde gidermişlerdir. Bu yöntemde sadece çalışanlar göç etmişler ve işgüçlerine ihtiyaç olmadığında veya kriz ortamında gerekirse geri gönderilmişlerdir. Kapsamı ve boyutu ne olursa olsun, Türk dış göçünde gözlenen en belirgin özellik, yer değiştirmelerin başlangıçta geçici amaçlı olmasıydı. Hem alıcı ülke, hem gönderen ülke, hem de gönderilen işçi bu göçün geçici amaçlı olduğunu, birkaç yıl sonra geri döneceğini varsaymaktaydılar.⁶⁵

Göç ister ülke sınırları içerisinde, ister siyasi sınırları aşmak suretiyle olsun, yaşanan bölgenin olumsuz koşullarından kaçmak veya gidilecek yerin avantajlarından yararlanmak amacıyla yapılmaktadır. İnsanların yer değiştirme faaliyetlerine neden olan şartlar, bulunulan yer ve zamana göre farklılıklar gösterebilmektedir. Refah arayışı, savaş veya şiddet ortamından kaçış, siyasi istikrarsızlıklar, aile birleştirme politikaları, siyasi sığınma talebi, daha iyi eğitim olanakları gibi pek çok nedenden dolayı, bireysel veya kitlesel göçler yaşanmıştır ve yaşanmaktadır. Çağımız nüfus hareketlerinin başlıca belirleyicisi, gelişmiş ülkelerin seçici göç politikalarıdır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin itici faktörlerinin çokluğu, söz konusu göç oranını artırmamaktadır. Türkiye'nin genç nüfusa sahip olması ve işgücü fazlalığı, ülkemizden dışarıya yaşanan göçün başlıca nedenlerindedir. Batıdaki sanayi toplumlarında nüfus artışının düşüklüğü ve doğan işgücü açığı ise, bu ülkelere ülkemizden olan göçü daha da cazip kılmaktadır.

⁶⁴ Işıklı, A., Milletlerarası İşgücü Hareketleri, Ankara, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.XVIII, 1963, s.80.

⁶⁵ Gitmez, A. S., Yurtdışına İşçi Göçü ve Geri Dönüşler, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1983, s.113.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TARİHSEL SÜREÇLERİ İÇERİSİNDE POMAKLAR

Pomakların tarihsel sürecine başlamadan önce bu bölüme yararlı olması açısından birinci bölümde kültür ve öğelerine, kimlik ve göç kavramlarına ayrıntılı bir biçimde değinilmiştir.

Pomaklar, Bulgaristan'da ve Yunanistan'da yaşayan ve buldukları bölgenin dilini konuşan Müslüman bir halk olarak açıklanabilir. En kısa tarifi bu olsa da Pomakların etnik kökeni ve tabirleri hakkında çeşitli görüşler mevcuttur. Pomaklar, 15. Yüzyıl ortalarından 18.yüzyılın ilk yarısına kadar olan süreçte Müslümanlığı gönüllü seçen bir halk olmuştur. İslam dini Balkanlara Türkler vasıtası ile yayıldığından Türk ve Müslüman terimleri eş anlamlı olarak kullanılmaktaydı. Bu sebeple Pomaklar kendilerini –İslâm kimliği dolayısıyla- Türklükle özdeşleştirmişlerdir.

Bulgar ulusal uyanışı döneminde çoğunluğu ruhban çevrelerin ait olan aydınlar tarafından üretilen bazı tezlerle hafızalara Pomakların zorla İslamlaştırıldığı algısı yerleştirilmeye çalışılmıştır. Bu ulus anlayışına göre kişi, Bulgar olmalı, Bulgarca konuşmalı ve Ortodoksluğu kabul etmeliydi.

Balkan savaşları sırasında Kral Ferdinand ve Başbakan İvan Geşov'un desteği, Bulgar Ortodoks Kilisesi ve kısa adı VMRO olan "Vnatreşna Makedonska Revolucionerna Organizacija" Türkçesi "İç Makedonya Devrimci Örgütü"ne bağlı komitacılar tarafından Rodoplar, Batı Trakya ve Doğu Makedonya'da yaşayan 200.000 dolayında Pomak baskı ve zulümle Hıristiyanlaştırıldı. Pomak köylerindeki camiler kiliseye çevrildi, uygun olmayanları da yakılarak kullanılamaz hale getirildi.⁶⁶

Kültürel yaptırımlarda da bulunan Bulgar yönetimi her birine Bulgar ismi verilen Pomakları kiliseye gitmeye, Hıristiyan kıyafeti giymeye, doğum, nikâh ve cenazelerini papazlar vasıtasıyla yerine getirmeye zorlandılar. Pomaklar zorla Hıristiyanlaştırıldıklarını her fırsatta dile getirseler de bu

⁶⁶ Turan, Ö., Pomaks: Their Past and Present, Journal of Muslim Minority Affairs, Vol. 19, No.1, 1999, s. 75.

talepleri Kilise ve hükümet tarafından dikkate alınmamıştır. Müslümanların din özgürlüğünü garanti eden İstanbul Antlaşmasının imzalanmasından sonra Pomaklar İslam'a geri dönmeye başlamış ve kilisenin tüm direnişine rağmen 1914 yılının Şubat ayı ortalarında tamamen İslam'a dönmüşlerdir.⁶⁷ Kimlik ve inançlarından dolayı baskıya uğrayan Pomaklar, İslam dini inançlarını yaşamak konusunda taviz vermemişlerdir.

2.1.POMAKLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ

XIX. yy.'da Osmanlı idaresindeki Pomakların önemli bir kısmı Rodoplar ile Doğu Makedonya arasında yaşamaktaydı. Bunun yanı sıra Kuzey Bulgaristan'da Lofça, Plevne ve Rahova, Orta Bulgaristan'da Filibe civarında ve Selanik, Manastır, Kosova ile İşkodra vilayetleri dâhilinde küçük gruplar halinde meskûn bulunmaktaydılar. Balkan savaşlarından sonra 1913 yılında imzalanan Bükreş antlaşmasıyla Pomakların yaşadıkları sahalarda Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan gibi üç devletin siyasi sınırları içerisine girmiştir.⁶⁸

Günümüzde ise Pomaklar genelde Rodoplar, Trakya, Makedonya'nın Pirin, Ege ve Vardar olmak üzere üç bölgesinde ve Arnavutluk'ta yaşamaktadır. Ekseriyetle ise Doğu Rodoplar'dan Kuzey Arnavutluk'a uzanan dağlık alanlarda sakinlerdir.⁶⁹

Osmanlı idaresi tarafından Pomaklar, Türklüğün bir parçası olarak görülmüştür. Bu sebepten dolayı Pomak Türklerinin nüfus sayılarıyla ilgili ayrı ve kesin istatistik bilgileri verilememiştir.

Bulgar kaynakları da bu konuda çelişkili rakamlar vermektedir. 1874'te hazırlanan raporda Türkçe konuşan 500 bin Müslüman-Pomak'ın bulunduğu belirtilse de, 1880'de yapılan ikinci bir çalışmada 400 bin olduğu ortaya konulmuştur. 1989 yılında Bulgaristan İçişleri Bakanlığı yetkililerince bu sayının 270 bin olduğu açıklansa da 2000'li yıllarda Pomakların toplam sayısının 500 bin civarında olduğu belirtilmiştir.

⁶⁷ Koyuncu, A., Balkan Savaşları Sırasında Pomakların Zorla Tanassur Edilmesi (1912-1913), Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 33/ Bahar, Ankara, 2013. S.139.

⁶⁸ Eren, A. C., Pomaklar, MEB İslam Ansiklopedisi, C.9, İstanbul, 1988, s.574.

⁶⁹ Alp, İ., Pomak Türkleri (Kumanlar-Kıpçaklar), Trakya Üniversitesi SBE Yayınları, Edirne, 2008. S.5.

Bu dağılımın 80-120 bin kadarının Arnavutluk'ta, 40'ar bininin Yunanistan ve Makedonya'da, 150-200 bin civarında ise Bulgaristan'da yaşadığı tahmin edilmekteydi. Bu araştırmalarda Pomakların sayılarının olduğundan daha az gösterilmesi, söz konusu bilgilerin belirli amaçlarla hazırlanmış olabileceği izlenimini kuvvetlendirmektedir.⁷⁰

Nitekim bazı araştırmacılar tarafından Pomak Türklerinin toplam sayısının bir milyondan az olmadığı varsayımında bulunularak bunların yaklaşık 800 bininin Kuzey Rodoplar, Pirin ve Vardar Makedonyası ile Lofça, Plevne, Tetven ve Filibe'de yaşadığı belirtilmektedir.⁷¹

Pomaklar çeşitli kaynaklarda farklı milletlere ait oldukları tezleriyle savunulmuşlardır. Ortaya atılan tezlerde Pomaklar, Müslüman Bulgarlar, Müslüman Grekler ve Pomak Türkleri olarak tabir edilmişlerdir. Pomaklar, çalışkan cesur ve Türk-İslam kültür ve medeniyetini tamamıyla benimsemiş bir topluluk olarak kabul edilirler. Fakat onların menşei ve tarihi geçmişi ile ilgili günümüze kadar ciddi ilmi araştırmalar yapılamamış olmasından dolayı kesin bir kaniya varılamamıştır.

Bilineceği üzere Bulgaristan ve Yunanistan, kendi sınırları içerisinde yaşamakta olan Türk-Müslüman azınlıkları bazı lehçe ve şive farklılıklarını öne sürerek daha küçük gruplara bölmek suretiyle sistemli bir politika izlemiştir. Fakat insan topluluklarının ait oldukları milliyetleri belirlemek konusunda sadece dilin varlığının yeterli sebep olamayacağı ise bilim insanlarınca kabul edilen bir gerçektir.⁷²

Pomaklar ise ortaya atılan tüm tezlere karşı kendilerini Bulgarlara ve Rumlara çok uzak, Türklüğe ise çok yakın görmüşlerdir. Ölüm tehlikelerine rağmen Bulgarlaşmaya ve Rumlaşmaya (Yunan-Grek) yanaşmamış, her fırsatta Türkiye'ye sığınmak suretiyle bu durumu göstermişlerdir.

⁷⁰ Alp, a.g.e., s.6.

⁷¹ Çavuşoğlu, H., Balkanlar'da Pomak Türkleri (Tarih ve Sosyo-Kültürel Yapı), Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı, Ankara, 1993, s.106.

⁷² Memişoğlu, H., Balkanlarda Pomak Türkleri, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1999, s. 13.

Bulgar ve Yunan kaynakların ise ortaya attıkları tezlerin temelini oluşturan fikir, Pomakların Osmanlılar tarafından zor kullanılarak İslamlaştırıldıkları yönünde olmuştur.⁷³ Oysa gerek Pomakların kendileri gerekse diğer kaynaklar aksini göstermektedir.

2.1.1.Pomaklarla İlgili Bulgar Tezleri

Sadece ülkemizde değil dünya kamuoyunda da Bulgaristan ve Yunanistan'ın Pomaklara karşı asimilasyon faaliyetlerinde buldukları yeterince bilinmemektedir.

Zengin Yahudi bir ailenin oğlu olarak Budapeşte'de doğan antropolog Felix Philipp Kanitz, Pomak kelimesinin Slavca Pomaçi (yardım etme) anlamına geldiğini ve Bu nedenle Pomakların Slavlara yakın olduğu iddiasını ortaya atmıştır.⁷⁴ Ve bu temel iddia Bulgar ve Yunan tezlerinde olduğu kadar ülkemizde de çeşitli araştırmacılar tarafından zaman zaman kullanılmıştır.⁷⁵

Bulgarlar, Pomak kavramının Bulgarca Pomatsi olduğunu ve Bulgarca konuşan Müslümanları ifade etmek üzere XIX.yy'dan itibaren kullanılan bir isim olduğunu iddia etmektedirler.⁷⁶ Özellikle Komünizm döneminde Bulgar resmi makamları tarafından "Tek Millet" oluşturma kapsamında uygulanan propandada, Osmanlı'nın Rodop ahalisini zorla İslamlaştırdığı, aslında Pomakların Bulgar milletinden olup Osmanlı himayesi altındayken dayanamadıkları tezleri öne sürülmüştür.⁷⁷

Oysa Osmanlı, idaresi altında bulunan başta Balkanlar olmak üzere tüm bölgelerindeki azınlıklara dil, din, mezhep dahil olmak üzere siyasi, hukuki, iktisadi, sosyo-kültürel alanlarda her çeşit temel hak ve hürriyeti vermiştir. Bunun aksi bir durum olsaydı, Türkçe konuşan ve Oğuz soyuna mensup Gagavuzlar (Gökoğuzlar)'ın da Müslüman olmuş olmaları gerekirdi. Aynı

⁷³ Sofia Press, Soruşturma, Sofya, Haziran 1987, s.10.

⁷⁴ Soysü, H., Kavimler Kapısı, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1992, s.148.

⁷⁵ Gözler, K., XII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, Osmanlı Tahrir Defterlerine Göre Lofça Pomak Köylerinin İlk Müslüman Sakinleri: 1479-1579, Ankara, 1999, s.1397.

⁷⁶ Georgieva, T., Pomaks: Muslim Bulgarians, Islam and Christian-Muslim RELations, Vol.2, No:3, Temmuz, 2001, s.303.

⁷⁷ Georgieva, a.g.m., s.309.

şekilde Yunanlılar, Makedonlar, Sırp, Arnavutlar vs. milletlerin günümüze kadar kimliklerini ve dinlerini muhafaza etmeleri mümkün olmamalıydı.⁷⁸

Tabiki bunun aksini de söyleyen yabancı kaynaklar zaman zaman mevcut olmuştur. Örneğin araştırmacı Marian Kent bu durumu şöyle ifade etmiştir:

*Osmanlı hükümeti, bütün diğer imparatorluklardaki idarelerden farklı olarak, hiçbir zaman tebaası olan toplumlara zorlayarak kültür açısından bütünleştirmek veya eritmek teşebbüsünde bulunmamıştır. Bu husus, 1453 yılında İstanbul'un fethiyle Ortodoks Hıristiyan tebaaya verilen imtiyazlar ve dini hürriyetlerle pekiştirilmiştir. Osmanlı döneminde hiçbir gayri Türk ile gayri Müslim toplum, şiddet kullanılarak ve baskı yapılarak Türkleştirilmemiş veya Müslümanlaştırılmamıştır.*⁷⁹

Zorla İslamlaştırma teorisi, Bulgaristan'da Osmanlı asırlarına yönelik “karanlık devir” ve “esaret dönemi” söylemlerini pekiştirmiş ve Bulgaristan'daki asimilasyon düşüncelerinin temel hareketini oluşturacak “Vızroditelen Protse” yani “yeniden doğuş” sürecine de ilham vermiş oluyordu. Bu proje için ise temel gösterilen kaynaklara “mahalli kaynaklar” veya “kalp yazma eserler” adını verdiler. Bu mahalli kaynakların bazıları ise şunlardır: Papaz Metodi Draginov Kroniği, Tatarpazarcık'ın Sv. Petir manastırında bulunan Batkunino Kroniği, Belovo Kroniği, “Vtoroto Razorenje na Bışgariya” (Bulgaristan'ın İkinci Yıkımı), Paisiy Hilendarski'nin İsteriya Slavyanobılgarska adlı eserinin zeyillerinden biri olan Dryanovo kopyası (Dryanovski prepis) ve “İstoriçeski Belejenik (Tarihi Not Defteri)”dir.⁸⁰

Bu mahalli kaynakların hepsinde aynı konu işlenmekte, hikâyeleştirilerek zorla İslamlaştırmaktan bahsedilmektedir. Örneğin, Viyana'da Papaz Metodi Draginov'un hikâyesinin basılması ile neredeyse aynı zamanlarda, 1869 yılında Rus tarihçi Lamanskiy tarafından Rusya'da başka bir hikaye yayınlanmıştır. Bu hikayede Osmanlı hükümdarı Sultan Selim Han

⁷⁸ Alp, a.g.e., s.16.

⁷⁹ Kent, M., The Great Powers and the End of Ottoman Empire, George Alien and Unwin, Londra, 1984, s.20.

⁸⁰ Koyuncu, a.g.m., s.149.

(1512-1520) döneminde 1522’de Bulgaristan’ın ikinci yıkımından söz edilmektedir. Buna göre, Ege kıyılarından Nevrokop’a (Rodop ve Tuna’ya kadar) kadar olan bölgeler kitlesel olarak ve zorla İslamlaştırılmıştı. Ayrıca Sultan Selim Han’ın Arnavutluk ve Bosna’ya kadar olan bölümde de aynı sistemi uyguladığı iddia edilmekteydi.⁸¹

Bu sayede Bulgar “mahalli kaynakları” Rodoplar’da İslamın Osmanlı idarecileri tarafından “ya sarık, ya kelle” formülü ile yani Bulgarları zorla ya Müslüman olmak ya da ölmek arasında tercih yapmak zorunda bıraktığı tezi yayılmış oluyordu. Bu mahalli kaynaklar, Balkan Savaşı sırasında Pomakların zorla Hıristiyanlaştırılmasında dayanak olarak kullanıldı ve Pomakların zorla İslamlaştırıldıklarına ikna edilerek yeniden kazanmanın yolları arandı.⁸²

Bulgar mahalli kaynaklarının otantikliğine yönelik şüpheler ve iddialara karşın bazı Bulgar tarihçiler anakronik olaylar, tarih hataları, Sultan ve idareci isimlerinde hatalar olsa dahi savunmayı sürdürmüşlerdir.⁸³

Ancak tüm bunlara karşın zorla İslamlaştırma teorisine en büyük bilimsel darbe Hollandalı tarihçi Machiel Kiel ve Evgeni Radushev’den gelmiştir. Rodoplar’da İslamlaşmanın zorla uygulanması bir yana, Çepino bölgesinin voynuk yani Osmanlı Devletinde, seferdeyken ordunun ve devlet adamlarının atlarına; sulh zamanında ise has ahır ve çayır hizmetlerine bakmakla vazifeli bir sınıf değil, vakıf köylerinden müteşekkil olduğu, Papaz Metodi Draginov diye birinin ruhban listeleri ve Osmanlı cizye defterlerinde olmadığı, yani hiç yaşamadığı, Filibe’de o sırada Gavril adında bir Rum metropolitinin bulunmadığı ve Osmanlı ordusunun Girit seferine giderken Rodoplar’a hiç uğramadığı tespit edildi.

Öte yandan Batı Trakya ve Rodoplar’ın güney eteklerinde Türk nüfus iskan sürecinin daha Osmanlı fetihleriyle başladığı, Yörük ve Türkmenlerin iskan edildiği bu bölgede Türkçe isimli köylerde yaşayan ve Türk-Müslüman adları taşıyan, Müslüman nüfus oranının daha 1454-1455’te %75 olduğu,

⁸¹ Georgieva, a.g.m., s.305.

⁸² Koyuncu, a.g.m., s.152.

⁸³ Kiel, M., Razprostranenie na İsyлама v Bılgarskoto Selo prez Osmanskata epoha (XV-XVIII v.): Kolonizatssiya i İsyamizatsiya. Sofiya, 1998, s.57.

16.yy.'da Darıdere, Akpınar, Elmalı ve Şahin gibi Türkçe köy isimlerinin bulunduğu ve Kristogorie diye bir piskoposluk olmadığı gibi Bulgar Ortodoks kilisesinin aziz ilan ettiği piskopos Visarion'un da hiç yaşamadığı gibi hususlar gün yüzüne çıkarıldı.⁸⁴

İzminoloto na Bilgarite Muhamedani, Rodopite adlı kitapta ve A. İschirkoff'un Bulgarien Land und Leute, Leipzig, 1917 adlı eserinde, Rodoplar'da bulunan Pomakların kendilerine Achrijani veya Agaryani dedikleri kaydedilmektedir. Diğer Bulgar yazarlar ise bu kelimenin Bulgarca'da hiçbir anlama gelmediğini ifade ederken Pomaklara, Muhammed'e inanan Bulgarlar anlamına gelen "Bilgaromohamedani" demektedirler.⁸⁵

Osmanlının zorla İslamlaştırdığı tezine karşı güçlü bir delil de, Osmanlı'dan çok önceleri bölgeden Müslümanların yaşadığına dairdir. 866 yılında Papa I. Nikola'nın göndermiş olduğu bir muhtıradaki "Bulgar Türklerine dağıtılan İslam dini kitaplarını toplayın ve yakın" dediği ifadesinden yola çıkılarak, Osmanlıdan çok önceleri de Balkanlar'da Müslümanların olduğu ispatlanmıştır.⁸⁶

Tüm bu tarihsel veriler ışığında Pomakların Müslümanlaştırılmış Bulgarlar olma ihtimali oldukça zayıf olduğu görülse dahi, aksi durum kabul edildiğinde yani Pomakların Bulgar olduğu kabul edilse dahi bu sefer karşımıza Bulgarların kökeni meselesi çıkacaktır. Bu sebepten ötürü Bulgarların kökenine de kısaca değinmek gereklidir.

Çin kaynaklarına göre Bulgarların kökeni Ting-Ling olarak adlandırılan kabilelere dayanmaktadır. Bunlar milattan önceki asırlarda Orta Asya'daki Oğuzlardan ayrılarak Güney Rusya'ya giden Ogur yani Oğuz kabileleridir. Ogurlar, Şaragur (Akogur), Uturgur (Otuzgur), Onogur, ve Kuturgur (Dokuzgur) gibi kabilelerden oluşmaktadırlar.⁸⁷

⁸⁴ Georgieva, a.g.m., s.305.

⁸⁵ Çokbankir, E., Balkan Türklerinin Kökleri, Gazemir Belediyesi Yayınları, 2.Basım, İzmir, 2010, s.42.

⁸⁶ Hamzaoğlu, Y., Balkan Türklüğü, Cilt:2, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2011, s.45.

⁸⁷ Kurat, A. N., Bulgaristan, MEB İslam ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1977, s.796.

Bulgar adı, V. yy.'da Azak Denizinin kuzeyi ve Karadeniz'de, Ogur kabilelerinin Avrupa Hunlarının bazı Türk bakiyeleriyle birleşmesi neticesinde Türkçe bir kelime olan Bulgamak (karışmak, birleşmek) fiilinden türemiştir. Türkçedeki “bulama”, “bulamak”, “bulanık”, “bulanmak”, “bulantı”, “bulaşık” kelimeleri de aynı kökten günümüze kadar gelmiştir.⁸⁸

Bulgarlarda, isim, sıfat ve unvanlarda da Türk kültürünün izleri görülmektedir. “Tangra” (Tanrı, Göktürklerde Tengri), “Han”, “Bayanuş”, “Alpbagatur”, “Böritarkan”, “Omurtak”, “Kurum”, “Terter” vb. bunlara açık örneklerdir. Eski Türklerde görülen yazıtların dikilmesi, “Tuğ”un bağımsızlık sembolü olması, çift başlı kartal gibi sembol ve inanışları devam ettirmişlerdir. Üstelik Bulgaristan’ın ünlü Madara kaya kabartmasında Kurum Han’ı at üzerinde ve yanında bozkurtlu olarak tasvir eden rölyef ve diğer arkeolojik bulgularda bu gerçekliği görmek mümkündür.⁸⁹

İtil boylarına yerleşen Bulgar Türkleri 922 yılında İslamiyet’i seçerken, Tuna boylarına yerleşen Bulgar Türkleri Türk kültüründen uzaklaşmış ve 864’te Boris Han zamanında Hıristiyanlığı kabul ederek Bizans-Ortodoks kültürünü benimsemişlerdir.⁹⁰

2.1.2.Pomaklarla İlgili Yunan Tezleri

Yunanistan, 1970’li yıllardan itibaren ülkesinde yaşayan azınlıkların ve özellikle de Türklerin Yunan kökenli olduğuna ilişkin propaganda çalışmaları yapmıştır. Bağımsızlığını kazandığı 1829 yılından itibaren de en büyük hedefi olan “Megali İdea” yani “Büyük Ülkü”ye ulaşma prensibi kapsamında “tek bir Helen milleti” meydana getirmeyi amaçlamış ve bunu bir devlet politikası haline getirmiştir. Yunanistan’da yaşayan Makedon, Arnavut, Bulgar, Çingene, Ermeni ve Yahudiler de Türkler gibi asimilasyona uğratılmış ve tüm bu milletleri Helen göstermek üzere tezler üretmişlerdir.⁹¹

Pomakları Yunan kökenine bağlama çalışmalarının temelini Agriyan tezi oluşturmaktadır. Bu görüşe göre Pomaklar, Büyük İskender’in torunları

⁸⁸ Alp, a.g.e., s.31.

⁸⁹ Kayabalı, İ., Bulgar Türkleri, Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları, Ankara, 1985, s.13.

⁹⁰ Alp, a.g.e., s.33.

⁹¹ A.g.e., s.9.

değildir. Asya seferinde yanından eksik etmediği bir Helen kabilesi olan “Agriyanlılar”ın torunlarıdır. Oysa Helen soylu olduğu ve Pomakların atası olduğu öne sürülen Agriyanlılar, Rodoplar ve Makedonya’ya göç etmemişler, üstelikte Bizans ve Slav kaynaklarında Agriyanlılar adında bir unsurun Rodoplar’daki mevcudiyetinden kesinlikle bahsedilmemektedir.⁹²

Yine Helen inanışına bağlanan bir başka görüş ise Pomakların, Trakya’nın ilk sakinleri olarak bilinen Trakların torunları olduğudur. Bu görüşe göre Traklar Helen’dir ve Pomaklar da Helen soylu olmaktadır. Oysa Traklar adlarını verdikleri topraklara Balkanlar’ın kuzey doğusundan gelmişlerdir. Kültürleri, Doğu Avrupa ve steplerden gelen kültürlerin karşılıklı etkileşimi sonucunda oluşmuş olup, Karadeniz’in kuzeyinden gelen kültür etkileri de bu oluşumda önemli rol oynamıştır.⁹³

Güney Rodoplarda, Agriyan tabirinin yanı sıra onlara aşağılayıcı terim olan “Polio Tourke”de denilmekteydi. Bu tabir eski, geri Türk anlamına gelirken, savaşmamış, savaştan kaçmış anlamına gelen “Apomahos” veya çok eski zamanlarda kullanılan ve çok içki içen anlamına gelen “Poma” kelimeleri ile de tabir edilirdi.⁹⁴

Yunanların da Pomaklarla ilgili iddiaları Bulgarlarınkiyle aynıdır. Zorla Müslüman yapılmış olmalarıdır. Ancak bu iddialarında tarihi ve bilimsel temeli bulunamamıştır. Birbirinden farklı ve tutarsız görüşler, mesnetsiz bilgilerle bir araya geldiğinde ne kadar tutarsız olduğu da görülmektedir. Özellikle Pomakların etnik özellikleri, ana dili, dini inancı, hayat tarzı, gelenek ve görenekleri, sosyo-kültürel ve toplumsal yapısı ve en önemlisi kendilerini Türk olarak görmeleri Pomaklar hakkında fikir sahibi olmak için önemli veriler olmuştur.

2.1.3.Pomaklarla İlgili Türk Tezleri

Panayotis Foteas, “Oi Pomakoitis Dikitis Thrakis” (Batı Trakya Pomakları) adlı makalesinde Pomakların gerçek anlamda Türk olduğunu

⁹² Çavuşoğlu, a.g.e., s.107.

⁹³ Alp, a.g.e., s.11.

⁹⁴ Çokbankir, a.g.e., s.152.

yazmıştır. Yunanistan’da bulunan Gümölcine Eğitim Derneğinin 1978 yılında yayınladığı makalede Panayotis Foteas şöyle demektedir:

“Bölge insanı gerçek anlamda Türk’türler. Yaşadıkları yerlere verdikleri isimlerde bize bunu doğrular. Peçenek, Kuman, Avcı, Boz, Haseki, Yüzbaşı, Binbaşı, Paşa, Kahraman, Pehlivan, Zeybek, Yörük Çavuş, Karadayı, Oruç, Subaşı ve Kahya gibi soyadları yanında yerleşim yerleri içinde, Atmacalı, Balabanlı, Bekeobası, Demircik, Dinekler, Elmalı, Gökçeler, Gökçepınar, Hamidiye, Hemetli, Hisarkaya, İnhanlı, İsince, Kanberler, Karagözlü, Karaoğlan, Kozluca, Otmanlı, Otmanören, Sinikova, Saltıklı, Sarıyar, Şahin, Yassıören isimli yerleşimler özellikle Pomak köyleri olarak bilinir. Güney Rodoplar’da Dobrivor dağlarının 913 metre yüksekliğinde, İskeçe’nin 35 km. Kuzey-Doğusunda 3.500 nüfuslu Şahin adlı yerleşim vardır. Emir Çaka Bey’in ve Aydınoğlu Gazi Umur Bey’in de uğradığı bu yerler, Osmanlı komutanlarından Lala Şahin Paşa tarafından kurulmuştur. İşte Yunan hükümetinin geçmiş yıllarda yasak bölge içine aldığı yerler, merkezi Şahin olan bu 30 km.lik alanı kapsayan bölgedir. Ropçoz ve Nevrekop bölgelerinde “Şamanist-İskitli, Kuman ve Peçenek” Türklerinin oluşturduğu bu bölgedeki 6-7.000 kadar Pomak Türkü, dağınık bir yerleşimden kurtararak Şahin adlı bşr yerleşim oluşturur. Yine Lala Şahin Bey’in arkadaşlarından Balaban Bey’de aynı şekilde Balabanlı yerleşimini kurar. Bu yerleşimler Güney Rodopların merkezi durumundadır.”⁹⁵

Pomaklar, Orta Asya’dan kuzey göç yolunu takip ederek, Ukrayna ile Besarabya’ya giden, buradan XI. Asırda Balkanlar’a inen Kıpçakların veya Avrupalıların Kuman olarak adlandırdıkları kabilelerin torunları olarak bilinmektedir.⁹⁶

Kumanlar dönemin kaynaklarında farklı isimlerle anılmışlardır. Latinler ve Bizanslılar “Kumanos”, “Kumanoi”, “Cumanos” derken, Ruslar “Polovets”, Almanlar ve diğer Batılılar “Falben”, “Falones”, “Valwen”, “Pallidi”, Ermeniler “Khartes” (Chardeş), Macarlar “Kun”, Sırplar, Bulgarlar,

⁹⁵ Çokbankir, a.g.e., s.152.

⁹⁶ Rodop-Bulgaristan Faciasının İç Yüzü, Rodop-Tuna Türkleri, Kültür ve Dayanışma Derneği, Tarih Yayınları Serisi, Sayı 2, İstanbul, 1976, s.8.

Makedonlar, Hırvatlar, Slovenler, Çekler, Slovaklar ve Lehler “Kumani”, Türk ve diğer İslam kaynakları ise “Kıpçak” demişlerdir.⁹⁷

Adlarının geçtiği 1055-1056 yıllarına ait ilk Rus kroniğinde “Türkmen, Peçenek ve Tork (Uz)’larla aynı cinsten” oldukları kaydedilmiştir.⁹⁸ Bunun yanı sıra doğulu, batılı bütün kaynaklar Kumanların dış görünüşlerini tanıtırken beyaz tenli, sarı saçlı, düzgün vücutlu, yakışıklı insanlar oldukları konusunda hemfikirdirler. Bu yüzden “Kuman” isminin de, Türk-men örneğinde olduğu gibi, “sarımsı”, “sarımtırak” anlamına gelen “ku” köküyle “man/men” ekinin birleşmesi sonucu ortaya çıkmış olması muhtemeldir.⁹⁹

Kıpçaklar (Kumanlar), X. Yy.’da batıda Özü (Dnyeper) Nehri, doğuda İrtiş Nehri, güneyde Kırım Yarımadası, kuzeyde Kazan şehrine kadar uzanan “Deşti-Kıpçak” (Kıpçak-Bozkırları) veya Batı kaynaklarında “Comania” adıyla anılan yerlerde, birçok Türk boyunu içine alan büyük bir oluşumda bulunmuşlardır. Bu birliğin içine Rus, Bulgar, Alan, Pontus, Hazar, Ulah ve Mordvalar da girmiştir.¹⁰⁰

XI. yy.’da Ukrayna ve Romanya üzerinden Balkanlar’ın içlerine, Kuzey Bulgaristan’ın Tuna boyu ve Dobruca bölgelerine, daha sonra Rodoplar ve Makedonya’nın doğu kısımlarına doğru inmişlerdir. Bulgar bilim adamlarından Plamen Pavlov da, Kumanların XI. yy.’da Balkanlar’a geldiklerini, Ortaçağ’da Bulgaristan’ın sosyal, ekonomik ve siyasi hayatının gelişmesinde etkili olduklarını belirtmektedir.¹⁰¹

Yerleşim alanlarına verilen ve günümüze kadar intikal eden coğrafi isimlerden de bu durum gözlemlenebilmektedir. Doğu Makedonya’da Kumanova, Sofya’da Kumantsi, Nevrokop’ta Kumança, Kesriye’de

⁹⁷ Alp, a.g.e., s.18.

⁹⁸ Yücel, M. U., İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007, s.46.

⁹⁹ Kafesoğlu, İ., Türkler, MEB İslam Ansiklopedisi, C.12/2, İstanbul, 1988, s.204.

¹⁰⁰ Arat, R. R., Kıpçak maddesi, MEB İslam Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1977, s.713.

¹⁰¹ Pavlov, P., Kumanite v obştestveno-političeskiya jivotna srednovekovna Bılgariya, İstoričeski Pregled, 1990, s.7.

Kumaniçevo, Vidin'de Kumani Adası, Niğbolu'da Komana, Lofça'da Kumanitsa gibi isimler Kumanlardan gelmektedir.¹⁰²

1034 yılından itibaren Peçeneklerle birlikte harekete eden Kumanlar, Bizans'a saldırmış ve onları mağlup ederek vergiye bağlamışlardır. 1087 yılında ilk defa Kuman-Peçenek Türk Federasyonu kurulmuştur. Bu federasyonun sınırları Rodoplar, Batı Trakya, Makedonya, Kosova, Sancak, Bosna ve Arnavutluk ile Bulgaristan'ın bir kısmı yer alırken başkenti günümüzde Makedonya'nın doğusunda bulunan Kumanova şehri olmuştur. Ancak Bizans'ın bu iki kavmi birbirine düşürme ve iktidar mücadelesi oyunları ile yürüttüğü politika neticesinde bu birlik 1091 yılında yıkılmıştır.¹⁰³

Ayrılıktan sonra Peçeneklerin çoğu Sancak ve Bozna-Herek'e çekilerek IV. yy.'da buraya yerleşen Avrupa Hunları ve VI. yy.'da gelen Avarlarla kaynaşarak bugünkü Müslüman Boşnakların temelini oluşturmuşlardır. Kumanların çoğu ise Avrupa ülkelerine göç ederek Hıristiyanlığı kabul etmişlerdir. Bununla birlikte Rodoplar, Makedonya ve Trakya'nın özellikle dağlık bölgelerinde bugün Pomak veya Torbeş olarak bilinen çok sayıda Kuman Türkü kalmıştır.¹⁰⁴

Kumanlar, XII. yy.'ın sonlarında Romanlerin ve Bulgarların teşkilatlanmasında önemli ölçüde etkili olmuşlardır. 1185-1237 yılları arasında Bulgarların Bizans'a karşı yürüttükleri özgürlük mücadelesinde büyük etkileri olmuştur. Bu mücadeleyi kazanıp II. Bulgar devletinin başına geçen Çar Asen (1187-1196) dahi Kuman kökenlidir.¹⁰⁵

Pomak ismi, Osmanlı ordusunun "öncü", "ardcı", ve "ileri" keşif kollarında aktif görev yapan Kumanlar'a "yardım eden", "yardımcı" anlamını ifade etmek üzere Slavlar tarafından verildiği öne sürülmektedir. Bu görüşe göre, Slavca "Pomaga", "Pomagaec" yani "yardımcı", "yardım eden", "işbirlikçi" anlamında olan kelimelerden zamanla türeyerek "Pomak" halini aldığına dair görüş ağırlık kazanmaktadır. Bu görüşe göre Pomak ismi bir

¹⁰² Yeni Forum Dergisi, C. XI., Ankara, 1990, s.9.

¹⁰³ Kafesoğlu, a.g.e., s.203.

¹⁰⁴ Gökbel, A., Kıpçak Türkleri, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2000, s.83.

¹⁰⁵ Alp, a.g.e., s.24.

kavim adı değil, Kumanlar'a verilen bir sıfattır. Buna ilaveten F. Bayraktareviç, Pomak adının eski Türkçe "Çomak" kelimesi ile ilgili olabileceğini de işaret etmektedir.¹⁰⁶

Osmanlı kaynaklarında, Türklerin Balkan coğrafyasıyla temasa geçmesinden sonra burada yaşayan en ufak topluluklara kadar birçok kavim ismine rastlanırken Pomak adı bu kayıtlarda yer almamaktadır. Aynı durum Batılı ve diğer kaynaklar için de geçerlidir. Ne var ki, Pomak adı XIX.yy.'da Tanzimat Fermanının ilanından sonra Batılıların iç işlerimize karışmaya hukuki dayanağının oluşmasıyla birlikte ortaya çıkması da ilginçtir.¹⁰⁷

2.2. POMAK DİLİ VE ÖZELLİKLERİ

XI. asırdan XIV.yy.'a kadar Balkanlarda Slavların akınlarına maruz kalan Türk boyları büyük ölçüde lisanlarını kaybetmişler, fakat örf, adet ve geleneklerini devam ettirmişlerdir.¹⁰⁸ Batı Trakya Milletvekilleri, Bulgar Parlamentosunda 18 Aralık 1918 yılında Büyük Devletler Mümessillerine bir muhtıra vermişlerdir. Bu muhtırada; "...Rodoplar'da yoğun bir kitle olarak yaşayan Pomaklar Bulgar değil an asıl Turan ırkına mensup oldukça eski bir tarihte Balkanlara gelerek kendilerinden evvel o taraflarda yerleşip İslavlaşmış olan kavimlerin lisanını almışlardır.." denilmektedir.¹⁰⁹ Bu da Pomakçanın içindeki Slavca kelimelerin fazlalığının nedenini açıklamaktadır.

Pomak Türk lehçesi;

- %30'u Ukrayna, Bulgaristan ve Makedonya Slavcaları,
- %25'i Kumanca-Kıpçakça,
- %20'si Oğuz Türkçesi,
- %15'i Nogayca
- %10'u da Arapçadan oluşmaktadır.¹¹⁰

¹⁰⁶ Eren, A. C., Pomaklar, MEB İslam Ansiklopedisi, C.9, İstanbul, 1988, s.572.

¹⁰⁷ Özönder. C., Pomak Türkleri, Batı Trakya'nın Sesi, Yıl 1, Sayı 4, İstanbul, 1988, s.16.

¹⁰⁸ Memişoğlu, a.g.e., s.30.

¹⁰⁹ Bıyıklıoğlu, T., Trakya'da Milli Mücadele, Cilt 2, Ankara, 1987, s.39.

¹¹⁰ Özönder, a.g.m., s.18.

Arapçanın Pomakçadaki %10'lük etkisi pek tabii Pomakların Müslüman olmalarından kaynaklanmaktadır. Araştırmacılar Pomak Türk lehçesi üzerinde zamanında Çağatay-Türk lehçesinin büyük etkisi olduğunu vurgulamaktadırlar. Ahmet Cevad bunu şu şekilde açıklamaktadır:

*“Eğer Pomakça'nın fonetik aksanı objektif bir tahlil ve tetkik süzgecinden geçirilecek olursa, Pomakça'ya vaktiyle Çağatay Türk lehçesinin oldukça etkili olduğu görülecektir. Zira Pomakça'nın “etimolojik” yapısı Çağatay-Türk lehçesine istinat etmektedir.”*¹¹¹ Ahmet Cevad'a göre “Pomak-Türk lehçesi ve bu lehçeyi muhtevî özellikler, tamamen Çağatay-Türk lehçe grubuna dâhildir. Bulgar diyalektiği ve Bulgar filolojisiyle Bulgar fonetiğinin dışında çok bariz faktörler arz etmektedir. Pomak Türk lehçesi ayrıca şu gruplara da ayrılmaktadır:

- Rodop-Pomak Türk lehçesi,
- Katrancı-Pomak-Türk lehçesi,
- Tuna havzası Pomak-Türk lehçesi.¹¹²

Bütün bu lehçeler, Bulgar ve diğer Balkan unsurlarının lehçelerinin dışında bir dil özelliği göstermektedir. Bu durum Balkan ve Tuna boyu Bulgarlarıyla dil yönünden bir benzerliklerinin bulunmadığını da göstermektedir.

Süleyman Sipahioğlu ise Pomaklar ve Pomakçayı şu şekilde ifade etmektedir: *“Müslüman Pomak Türklerinin Bulgarlıkla ve Bulgar etnik menşei ile ve diğer Balkanlı Yunan ve Slav unsurları ile katıyen etnik benzerliği veya karışımları yoktur. Onlar, Kuman Türklerinden 1091'de Rodoplar'da kalmış olan muayyen etnik boylarından meydana gelmiş ve zamanla Anadolu Yörük-Türk aşiretleri ile karşılaşarak birleşmiş saf-kan Türk unsurlarıdır.”*¹¹³

Pomakça üzerine yapılan en kapsamlı araştırma Mustafa Kahramanyol'un hazırladığı “Makedonya'daki Türk ve Müslüman Toplumlarının Dilleri Konusunda Karşılaştırmalı Sözlük”tür. Bu araştırmaya

¹¹¹ Aydınli, A., Batı Trakya Faciasının İçyüzü, Akın Yayınları, İstanbul, 1971, s.22.

¹¹² A.g.e., s.189.

¹¹³ Sipahioğlu, S., Rodoplu 2 Milyon Türk İmha Olma Tehlikesi Karşısında, Türk Dünyası Sayı 25, Ankara, 1972,s.12.

konu olmuş yerleşim merkezleri ise şunlardır: Üsküp (Serova Mahallesi ile Batinsi, Kızılsu, Lubin, Paraguşa, Luboş, Yukarı Koliçani, Aşağı Koliçani, Saray, Güreler ve Rasçe Köyleri), Kalkandelen (Küçük Saat Mahallesi ile Tearçe ve Küçük Retsa Köyleri), Gostivar (Gostivar içi ile Vırapçište, Yukarı Banisa, Aşağı Banisa, Debreşe, Vıranevisa, Yelovsa ve ZıdunyaKöyleri), Ohri (Karabey Mahallesi, Struga içi ile Podgorsi, Labuništa, Baroves, Oktisi Köyleri), Resne (Yukarı Mahalle, Aşağı Mahalle ile Kozyak, Sarev Dıvor, Akkilise ve Gırınçar Köyleri), İştıp (İştıp içi ile Yonuzlu, Pırnalı, Kuçisa ve Ocalı Köyleri), Pırlepe (Kanatlar, Jitoşe ve Debreşe Köyleri), Ustrumca (Ustrumca içi ile Banskó, İlovisa, Radiçevo, Angelska, Yeni Mahalle ve Yüksek Mahalle Köyleri), Valandova (Dedeli, Koçulu, Çalaklı, Kalkova, Kurt Hamzalı, Pırısten, Bahçebosu ve Kızıldoğan Köyleri), Radoviş (Radoviş içi ile Alikoç, Kocalı, Kılavuzlu, Topolnisa, Buçım, Berocva, Pırnalı, Konçe, Kuçisa, Süpürge Köyleri).¹¹⁴

Karşılaştırmalı hazırlanan sözlükte özellikle İslam dini ile ilgili kavramlar istisnasız olarak Osmanlıca kelimeler ile ifade edilirken “Oruç” kavramı, Türkçe dahil her dilde Arapça kökenli bir kelime ile değil de dilin kendisine has kelimelerle ifade edilmiştir.

Slav dillerinin bölgedeki diğer milletlerin dilleri üzerinde hem kelimelerle hem dil yapısı hem de ses yapısı itibarıyla ciddi bir etkisi gözlemlenmiştir. Bunların yanı sıra Anadolu Türkçesinde dahi artık kaybolmuş sayılan “kebe”, “çotura”, “sahnişin”, “hayat”, “yurtbaşı”, “kösnüme”, “kâhi” gibi eski kelimeler Balkanlar’daki Müslümanların dillerinde hala geçerliliğini yitirmediği görülmüştür.¹¹⁵

Mustafa Kahramanyol’un araştırmasında günlük hayatta kullanılan kelimelerden, insan isimlerine, Gelenek-görenek isimlerinden eşya isimlerine kadar sınıflandırmalar yapılmış ve bunlar Türkçe, Mahalli Türkçe, Boşnakça, Pomakça ve Arnavutça olmak üzere 5 farklı kategoride karşılaştırılmıştır. Buradan sadece Türkçe ve Pomakça ile ilgili karşılaştırmalar bu çalışmada esas alınmıştır. (EK-1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11)

¹¹⁴ Kahramanyol, M., Makedonya’daki Türk ve Müslüman Toplumlarının Dilleri Konusunda Karşılaştırmalı Sözlük, TİKA Yayınları, Ankara, 2002, s.12.

¹¹⁵ A.g.e., s.13.

2.3. POMAKLARIN SOSYO-KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ

Milletlerin ortaya çıktıkları dönemden, varlıklarını devam ettirmelerine kadar sürede şüphesiz en önemli rol “kültür”e aittir. Kültür, milletlerin birbirleriyle arasındaki farklılığı belirleyen, kısacası milleti millet yapan başlıca unsurlardandır.¹¹⁶

Kültür terimi hakkında sayısız tanımlamalar vardır. Fakat en kısa ve en klasik tanımı E. Tylor yapmıştır. Tylor kültürü; “*Bir toplumun üyesi olarak insanoğlunun öğrendiği (kazandığı) bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütün*” olarak tanımlamıştır.¹¹⁷

Türkiye cumhuriyetinin kurucusu büyük önder Mustafa Kemal Atatürk de kültürün önemine ve Türk milletinin dünya milletleri arasındaki önemine işaret ederken, şöyle demiştir: “*Türk yurdu büyüktür. Her yeri dolduran Türk’tür ve her yeri aydınlatan Türk’ün yüzüdür. Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu, Trabzonlu, İstanbullu, Trakyalı ve Makedonyalı hep bir milletin evlatları, hep aynı cevherin damarlarıdır. Bu damarlar birbirini tanısın.*”¹¹⁸

Pomak Türkleri, yoğun bir kitle halinde Rodoplar ile Pirin ve Vardar Makedonya’sı bölgelerinde ikamet etmektedirler. Bunların %85-90 kadarı köylerde ikamet etmekte ve tarımla uğraşmaktadır. Yaşadıkları bölgelerin coğrafi yapısı teknolojik tarım aletlerinin kullanılması için uygun değildir. Bu bölgeler genellikle dağlık, ormanlık taşlık ve düşey yapıdadır. Tarımda kullandıkları başlıca araç-gereçler katır, eşek, inek ve bunların çektiği saban ve pulluk ile diğer küçük el aletleridir. Bazı yerlerde tarımı tamamlayıcı bir gelir kaynağı olarak hayvancılığa da büyük önem verilir. İlk başlarda keçi yetiştiriciliği çoğunlukta iken ormanların koruma altına alınmasından sonra koyun yetiştiriciliğine geçiş yapılmıştır. Pomak Türklerinin tütün dışında kendileri için ürettiği diğer tarım ürünü “kumpir” dedikleri patatestir.

¹¹⁶ Maral, T., Türkiye’de Kürt Kimliğinin Kültürel Bağlamda İncelenmesi ve Siyasallaşma Süreci, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi SBE, İstanbul, 2014, s.45.

¹¹⁷ Kızılcılık, S., Erjem, Y., Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü, Konya, Emre Grafik Reklam, 1992, s.271.

¹¹⁸ Yusufoglu, K., Atatürk’ün Türklük ve Milliyetçilik Anlayışı, İstanbul, Yılmaz Basım Yayın, 2011, s.14.

Yemeklerini sofrada etrafında daire biçiminde oturarak yerler ve genelde sofralarında çorba ve patates hiç eksik olmaz. ¹¹⁹

Pomak Türklerinin evleri, çoğu eski zamanlardan kalma Türk mimari tarzda yapılmış ahşap yapılarıdır. Rodoplar ile Pirin ve Vardar Makedonyası'nda bu eski eserler her geçen gün azalmakta ve yerini yeni tarz binalar almaktadır. Evlerin pencere ve kapıları güneşe doğru olsun diye genelde güney cephe olarak inşa edilir. Pencereler küçük ve parmaklı olup odanın bir veya iki penceresi vardır. İçeriye "porta" denilen büyük tahta kapıdan veya onun yanına yapılan küçük ek kapıdan girilir. Geceleri kapılar kapatılırken gündüzleri bağlı olan yırtıcı köpekler çözümlenerek serbest bırakılır. Pomak Türk evlerinin içleri hasır, kepe ve kilimle döşenir. Kenarlardan duvara dayalı kumaş yastıklar, yastıkların önünde ve yerde içleri yün olan kalın minderler serilir. Günümüzde ise bu gelenek yerini klasik Türk toplumlarında olduğu gibi masa, koltuk, kanepeler, büfe gibi takımlarla doldurulmuştur. ¹²⁰

2.3.1. Pomak Türklerinde Doğum

Doğum, doğurganlık kısacası üremek ve çoğalmak tüm Türk dünyasında olduğu gibi Pomaklar içinde oldukça önemli bir olgudur. Kadının kısır olması veya doğurgan olmaması neredeyse bir ayıp olarak görülürken aksi durum kadının değerini ortaya koyan bir ölçüt olarak da algılanabilmektedir. Özellikle erkek çocuk sayısı kadının değerini belirlerken, çocuk sayısı ortalama 4 civarındadır. Ailede evin reisi erkek olsa bile kadın hamileliğinde dahi işini bırakmaz ve tarlasında çalışmaya devam eder. ¹²¹

Pomak kadını daha çok geleneksel yöntemlerle doğum metodlarını kullanır. Buna göre, hamile kadın ayakta durur ve annesi veya yakını kadının arkasına geçerek iki koluyla sarılarak karnına masaj uygular. Karın bölgesini çekip aniden bırakır ve bunu hızlı bir ritimle sürdürür. Bunun sonucunda bacakları açık ve ayakta dik duran kadından çocuğun doğumu sağlanmış olur. Doğumda yardımcı olmayanlar dışarıda bekler ve doğumun kolay geçmesi için Kur'an okuyup dua ederler. Mevsim yaz olsa dahi sıcaklığın doğumu

¹¹⁹ Çavuşoğlu, a.g.e., s.165.

¹²⁰ Memişoğlu, a.g.e., s. 34.

¹²¹ Çavuşoğlu, a.g.e., s.140.

kolaylaştırdığına inanıldığından soba sürekli yanar. Doğan çocuk hemen annesinin elbiselerinden birine sarılarak önceden hazırlanmış salıncağa yerleştirilir. Eğer doğum gece yada gündüz de gerçekleşse pencereler sıkı sıkıya kapatılarak perdeler çekilir ve karartma sağlanır. Bunun amacı komşuların veya yabancıların söyleyecekleri sözler ile olumsuz etkilerinden korumak ve nazardan sakınmak olduğuna inanırlar.¹²²

Tıbbi zorunluluklar genellikle yerine getirilmediğinden anne ve çocuk ölümleri şehirden uzak yaşayan Pomak köylerinde halen görülmektedir. Çocuk ölürse kader-kısmet tesellisi ile anne yeniden hamile kalır. Anne, lohusalık döneminde tüm Türk camiasında görülen 40 gün kuralına uyarak nazardan korunmak amacıyla evden çıkmaz. Cin, Peri ve kötü ruhların 40 gün süresince etraflarında dolaştıklarına inanıldığından anne ve çocuk yalnız bırakılmaz ve neredeyse hemen hepsi bir hocaya muska yazdırır. Kırk günü dolduran loğusa anne ve çocuk yıkanarak dışarı çıkarlar. Bun Türk kültüründe önemli bir yere sahip “kırklanma” olarak da bilinir.¹²³

Türklerin yaşadığı bazı bölgelerde ise “Kırklama”, “kırk çıkarma”, “kırkı karışma”, “kırk basması” ve “kırklı sayılma” gibi isimlerle de loğusa kadına ve çocuğa özel bir banyo yaptırılır.¹²⁴

Şöyle ki, bazı yerlerde tuz, şeker karışımı iyice ezilerek un haline getirilir ve çocuğun derisinde pişik olmasın diye üzerine sürülür. Daha sonra “kurt” postunun başı banyo yapılacak suya temas ettirilir ve çocuk bu suyla yıkanır. Bundan maksat çocuğun hastalanmaması içindir. Son olarak nazar değmesin diye de beşiğin üzerine veya elbisesine mavi boncuk veya kurt tüyü takılır.¹²⁵

Lohusalık dönemi sona eren anne ve çocuğu görmeye akraba ve komşular gelirler. Ekonomik durumlarına göre başta giyecek olmak üzere çeşitli hediyeler getirirler. Doğumdan itibaren kızını hiç yalnız bırakmayan

¹²² Milonas, P., Trakya Pomakları, Livani Yayınları, Atina, 1990, s.68.

¹²³ Çavuşoğlu, a.g.e., s.142.

¹²⁴ Çay, A. M., Her Yönüyle Kürt Dosyası, İlgı Yayınları, İstanbul, s.254.

¹²⁵ Rişvanoğlu, M., Doğu Aşiretleri ve Emperyalizm, Türk Kültür Yayınları, İstanbul, 1978, s.236.

anne de yanına akrabalarını da alarak belirlenen bir günde kızını ziyarete gidir. Ziyarete gelenlere yemek vermek de adettendir.¹²⁶

2.3.2. Sünnet

Pomak Türklerinde erkek çocuklarının sünnet ettirilmesi erken yaşlarda yapılmakta ve sünnet düğününe nadiren rastlanmaktadır. Erken yaşta yapılan sünnetin bazı nedenleri vardır. Bunlar, çocuğun bir an önce Müslüman olması, çocuğun bir an önce erkekliğe adım atması ve aile reisinin ömrü sona ermeden oğluna karşı ilk görevini yerine getirmesi olarak değerlendirilmiştir.

Sünnet, bir kadın veya genç bir kızın tüm eş, dost ve akrabaların evlerini dolaşarak davet etmesiyle başlar. Mevlüt okunur, pilav yenir ve şerbet içilir. Mevlüt bittikten sonra çocuk imamdan başlayarak oradakilerin ellerini öper ve kendisine verilen harçlıkları toplar. Pomak Türklerinde kirvelik geleneğine pek rastlanmaz. Çocuğu tutma işini genelde akrabalarından biri veya baba yapar. Sünnet esnasında horoz kesilir, kesilen horoz onu kesene armağan edilir ve bir miktar para verilir. Çocuğun kesilen parçası genelde cami avlusuna gömülür ya da evin damına atılır.¹²⁷

2.3.3. Evlilik

1920'li yıllar ve öncesinde, 13 yaşına gelene kadar ailenin evde ve tarlada, küçük kardeşlerinin bakımında fiziki güç olarak görülen, çoğu zaman kendi görüşüne en son başvurularak ailelerin anlaşmasıyla evlendirilen genç kızların durumu değişmiştir. Bu dönemlerde düğün ve benzeri eğlenceler ancak %10-15 civarında yapılabiliyordu. Nedeni ise zor yaşam koşulları, Bizans egemenliği dönemi, Osmanlı-Rus savaşının etkileri ve Bulgar işgalinin etkisi yüksektir.¹²⁸

Günümüzde kız-erkek ilişkilerinde, işgaller ve tarihte uygulanan baskıların sınırlayıcı etkileri görülmemektedir. Ancak değişen yaşam koşulları ve teknolojik gelişmeler toplumsal yargıları değiştirmemiştir. Kızların toplumdan uzak yerlerde erkek arkadaşlarıyla görülmeleri hoş karşılanmadığı

¹²⁶ Çavuşoğlu, a.g.e., s.142.

¹²⁷ Çavuşoğlu, a.g.e., s. 143.

¹²⁸ Alp, İ., Bulgar Mezalimi (1878-1989), Trakya Üniversitesi Yayınları 90/1, Ankara, s.179.

gibi, ölçüyü aşan makyaj, dekolte elbise ve vücut hatlarını ortaya çıkaran pantolon ve bluz giyemezler. Düğünlerde kızlar, yarım daire şeklinde sandalyelerde oturur, bazen çiftler bazen hep birlikte 5'er, 6'şar kişilik saflar halinde karşılama ve çiftetelli oynarlar. Kızlarla erkekler arasındaki mesafe burada da korunur. Aralarında çok yakın akrabalık yada çok yakın ailevi dostluk bulunmayan kız ve erkekler birbirleri ile oynamazlar. Kızlar düğün ve bayramlarda dahi kenarları oyalı, pullu eşarplarını örterler.¹²⁹

Pomak Türklerinde toplumsal kontrol mekanizması sosyal hayatın her alanında tavizsiz işlemekte ve geçmişten gelen baskı ve zorlukların kültüre olan etkisi de gözle görülür bir biçimde yaşatılmaktadır. Tabii burada dini yaşam tarzının, günah ve ayıp kavramlarının da şekillenen bu toplumsal yaşayış kurallarına doğrudan etkisinin oldukça fazla olduğu görülmektedir.

Pomak Türkleri ve Batı Trakya bölgesindeki diğer Türk boylarına mensup kişilerin dikkat ettikleri önemli bir husus da akraba evliliklerinin yapılmamasıdır. Özellikle Pomak Türklerinde hanehalkı reislerinin %95'inin eşleri ile aralarında akrabalık bağı bulunmamaktadır. Bu durum Pomak Türklerinin ataları olarak bilinen Peçeneklerde, Kafkasya'da ve Altaylılar'da da benzerlik göstermektedir.¹³⁰

Halim Çavuşoğlu, Batı Trakya'daki Pomak Türkleri ile ilgili olarak yaptığı araştırmada şöyle demiştir:

“Pomak Türkleri, Türk ve Müslüman olmayana kız vermezler, vermeyeceklerdir. Gösterişli yaşamlara aldanarak kendini inkar eden kızları olursa sadece anne ve babaları değil bütün köy halkı olarak dışlarlar. Bu delikanlılar işin de geçerlidir. Dinini ve milliyetini değiştiren (Yunan olanları kastederek) delikanlılar da dışlanırlar. Aile reisleri yalnızca bir kadınla evlenirler. Oysa Yunanistan'daki Türkler dini nikahla birden fazla kadınla evlenebilirler. En temiz biçimiyle örnek ve tam birer Müslümanlardır.”¹³¹

¹²⁹ Çavuşoğlu, a.g.e., s.146.

¹³⁰ İnan, A., Eski Türk Dini Tarihi, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1976, s.99.

¹³¹ Çavuşoğlu, a.g.e., s. 153.

Pomak Türklerinde evliliğe atılan ilk adım olarak uygulanan kız isteme merasimi, erkek tarafının kız tarafına “hayırlı bir iş için ziyarete” gitmek istemelerini bir elçiyle iletmeleriyle başlar. Ancak kız istemeye damat adayı götürülmez.

Daha önce anlaşılan gençlerin aileleri birbirlerine çocuklarını methederken delikanlının ne kadar çalışkan ve dürüst olduğu, kızın ise ne kadar hamarat ve hanım olduğundan bahsedilir. “Allahın emri Peygamberin kavli ile kızınızı oğlumuz istiyoruz” denildikten sonra, kız babası “hayırlısı ne ise o olsun der” ve kız annesi fikrini almak üzere kızının yanına gider. Ailenin cevabı aynı akşam verilebileceği gibi daha sonra yeniden gelmeleri de sağlanarak verilebilir. Olumlu yanıt alındığı andan itibaren evlenme tarihi ve gençlerin yaşayacakları yer ve geçimleriyle ilgili konular görüşülür. Ev ve ziynet eşyası gibi listeler çok ön planda tutulmaz ve şart koşar gibi listeler hazırlanmaz. İki aile birlikte söz yüzüklerini alırlar ve aile arasında söz kesilir. Pomak Türklerinde çok yaygın olmasa da nişan yapılabilir. Nişan’a erkek katılmaz ve kız tarafı arasında ufak çaplı eğlence düzenlenir. Misafirlere tatlı ikram edilirken, gelenlerde küçük hediyeler verirler.¹³²

Pomak Türk kızı ve kadını farklı giyime sahiptirler. Bu nedenle artık sözlenmiş olan gelin, kadın gibi giyinmeye başlar. Kıyafetler genel olarak değişmese de sadelik ön plandadır.(Ek-13, 14)

Genç kızların kıyafetleri, kadınların kıyafetlerindeki kumaşla aynı olmakla beraber bazı parçalar kullanılmaz ve pul ve boncuk gibi süslemeler yapılmaz. Genç kızlarda perçem, zülûf, yanak döven, baştaki örtünün köşe süslemeleri ve üstüne takılan “kıçılka”, fesin pelikleri ve süsleri, önlüğün cepken ve üçeteğin, kollukların, kuşağın ve kemerin üzerindeki işlemler göz kamaştırıcı zenginliktedir. Bu tür süslemeli giysiler giyenin bekâr olduğu anlaşılmaktadır. Evlendikten sonra ise kıyafetler sadeleşse de öz itibarıyla aynıdır. Kıçılka, boncuk ve diğer süslemeler çıkartılırken, boyna takılan rengârenk boncuk kolye yerini sade dizilmiş inci veya altına bırakır. Zülûfler

¹³² Çavuşoğlu, a.g.e., s. 155.

kesilir ve festeki yanak dövenler alınır. Boncuk ve renkli püsküller takılı olan fes, yerini ortasında tek altın takılı olan fes'e bırakır.¹³³

Düğünden birkaç gün önce dini nikah kıyılır. Düğünler genelde küçük şenlikler halinde kutlanır. Cuma günü kurulan düğüne tüm aileler davet edilir. Cumartesi gelinin el ve ayaklarına kına yakılırken, misafirlere etli pilav ve şerbet ikram edilir. Genelde Pazar gününe kadar süren düğünler, gelinin kocasının evine davul-zurna eşliğinde getirilmesi ile son bulur. Pomak Türklerinin düğünlerindeki bir başka önemli uygulama da damat tıraşdır. Evin bahçesinde saç ve sakal tıraşı yapılan damadın boynunda asılı olan örtü şeklindeki bez torbaya çeşitli hediyeler bırakılırken, alnına yapıştırılan paralar yanındaki sağdıçlar tarafından toplanır ve torbaya konulur. Gelinin olduğu gibi damadında iki sağdıç vardır. Bunlar çiftleri birbirlerine yaklaştırır ve teslim ederler. Damat bu sırada gelinin ayağına basar ve yüzündeki örtüyü açarak alkışlar arasında gelini alnından veya yanağından gelini öper. Genç çift evlerine girerken damat, arkasındaki kalabalığa bozuk vara ve şeker fırlatır. Daha sonra çiftler üstlerini değiştir ve "kapama" aşamasına geçilir. "Kapama" gençleri gerdeğe sokma demektir. Damada bir erkek akrabası, geline de bir bayan akrabası gerdek gecesi ile ilgili bilgiler verir. Bunlardan biri de zıfaf öncesi abdest almak ve gelinliğin önünde namaz kılınarak dua edilmesi de vardır.¹³⁴

2.3.4. Bayramlar

Pomak Türklerinde bayramların yeri diğer tüm Türk topluluklarında olduğu gibi ayrı ve oldukça önemlidir. Bayramlaşmaya gitmek ve misafir ağırlamak önemsenen ve özen gösterilen bir husustur. Pomak Türkleri, değer verdikleri insana inanılmaz derecede yakınlık gösterirler ve sevdikleri kişilere bunu gösterebilmek için büyük çaba gösterirler. Ancak kadınlarda durum biraz farklıdır. Eve gelen yabancı misafir ile kocasının yanında oturarak konuşmaz ve başını açmazlar. Sadece kocasının ne yapılmasını istediğini bildiği için

¹³³ Başaran, F. N., Çanakale İli Biga İlçesi Pomak El Dokumaları ve Pomak Genç Kız Kıyafeti, Gazi Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1996, s.48.

¹³⁴ Çavuşoğlu, a.g.e., s.157.

kahve ve tatlı ikram eder, sofrayı hazırlarken onun dışında odada pek görünmezler.¹³⁵

Bayramların yaklaştığı günlerde genç kızlar anneleri ile birlikte ev temizliğine girişirler. Boya, badana yapılırken evdeki halı, kilim ve çamaşıra dair ne varsa her şey yıkanarak tertemiz yapılır. Pomak Türkleri, ramazan'ın ardından gelen Ramazan (şeker) bayramına önem verirler. Çocuklar da dahil olmak üzere hemen herkes ramazan ayını oruç tutarak geçirirler. Ramazan'da "hoca gezeği" denilen uygulama da aksatılmadan devam ettirilir. Buna göre, başta imam, müezzin ve davulcu olmak üzere hiçbir namazı kaçırmayan ve caminin müdavimi olan yaşlıların oruçlarını açmaları için iftara bir saat kala her ailenin her gün sırayla camiye yemek götürmesidir. Hiçbir karşılık veya hiçbir anlaşma olmadan bu uygulamanın gönüllülük esasına göre devam ettirilmesi Pomak Türklerinin dayanışma, disiplin ve insani bağlarının güçlülüğünü göstermektedir.

Kurban bayramına verilen önem Ramazan bayramına oranla daha azdır. Aile reisi bu bayramda eve gelerek bayramı kutladıktan sonra eğer kendi yapabiliyorsa kendisi, yoksa başka birisinin yardımı ile kurbanı keser. Kurban etinin dağıtımı da usule uygun olarak yapılır ve 4/3'ü fakirlere, komşulara ve yakınlarla dağıtılır. Kurban derileri caminin ihtiyaçları için değerlendirilir. Her iki bayramda da bayramlaşmalar bittikten sonra belli ve açık yerlerde genç kız ve genç erkekler bir arada toplanır ve tanışırlar. Bu vesileyle birbirlerini tanıyarak ileride evlenebilecekleri eşlerini de bulmuş olurlar.¹³⁶

2.3.5. Ölüm ve Cenaze

Güçlü İslam inancı gereği ölüm, Pomak Türklerinde ilahi bir olduğu kadar birlik ve dayanışma açısından da önemlidir. Ölüm olayı herkeste bir üzüntü meydana getirirken, herkesin cenaze namazına katılmasından mezarlığa giderek defin işlemine katılmaya, müzik ve eğlence programları tertip

¹³⁵ Milonas, ag.e., s.57.

¹³⁶ Çavuşoğlu, a.g.e., s.162.

etmemekten işlerin en azından o gün için bırakılmasına kadar elbirliği gerektiren uygulamalar da yerine getirilir.¹³⁷

İslamiyet ölüm ile ölüm törenlerinde, bir birlik kurmuştur. Yalnızca, Sünniler ile Şiiler arasında bazı ufak ayrılıklar görülebilmektedir. Bu ayrılıklardan birisi; Sünnilerde imamlar törenleri yönetirken, Şiilerde seyitler yönetir.¹³⁸

Pomaklarda da imam selâ okur ve cenazeyi uygun şekilde yıkar ve kefenler. Kefene sarıldıktan sonra yakınlarının son defa yüzünü görmesi sağlanır ancak dokundurulmaz. İlk önce ölenin evinde cenaze namazı kılınır. Daha sonra cemiye getirilerek beş vakit namazdan biri ile kılınması sağlanır. Herkesin tabutu mezarlığa kadar kısa bir süre de olsa taşınması sağlanır. Cenaze evine “başsağlığı” ziyaretleri yapılır. Evde sürekli Kur’an okunur. Ölünün defninden kırk gün sonra “kırklama” adı verilen irmik helvası yapılarak dağıtılır. Bu adet diğer Türk unsurlarda da görülmektedir. Ölünün “kırkı” ve “kırk aşısı” denen uygulama, vefatın kırkıncı günü “helva” kavurmak ve dağıtmak olarak uygulanmaktadır.¹³⁹ Abdülhalûk M. Çay’ın aktardığına göre Rus doğu bilimci ve tarihçi Basile Nikitine, Anadolu’da yaptığı araştırmalarda Kars bölgesinde de ölümün 3, 7 ve 40 ncı günlerinde “ölü aşısı” yapıldığını belirtmektedir.¹⁴⁰

2.3.6. İnanç Sistemi

Pomak Türklerinin sıkı İslam inancı sosyal yaşantılarında sıklıkla görülmektedir. Doğum, ölüm ve özellikle dini bayramlara verdikleri önem bunun en güzel örnekleridir.

Ancak her ne kadar İslamiyet’i içselleştirmiş ve günlük hayatlarına yerleştirmiş de olsalar, Türklerin eski inancı olan Şamanizm’den bir çok gelenek ve adetleri de muhafaza etmektedirler. Bazı adetlere de İslami şekil vererek günümüze kadar sürdürmüşlerdir. Örneğin Şamani bir gelenek olan “Karaoğlan” inancı bu gün dahi Batı Trakya’da mevcuttur. Günümüzde Rodop

¹³⁷ A.g.e., s.163.

¹³⁸ Çay, a.g.e., s.255.

¹³⁹ Çay, a.g.e., s. 255.

¹⁴⁰ Çavuşoğlu, a.g.e., s.164.

Dağlarının İskeçe sınırlarında kalan bir bölümüne “Karaoğlan” ormanı denilmektedir. Kutsal sayılan bu ormanda her sene büyük bir törenle yağmur duası yapılır, civar köylerdeki insanlar davet edilir, kurban kesilir ve pilav pişirilir.¹⁴¹ (Ek-12)

Yine Şamanizm inancında kutsal sayılan orman ve özellikle “kayın ağacı”da ayrı bir yer tutar. Batı Trakya’da yeni doğmuş çocuklar için (erkek ise 2, kız ise 1) kesilen kurbanların kemikleri hiç kırılmadan toplanarak bir kayın ağacının altına gömülmesi de yine bu Şaman âdetindedir.¹⁴²

Pomak Türklerinde, diğer tüm Türk unsurlarında kutlanan “Ergenekon Bayramı” ya da diğer adıyla “Nevruz”da kutlanır. Meydanlarda ateşler yakılır ve ellerinde ısırgan otu olanlar ateşin üzerinden atlarken “Türk’ün başı demir gibi Gâvurun başı hamur gibi” ve “cinler çarpmasın” türünden tekerlemeler söylerler. Daha sonra bu tütsülenen ısırgan otları kötü ruhlara karşı bahçe ve ev kapılarının üzerine asılır.¹⁴³

Ayrıca Şamanizm’deki ocak ve ateş kültü, Pomak Türklerinin adetlerinde görülmektedir. Onlara göre nur olarak kabul edilen ateşe “tükürmek” günahdır. Ateşte soğan kabuğu yakılmaz ve sigara ile tuvalete gidilmez. Geceleri konu komşuya hamur, süt ve yoğurt verilmez. Mutlaka verilmesi gerekiyorsa da içine bir parça kızgın kor atılır ve bu şekilde onları koruyacağına inanılır.¹⁴⁴

Özellikle yaşlı Pomak Türkleri hacca gitmek için sabırsızlanırlar. Ancak, ekonomik durumlarının yetersizliği çoğu zaman bu isteklerine engel olmaktadır. Varsa ellerindeki tarla veya mahsullerini satarak hacı olmaya karar veren yaşlılar en geç 1 ay öncesinden camiye devam etmeye başlar ve namazlarını aksatmamaya özen gösterirler. Hacı adayları adeta bir törenle kutsal topraklara yolcu edilirler. Camide kılınan namaz sonrası tüm cemaat

¹⁴¹ Dede, A., Batı Trakya Türklerinde Eski Türk Dini Şamanizmden Kalıntılar, Batı Trakya, Nisan-Mayıs-Haziran, 1990, Sayı:259, s. 4.

¹⁴² İnan, A., Tarihte ve Bugün Şamanizm, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1972, s.64.

¹⁴³ Çavuşoğlu, a.g.e., s.170.

¹⁴⁴ Dede, a.g.m., s.6.

otobüse kadar eşlik eder. Kendileri içinde dua isteyen geride kalanlar, otobüs gözden kayboluncaya kadar renkli mendiller sallayarak uğurlarlar.¹⁴⁵

Pomak Türklerinin inanç sistemi oldukça güçlü ve kontrol mekanizması yüksektir. Özellikle köy ve şehirden uzak kesimlerde, İslam'ın kesin emir ve yasaklarına genelde uyulduğu görülmektedir. Pomakların İslamiyet ile birlikte Türklerin eski inancı olan Şamanizm öğelerini de birlikte devam ettirmeleri onların Türk olmalarının önemli bir göstergesi durumundadır.

¹⁴⁵ Milonas, a.g.e., s.91.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. POMAK TÜRKLERİNE KARŞI UYGULANAN BASKI POLİTİKALARI

Osmanlı-Rus savaşından itibaren (1877-1878), Türk Devletinin zayıf düştüğü her dönemde mutlak bir Bulgar devlet terörü sistemli olarak devreye girmiştir. Bu sistematik baskı uygulamaları Bulgarlaştırma adı altında soykırıma kadar varan şiddet temelli yıldırma politikaları içermektedir. Bulgaristan'ın uyguladığı bu sistemli baskı uygulamalarının arkasında ise başta Çarlık Rusya olmak üzere, Avrupa devletleri ve kiliseler yer almaktaydı.¹⁴⁶

1945-1990 yılları arasında o zamanki adı Sovyetler Birliği olan Rusya, Bulgaristan'ın temel politikalarını belirleyecek konuma gelmiş en büyük destekçisi durumundadır. Komünist rejimle yönetilen Sovyetlerin ırkçı politikaları ile Bulgaristan'da yapılmak istenen, azınlıkların nüfusunu azaltmak, azınlıkların milli bilinçlerini tamamen ortadan kaldırmak ve Bulgaristan'da tek bir "Hıristiyan (Komünist) Bulgar-Slav" toplum meydana getirmektir.¹⁴⁷ Bulgar Prensiğinin kurulmasından sonra uygulamaya başlanan bu politika yönetim sistemi değişse de uygulanmaya devam edilmiş, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı ya da bilinen adıyla 93 Harbinde 350 bin Müslüman Türk hayatını kaybetmiş, yüz binlercesi de göç etmek zorunda bırakılmışlardır.¹⁴⁸

Rodop faciaları sırasında (1968-1972), kendilerine uygulanan baskı ve şiddete rağmen Bulgarlaşmayı kabul etmeyen 10 bin civarında Pomak Türk'ü Bulgarlar tarafından katledilmiştir. 1984 yılına gelindiğinde çok sayıda Pomak Türk'ü öldürülmüş, tutuklanmış ve toplama kamplarına gönderilmiştir. 1989 yılındaki büyük göçe gelindiğinde mal varlıklarına Bulgar devleti tarafından el konularak zorunlu göçe tabi tutulan Pomak Türklerinin sayısı 345 bini

¹⁴⁶ Aydın, M., İngiliz Belgelerine Göre 1877-1878 Osmanlı-Rus İlişkileri Sırasında Kızanlık'ta Rus-Bulgar Mezalimi, Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu, Eskişehir, 11-13 Mayıs 2005, s.388.

¹⁴⁷ Alp, a.g.e., s.35.

¹⁴⁸ Şimşir, B. N., Rumeli'den Türk Göçleri, C.1, Ankara, 1968, s.630.

buluyordu. Bu uygulamalar sonrasında Bulgaristan'daki nüfus oranı Türklerin aleyhine bozulmuştur.¹⁴⁹

3.1. POMAKLARA UYGULANAN BULGAR FAALİYETLERİ

Osmanlı egemenliğinin Balkanlar'da sona ermesinden sonra Rus güdümlü Bulgar politikaları, ülkedeki tüm azınlıklara olduğu gibi başta Müslüman Pomak Türklerini hedef almıştır. Orta ve Batı Rodoplar ile Pirin Makedonyası bölgelerinde yaşayan Pomak Türklerinin, Osmanlılar tarafından Müslümanlaştırılmış Bulgarlar oldukları iddiasındaki Bulgar politikası onlara “Bulgar Milli Benliğini” yeniden kazandırmak adına faaliyetler başlatmıştır. 1881 yılında Orta Rodoplar'ın Çepino köyündeki Pomak çocuklarına Bulgar dilini öğretmek için çeşitli denemeler yapılmış, Peştere ilçesine bağlı Kamenitsa köyünde “Prosveta” (eğitim) adında “Müslüman Bulgar Öğrenci Cemiyeti” kurarak faaliyetlere başlamışlardır. Balkan savaşının yeni başladığı günlerde ise karışıklıkları fırsat bilen Bulgar yönetimi, Pomak Türklerinin Müslümanlığı terk etmeleri ve Hıristiyanlığa geçmeleri konusunda baskı ve zorlamalara başlamışlardır. Bunun için de camileri yıkıp-yakmış ve bazılarını da kiliseye çevirmişlerdir.¹⁵⁰

3.1.1. Dini Hayata Yönelik Yaptırımlar

Dini hayata yönelik yaptırımlara öncelikle ibadethanelerden başlamışlardır. İbadet edecek yer olmayınca Müslümanlıktan vazgeçecek, en önemlisi bir araya gelemeyeceklerdi diye düşünülerek yapılan uygulamalardır. Hüseyin Memişoğlu'nun, Dr. Cemil'in “Bulgar Vahşetleri. İntikam, Ehlâd ve Ahfâda Yedigâr” adlı eserinden aktardığına göre; Keşan'da on dört cami ve tekke, birçok dini kuruma ait bina tahrip edilerek taş yığını haline getirilmiştir. Aynı şekilde Tekirdağ, Kırklareli, Kavala, Selanik, Ortaköy, Koşukavak, İstrumiça yöresindeki camiler, türbeler ve hatta mezarlıklar bile tahrip edilmiştir.¹⁵¹

¹⁴⁹ Alp, a.g.e., s.35.

¹⁵⁰ Memişoğlu, a.g.e., s.47.

¹⁵¹ Dr.Cemil, Bulgar Vahşetleri. İntikam, Ehlâd ve Ahfâda Yedigâr, Kader Matbaası, İstanbul, 1912, s.92.

Bulgarların uyguladığı bu yıkım ve tahribatı İngiliz Daily Telegraph gazetesinden Mr.Smith şöyle duyurmuştu:

*“Edirne civarındaki Çürük köyünden itibaren Koşukavak’a kadar mevcut İslam köyleri Bulgarlar tarafından tamamıyla tahrip edildiği gibi, köylerdeki kutsal camilerin tamamı yakılmış ve yıkılmıştır.”*¹⁵²

Camileri tahrip etmeleri, bir kısmını da kiliseye çevirmelerinin yanı sıra kalan kısmını da meyhane, tiyatro salonu veya ahır olarak kullanmışlardır.¹⁵³

Memişoğlu yaptığı araştırmalarda yapılan bu tahribatlara çeşitli örnekler de vermiştir. Demirhisar’da ki caminin kiliseye, Sultan Camisinin de tiyatro salonuna dönüştürüldüğünün L’illustration dergisinde çıkan bir yazıda doğrulandığını belirtir. Bu yazıya göre Bulgarlar, Demirhisar’da ki Sultan camisinin bir tarafını meyhane, diğer tarafını ise konser salonu haline getirmişlerdir. Drama’da Bayezid camisinin üst kısmına çan takmışlardır. Sirüz’ün en büyük Sultan camisinin minaresinin şerifesinden yukarısını yıkıp yerine haç dikmişler ve kapısının üzerine Prens Boris Kilisesi şeklinde levha asmışlardır. Gazi Evrenos Bey Camisini ise domuz pastırması deposu yapmışlardır.¹⁵⁴

Bulgarlar bunlarla yetinmeyip Müslümanlara ait okulları ve medreseleri de tahrip edip harabeye ve dolayısıyla kullanılamaz hale çevirmişlerdir. Müslüman mezarlarına da saldıran Bulgarlar bütün mezar taşlarını kırmışlardır. Rumeli fatihlerinden Gazi Ömer Bey türbesinde bulunan sanduka dahi kırılarak mezarını kazmış ve kemikleri çıkartarak ayaklar altına atmışlardır. Bu yolla Bulgarlar, Müslüman Pomak Türklerinin yaşadıkları bölgelerde bulunan İslamiyet ile alakalı tüm izleri silme yoluna gitmişlerdir.¹⁵⁵

Bulgarlaştırma faaliyetlerinin ilk ayağı olan cami, medrese, okul gibi yerlerin tahribi ile camilerin kiliseye çevrilmesinden sonra Müslüman Pomak Türklerinin isimlerini Slav-Bulgar isimleriyle değiştirmeleri, İslamiyeti terk

¹⁵² Alp, İ., Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi (1878-1989), Trakya Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1990, s.55.

¹⁵³ Dr. Cemil, a.g.e., s.70.

¹⁵⁴ Memişoğlu, a.g.e., s.48.

¹⁵⁵ Dr. Cemil, a.g.e., s.74.

ederek Hıristiyan dinine uygun ibadetleri yapmaları konusundaki baskıların uygulanması yoluna gidilmiştir. Bu amaçla daha Balkan savaşları sırasında Genel Kurmay Harekât Dairesi Başkanı Orgeneral Sarafov, önceden tespit edilen plan gereğince, Pirin Makedonya'sı ve Rodoplar'daki yerel işgal komutanlarına gönderdiği talimatla bütün Müslüman Pomak Türklerinin Hıristiyanlaştırılmasını ve Bulgarlaştırılmasını, aksi hareket eden olursa teker teker ortadan kaldırılmaları emrini vermiştir.¹⁵⁶

Bu emir neticesinde Bulgaristan'daki ve Balkan savaşları sırasında yeni katılan yerlerdeki Müslüman Pomak Türkleri binlerce Bulgar Ortodoks papazların ve devlet memurlarının katılımı ile “Bulgar-Ortodoks” olmaya mecbur edilmişlerdir. Bu hareket Bulgar-Ortodoks Kilisesinin resmi belgelerinde “Müslüman Bulgarları Ortodoks Hıristiyan dinine ve Bulgarlığın sinesine geçme” olarak, bir dizi yayımda ise “Hıristiyanlığı kabullenme” ve “vaftiz” olarak kaydedilmiştir.¹⁵⁷

Bulgar devlet yöneticileri amaçlarına ulaşabilmek adına akla gelebilecek her türlü yolu denemişlerdir. Avradhisar, Çınar, Bahçeliköy ve Lutisa gibi yerlerde kadın, erkek ve çocukları bir araya toplayarak üzerlerindeki elbiseleri çıkarttırarak çıırılçılak bir vaziyette din değiştirmeye zorlanmışlardır. Dört gün zaman tanınan Pomak Türklerinin dinlerini değiştirmedikleri takdirde öldürülecekleri bildirilmiştir. Bazı köylerde bu şekil tehdit işlemleri uygulanırken bazı bölgelerde ise çıırılçılak soyulan kişi kamçılanarak sokaklarda dolaştırılmış ve “Hıristiyanlığı kabul etmezseniz haliniz budur” denilerek teşhir edilmişlerdir. Buna rağmen dinini değiştirmeyenlerin, ırzlarına geçilip ve çeşitli uzuvları kesildikten sonra yakılarak öldürülmüşlerdir.¹⁵⁸

3.1.2. Şiddete Dayalı Yaptırımlar

Bulgar devlet yöneticileri bu şiddet olaylarını uygulamak için Rumlarla ve komitacılarla işbirliği yapmışlardır. Bu hususta resmi emirler dahi

¹⁵⁶ Rodop-Bulgaristan Türklüğü Faciasının İçyüzü, Ankara, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 1972, S.25, s.13.

¹⁵⁷ Memişoğlu, a.g.e., s.49.

¹⁵⁸ Dr. Cemil, a.g.e., s.99.

yayınlamışlardır. Örneğin, İstrumiça'da 5 Kasım 1912 tarihinde “şehrin komutanı ve yöneticisi olan Rum Metropolidi'ne, bütün İslam unsurların derhal Hıristiyanlaştırılmasını ve bu uğurda ne gerekiyorsa yapılmasını bildiren bir emir göndermiştir.¹⁵⁹

Bu girişimler sonucu özellikle İstrumiça, Rodoplar, Siruz, Kavala, Demirhisar, Dedeğaç, Selanik ve Osmaniye'de feci katliamlar ortaya çıkmıştır. Kimi Müslüman Türkler idam edilerek, kimisi diri diri toprağa gömülerek öldürülmüşlerdir.¹⁶⁰

Katliamlardan sağ kurtulanlar Osmanlı hükümetine kendilerini aldirmaları konusunda Alman Konsolosluğuna başvurmuşlardır. Bunun üzerine Alman elçiliğinden gelen cevapta, belirtilen bölgelere ulaşımın imkansız olduğu, ulaşılacak yolların Bulgar askeri nakliye güzergahı olduğu belirtilerek çatışmanın sona ermesi beklendiği bildirilmiştir.¹⁶¹

Bulgarların kullandığı bir başka Hıristiyanlaştırma-Bulgarlaştırma yöntemi ise zorla evlendirme ve vaftiz etmek olmuştur. Henri Nive bu durumu şöyle anlatmıştır:

“...Birkaç yerde, bu alçak askerler ve komitacılar, yaptıkları alçaklıkların meydana çıkmaması için çalıştılar. Genç kızlar vaftiz edilerek istekleri dışında ve zorla ilk gelen Hıristiyan'a verildiler.”¹⁶²

Pomak Türklerini Bulgarlaştırmak için din değiştirmelerinin yanı sıra yasal zeminde de değişiklikler yapıyorlardı. Bulgar kayıtlarına göre isimleri Türk veya Müslüman ismi olanlar zorla Slav-Hıristiyan ismine çevriliyordu. Bu yöntemle zamanla da olsa Pomak Türklerinin Türklüklerini unutup Slavlaşacaklarını umut etmişlerdir. Dr. Cemil'in aktardığına göre bu çaresiz durum karşısında 111.840 Müslüman Pomak Türkünün ismi değiştirilerek Slav isimlerini almaları sağlanmıştır.¹⁶³

¹⁵⁹ Nive, H., Balkan Ehl-i Salib Seferinde: Avrupa Siyaseti ve Türklerin Felaketi, İstanbul, 1913, s.137.

¹⁶⁰ Dr. Cemil, a.g.e., s.72.

¹⁶¹ Memişoğlu, a.g.e., s.51.

¹⁶² Nive, a.g.e., s.146.

¹⁶³ Dr. Cemil, a.g.e., s.95.

1988 yılında Bulgar Komünist Partisinin emri ile Sofya’da yayınlanan “Bulgar Ahalisinin ve Milliyetinin Gelişme Problemleri” adlı kitapta Temmuz 1913 tarihine kadar 200 bin civarında Müslüman Pomak Türkü’nün isimlerinin zorla Slav-Bulgar isimleriyle değiştirildiği ve Hıristiyan-Ortodoks dinini zorla kabul ettirildikleri belirtilmektedir.¹⁶⁴

Sürdürülen bu insanlık dışı Hıristiyanlaştırma ve Bulgarlaştırma hareketi birçok devlet adamı, Sinot meclisi ve özellikle Çar Ferdinand tarafından büyük destek görmüştür. Aynı zamanda Rusya’da bulunan bir çok hayırsever cemiyet, manastır ve kilise bu konuda büyük yardımlarda bulunmuşlardır. Rus Ortodoks Kilisesi Sinot Meclisi Bulgaristan’a katılan yeni yerlerde kurulan 150 kilise ve şapilin döşenmesine gerekli takımları ve dini kitapları bağışlamıştır. Yeni kurulan dini okullar ve kiliselere pek çok papaz ve Bulgar öğretmen atanmıştır.¹⁶⁵

Pomak Türklerine karşı uygulanan bu korkunç yaptırımlar karşısında batı dünyası sessiz kalmış ve bunu önlemeye yönelik hiçbir adımda bulunmamışlardır. Zoraki din değiştirme uygulamasının katliamlara dönüşmesi üzerine Osmanlı devletinin Sofya’daki elçisi Fethi bey (Okyar) ile askeri büyükelçi Mustafa Kemal derhal harekete geçmişlerdir. Bizzat Mustafa Kemal’in hazırladığı sert üsluplu bir nota ile Bulgar hükümeti uyarılmıştır. Pomak Türklerine karşı yürütülen uygulamaların son bulmaması halinde Osmanlı Devleti’nin misillemeye bulunacağı bildirilmiştir. Mustafa Kemal’in bizzat bölgeye giderek incelemelerde bulunması ile Bulgar hükümeti açıktan yaptığı tüm faaliyetleri durdurmuş ancak sonrasında gizlice uygulamalarına devam etmiştir.¹⁶⁶

Bulgarların masum Pomak Türklerini kadın-erkek, yaşlı-genç demeden, kundaktaki bebekleri bile süngülemek, suda boğmak, kurşuna dizmek, uzuvlarını kesmek, diri diri gömmek veya yakmak gibi akla gelebilecek her türlü canice hisle öldürdükleri kayıtlarda mevcuttur. Gustave Cirilli bu vahşetleri şöyle ifade eder:

¹⁶⁴ Bulgar Ahalisinin ve Milliyetinin Gelişme Problemleri, Bulgaristan Komünist Partisi, Sofya, 1988, s.21.

¹⁶⁵ Memişoğlu, a.g.e., s.56.

¹⁶⁶ Okyar, F., Üç Devirde Bir Adam, İstanbul, Tercüman Yayınları, 1980, s.215.

“...Hadımköy - Urla arasında, Çatalca, Sinekli, Çerkezköy, Lüleburgaz’dan geçerken ve büyük katliama sahne olmuş bu meşhur istasyonların çevresine bakarken dumanlı harabelerden, yakılmış evlerden, kanlı, delik deşik üstlerinden kadın saçları sarkan duvarlardan başka bir şey görülmüyordu...”¹⁶⁷

Pierre Loti, Bulgarların Pomak Türklerine yaptıkları mezalimi şöyle anlatmaktadır:

“...Bulgarlar, Havsa’da kabristanın bütün mezar taşlarını kırmışlardır. Ölülerini mezarlardan çıkarıp, parçalanmış kemiklerle eğlenmişlerdir. İşte, köyde bir kuyu; kuyudan pis bir koku çıkmakta; Bulgar askerleri tecavüz ettikleri çocuk ve kadın cesetlerini bu kuyuya atmışlar, cesetlerin kuyunun dibine çökmesi için ise üzerlerine mezarlardan söktükleri mezar taşlarını yığmışlardır. Binden fazla kişiden, yaklaşık olarak ancak 40 kişi katliamdan kurtulabilmiştir...”¹⁶⁸

Ne var ki, Birinci Dünya Savaşında (1914-1918) Bulgaristan’ın Osmanlı Devleti ile birlikte Almanya’nın yanında savaşa girmesi üzerine Müslüman Pomak Türkleri üzerindeki baskılar sona ermiştir. 13 Aralık 1913 tarihinde Bulgar İçişleri ve Sağlık Bakanlığının gönderdiği 9338 sayılı telgrafta, İslamiyet’ten vazgeçmek istemeyen Pomakların zorbalıkla Hıristiyanlaştırılması için verilen emirlerin ortadan kaldırıldığı ve bunun din adamlarına da duyurulması gerektiği bildirilmiştir.¹⁶⁹

3.1.3. Sosyal Yaşama Dair Yaptırımlar

1923 yılına kadar neredeyse durdurulan yaptırımlar bu tarihten itibaren yerini daha farklı bir uygulamaya bırakmıştır. Pomak Türklerinin özel okulları kapatılmış ve Bulgar okullarına gitmeleri yönünde baskılar uygulanmıştır. Ayrıca Pomak Türkleri ve Bulgarları kapsayacak şekilde ortak teşkilatlar kurulmaya başlanmıştır. Örneğin “Drujba-Rodina” (Vatan-Birliği) adıyla bilinen ilk müşterek “Kültür, Maarif ve Hayırsever Teşkilatı” 1937 yılında

¹⁶⁷ Cirilli, G., Trüklerin Edirne’yi Kurtarışı, L’illustration, 1913, s.118.

¹⁶⁸ Loti, P., “Pour Andrinople Ottoman”, L’illustration, 1913, s.158.

¹⁶⁹ Memişoğlu, a.g.e., s.57.

Paşmaklı (Smolyan)'da kurulmuştur. Bu tür kurumların amacı, Müslüman Pomak Türklerini daha yumuşak şekilde eğitimden geçirerek “gayri Türk” ve “gayri Müslüman” şekilde yetiştirmektir. Bu sayede Bulgarlaştırma ve Hıristiyanlaştırma şiddet kullanılmadan ancak yine baskı yoluyla gerçekleştirilebilecekti.¹⁷⁰

Bu tarihten itibaren 1942 yılına kadar aynı amaçla 40'a yakın kuruluş teşkil edilmiştir. 1942 yılının Temmuz ayında Bulgaristan Millet Meclisi, “Pomak Türklerinin Bulgarlaştırılması ve İsimlerinin Bulgar isimleriyle değiştirilmesi” yönünde “Bulgar Milliyetinin Korunması” yasasını kabul etmiştir. Yasa gereğince 1942-1944 arasında 80 bin civarında Pomak Türkünün isimleri Slav-Bulgar isimleriyle değiştirilmiştir. Aynı kanunla yeni doğan tüm bebeklerin ismi öncelikle Bulgar ismi olarak kayıtlara geçirilmiş, sonrasında ise Türk-Arap kökenli isimler Bulgar isimleriyle değiştirilmeye devam edilmiştir. Uygulamalar Eylül 1944 tarihine kadar sürmüştür ve Pomak Türklerinin üçte ikisinin ismi değiştirilmiştir. Ancak, 9 Eylül 1944 tarihinde Komünist rejimin kurulmasından sonra kurulan birlikler faşist ve ırkçı oldukları gerekçeleriyle kapatılmıştır.¹⁷¹

Her ne kadar Komünist rejim uygulamaya geçse de, yapılanların faşistçe olduğu ifade edilse de yeni Bulgaristan yönetimi de benzer uygulamalara devam etmiştir.

Bulgaristan Komünist Partisi (BKP) Merkez Komitesi ve Bulgar hükümetleri, “Büyük Bulgaristan” hayalini gerçekleştirebilmek için öncelikle bir Komünist-Bulgar-Slav toplumu meydana getirmeyi hedeflemiştir. Bu sebeple “Edinna Natsiya” (Tek Millet) teorisini ortaya atmışlardır. Türk (Pomak, Tatar, Çerkez, Gagavuz, Karakaşan), Makedon, Romen, Arnavut, Sırp, Yunan ve diğer azınlıklara karşı “Priobştavane” (kaynaştırma) tezi altında isim, din ve dillerini zorla değiştirme yolunu takip etmişlerdir. Bu çerçevede Bulgaristan Başbakanı Georgi Dimitrov 16 Şubat 1946 tarihinde yaptığı konuşmada şöyle demiştir:

¹⁷⁰ Alp, İ., a.g.e., s.55.

¹⁷¹ Karahasan, İ., Bulgar Etnisitesi, Sofya, 2005, s.129.

“Balkanlar’ın yalnız Balkanlılara ait olmasını ve Slavların Balkanlar’da başlıca rol oynamasını sağlamalıyız. Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkanlar’a hükmettiği geçmiş zamanın nişaneleri tamamen silinmelidir”¹⁷²

Bu amaçla, Bulgar yetkilileri belirli plân ve program içerisinde çeşitli kararlar almış ve birçok kanunu yürürlüğe koymuşlardır. 1945, 1948, 1951, 1964, 1969 ve 1970 yıllarında alınan kararlar sert ve yaptırıma dönük kanunlardır. BKP Merkez Komitesi 4 Ocak 1948 tarihinde geniş oturum çerçevesinde toplanmış ve Başbakan Dimitrov’un talimatlarını ve görüşlerini gerçekleştirmek amacıyla “Pomak Türklerinin sürülmesini ve yerlerine Bulgarların yerleştirilmesini kapsayan” kanun tasarıları hazırlamışlardır.

Politbüro’nun 25 Temmuz 1949 tarihli oturumunda “.. güvenilmez Müslüman Türk azınlığın topluca Türkiye’ye göçe zorlanması, kalanların ise Bulgaristan’ın iç kesimlerine sürülmesi” yönünde kararlar alınmıştır. Alınan kararlar Başbakan Georgi Dimitrov, hükümet üyeleri Vilko Çervenkov ve Anton Yugov’dan oluşan bir heyet tarafından 29 Temmuz 1949 tarihinde Sovyetler Birliği lideri Stalin’in onayına sunulmuştur. Stalin kararı onaylamakla kalmamış, Pomakların Bulgarlaştırılmasına devam edilmesi yönünde görüş bildirmiştir. 1948-1951 yıllarında 15 binden fazla Pomak Türkü Bulgaristan’ın iç kesimlerine sürülmüş, bir kısmı ise 1950-1951 arasında Türkiye’ye göçe zorlanmıştır. 1952 yılında ise MVR (Haber Alma Servisi) tarafından kimlik verme bahanesiyle 80.387 Pomak Türkü Bulgar olarak kaydedilmiştir.¹⁷³

Pomak Türklerine karşı uygulamalar devam ederken Bulgar Politbürosu çeşitli dönemlerde ara kararlar ve çeşitli kanunlar çıkararak baskılara yeni boyutlar getirmeye çalışıyordu. 1962 yılına gelindiğinde “A 101 Kararı” denilen yasa çerçevesinde 1962’den 1964’e kadar toplu Bulgarlaştırma faaliyetleri yürütülmüştür. Alınan kararlar gereğince Bulgarlar, Pomak Türklerini, soydaş ve dindaşlarından ayırmaya, kültürlerinden adet ve geleneklerinden, yaşayış tarzlarından uzaklaştırmaya özen göstermişlerdir.

¹⁷² Alp, İ., a.g.e., s.59.

¹⁷³ Karahasan, İ., a.g.e., s. 129.

Bunun için özendirme, ikna, psikolojik baskı, şiddet, para ve hapis cezaları uygulanmıştır. Durum karşısında Pomak Türkleri Nevrekop, Ribnovo, Breznitsa ve Kornitsa bölgelerinde büyük çaplı direnişler göstermiş ve Bulgar yönetimi geri adım atmak durumunda kalmıştır.¹⁷⁴

BKP Merkez Komitesi, 17 Temmuz 1970 tarihinde 549 sayılı “Gizli Tedhiş (Yıldırma) ile Milliyet ve Din Değişirme Kararı”nı alsa da bu uygulama 1968’den beri yapılmaktaydı. 1974’ün sonuna kadar süren uygulamalar şöyledir:

- a. İsim ve milliyet değiştirme dilekçeleri tamamen matbudur,
- b. İşlem tarihleri olarak eski tarihler olarak yazılmıştır,
- c. Her Türkten, işlem parası adı altında 100 Leva haraç alınmıştır,
- d. Verilen Bulgar isimleri ve sıfatları, BKP sekreteri, Belediye Başkanı ve Meclis Başkanı tarafından hazırlanmıştır,
- e. İsim ve milliyet değiştirmeyi reddedenler işkenceye tabi tutulmuştur.¹⁷⁵

Bu kararların uygulanması da öncekiler gibi kanlı olmuştur. Prof. Dr. Abdulhalük M. Çay’a göre, söz konusu katliamın sonucunda sadece Meriç baraj gölünde 1000 kişinin cesedi toplu halde ortaya çıkarılmıştır. Dünya kamuoyuna duyuran ise Yugoslavya Devlet Televizyonu (YRT) olmuş ve olayı şiddetle kınamışlardır.¹⁷⁶

Bulgaristan’daki zorla isim değiştirme uygulamasını gizli bir mektupla Türkiye’ye ileten bir Pomak Türkü yaşadıklarını şöyle anlatmıştır:

“Bulgar ilgilileri, Rodoplarda yaşayan Pomak Türklerinden 16 yaşına basanlara Bulgar isimlerini barındıran hüviyet cüzdanlarını çıkarmalarını, daha yaşlı olanlara da bir Bulgar ismi seçerek hüviyet cüzdanlarını değiştirmeleri için kısa bir müddet tanımışlardır. Tanınan müddet zarfında bölgedeki Pomaklardan hiç biri isimlerini değiştirmek için resmi makamlara

¹⁷⁴ Karahasan, İ., a.g.e., s.130.

¹⁷⁵ Rodop-Bulgaristan Türkleri Tarihten Siliniyor mu?, Rodop-Tuna Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği, İstanbul, 1976, S.3, s.12.

¹⁷⁶ Çay, A. M., Bulgaristan Olayları ve Türk Meselesi, Türk Kültürü, Bulgaristan Türkleri Sayısı, Ankara, 1985, S.263, s.154.

başvurmamışlardır. Bunun üzerine Bulgar yetkilileri göz dağı vermek için onları işlerinden çıkarmış diğerlerini de tehdit etmiştir.”¹⁷⁷

Türkiye hükümetinin olaylara karşı tepkisiz kalması Bulgar hükümetini cesaretlendirmiş ve 1984 yılında BKP Merkez Komitesi toplanarak, “Bütün ülke çapında Türk, Pomak Türkü, Gagavuz, Tatar, Çeçen ve Çingenelere karşı yürütülen Bulgarlaştırma kampanyasının hızlandırılmasına ve sonuçlandırılmasına” yönelik karar almıştır. 1985 Ocak ayında dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov’a yazılı bir mesaj göndererek yapılan uygulamaların son bulmasını istemiştir. Jivkov, verdiği cevapta böyle bir uygulamanın olmadığını iddia etmiştir. Ancak Plevne, Rusçuk, Hezargrad, Eskicuma, Şumnu, Varna, Hacıoğlu Pazarcığı, Silistre, Osmanpazarı bölgelerinde uygulamalara karşı direnişler baş göstermiştir. Binlerce Pomak Türkü katledilmiş ve 1985 Şubat ayına gelindiğinde 1.500.000 civarında Pomak Türkü belgeler üzerinde Bulgarlaştırılmıştır.¹⁷⁸

3.1.4. Siyasal Yaptırımlar

Bu Bulgarlaştırılma faaliyetlerinin altındaki en önemli sebep, Bulgar anayasasının ilgili maddesidir. Buna göre sayıları 1 milyonu aşan azınlıklar eyalet kurabilmekteydi. Buna dayanarak direnişe geçen Pomak Türkleri, “Eyalet olmak istiyoruz” diyerek yürüyüşe geçmişlerdir. Sonucunda ise Paşmaklı, Darıdere, Asenaograd’da tanklar kullanılarak bastırılmış ve isimleri değiştirilmiş Pomaklar kalmışlardır. Baskılardan kaçarak kurtulan Selçuk Türkoğlu isimli Pomak Türkü durumu şöyle ifade etmektedir:

“Baskı korkunç. Türk genci fakülteyi bitirmiş, diplomasını alıp doktor olacak. Senin ismin artık İvan diyorlar. Kabul ederse doktor, etmezse tarlada işçi. Türksün ve bir fabrikada çalışıyorsun. Bulgar olmayı reddettiğin anda işsizsin. Bir de zorla imzalattıkları üç kağıt var. Birincisi on yıl öncesinin,

¹⁷⁷ Milliyet, 11.09.1970, s.5.

¹⁷⁸ Kamil, İ., Bulgaristan’daki Türklerin Statüsü, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Ankara, 1989, s.84.

ikincisi beş yıl ve üçüncüsü günümüz tarihli.. Bunlar “Bulgar olmak için bize başvurdu” demek için ellerindeki belge..”¹⁷⁹

Operasyonlar sırasında Türklerin dışarıyla irtibata geçememesi için her türlü önlem alınmıştı. Şehir içi, şehirlere ve milletlerarası telefon, telgraf ve mektup irtibatı kesilmiştir. Çok nadir de olsa bazı Pomak Türkleri, Türkiye’deki yakınlarına sigara paketlerine saklanmış mektupları TIR şoförleri aracılığıyla iletmeyi başaramışlardır.¹⁸⁰ Özellikle Türkiye ile olan irtibat sıkı denetim altına alınmıştı. Tüm önlemlere rağmen yabancı basında çıkan haberler neticesinde Bulgaristan’daki Türklerin zorunlu göçe tabi tutulmasına karar verilmişti.

Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov, 29 Mayıs 1989 tarihinde :

“...Türkiye’yi Bulgaristan’da yaşayan ve Türkiye’ye dönmek isteyen bütün Müslümanlara sınırlarını açmaya davet ediyorum...” demiştir.¹⁸¹

Almanya’nın Frankfurter Allgemeine gazetesi, Pomakların Bulgaristan’da özellikle dini vecibelerini yerine getiremediklerini ve sürekli bir baskı gördüklerini, bunun için Türkiye’ye göç etmek istediklerini bildirmiştir. Gazete ayrıca daha önceki göçleri de hatırlatarak, Müslüman unsurlar ile Pomakların da göç etmesi durumunda Bulgar ekonomisinin oldukça zarar göreceği görüşünü de belirtmiştir.¹⁸²

Amerikan ajansı Associated Press (AP), Türkiye’ye gitmek için pasaport başvurusunda bulunan 15 Pomak Türkünün de askeri güçlerce öldürüldüğünü duyurması uluslararası kamuoyunda geniş yer bulmuştur.¹⁸³

1989 yılında sınır dışı edilen Türklerin sayısı 345 bini aşarken, Bulgar devleti sınır dışı edilen herkesin mal varlıklarına da hukuksuz olarak el koymuştur.¹⁸⁴

¹⁷⁹ Milliyet, 23.01.1985, s.10.

¹⁸⁰ Milliyet, 23.01.1985, s.10.

¹⁸¹ Jivkov’dan Özal’a: Müslümanları Alınız, Ta Nea Gazetesi, 30.05.1989.

¹⁸² Milliyet, 18.08.1989, s.3.

¹⁸³ Milliyet, 26.08.1989, s.1.

¹⁸⁴ Konukman, E., Büyük Göç ve Anavatan, Türk Basın Birliği, Ankara, 1990, s. 60.

Todor Jivkov'un devrilmesi ve 1990'lardan sonra Bulgaristan'ın demokratikleşme sürecine geçmesiyle birlikte Bulgaristan'da kalan Türk ve Müslüman unsurlara sosyal ve kültürel hakları da yavaş yavaş iade edilmeye başlanmıştır.¹⁸⁵

3.2. POMAKLARA UYGULANAN YUNAN FAALİYETLERİ

Bulgaristan'da olduğu gibi Yunanistan sınırları içerisinde de yüzyıllardır yaşayan Pomak Türkleri bulunmaktadır. Çoğunlukla, Yunanistan sınırlarında bulunan Rodopların dağlık kesiminde yaşamaktadırlar. Tek bir Rum köyünün bulunmadığı bölgeden güneye doğru göç eden Pomak Türklerinin yerlerini yine dağ köylerinden gelen Pomak Türkleri almaktadır. Bu nedenle İskeçe, Gümülcine ve Dedeoğaç'ı birleştiren bölgede Türk ve Müslüman nüfus giderek artış göstermiştir. Pomak Türklerinin büyük kısmı Batı Trakya'nın kuzey dağlık kesimlerinde yani Güney Rodoplar'da ikamet etmektedir.¹⁸⁶

Yunanlılar da Bulgarlar gibi Pomak Türkleri üzerinde baskı politikaları uygulamışlardır. Yunanlılar, ova köylülerini baskı, tehdit ve zorla topraklarını ellerinden alarak göçe zorlarken, dağ köylerinde yaşayan Pomak Türklerine karşı ise "Yunanlaştırma" faaliyetleri uygulamışlardır. Bu uygulamalara daha 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı döneminde başlayan Yunanlılar, Tesalya ve Epir gibi bölgelerde yaşayan Pomak Türklerinin isimlerini değiştirmiş, köyleri yağma ve talan etmiştir.¹⁸⁷

3.2.1. Şiddete Dayalı Yaptırımlar

Bulgaristan'ın Pomak Türklerine uyguladığı yöntemlerin aynısını Yunanistan da uygulamıştır. Başta Selanik olmak üzere işgal edilen Türk topraklarında, Müslüman Türklere karşı çeşitli baskılar ve katliamlar uygulamışlardır. Özellikle Selanik'te Bulgarların yaptığı eziyet ve işkencelere Yunanlılar da katılmışlardır. İstanbul'da yayınlanan Hikmet gazetesi olayları

¹⁸⁵ Alp, İ., a.g.e., s.73.

¹⁸⁶ Memişoğlu, a.g.e., s.71.

¹⁸⁷ Shaw, S.J, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye 1, İstanbul, 2006, s.230.

“Yunanlıların Selanik’te hususiyle Türk Müslüman mahallelerde yaptıkları vahşetler iblise rahmet okutacak derecededir” başlığıyla duyurmuştur.¹⁸⁸

Selanik’te yaşayan Müslüman Pomak Türkleri, Yunanlılardan gördükleri eziyet karşısında Alman konsolosuna müracaat etmiş ve durumlarını anlatmışlardır. Alman Konsolosu, durum karşısında çeşitli girişimlerde bulunmuşsa da bir sonuç alamamıştır.¹⁸⁹

Durum karşısında hiçbir şey olmamışçasına faaliyetlerine devam eden Yunan güçleri baskı ve şiddeti arttırarak uygulamalarına devam etmiştir. Dedeğaç’ta Bulgar ve Yunan güçlerinin Cuma günü başlattıkları katliamlar aralıksız Pazar gününe kadar devam etmiştir. Ayrıca Kavala’da bulunan İbrahim Paşa Camii Rumların girişimleriyle kilise’ye dönüştürülmüştür. Razlik, Nevrokop, Petriç ve Drama civarında da Rumlar’ın Pomak Türklerine karşı uyguladıkları katliamlar baskı ve yıldırma politikalarının bir parçası olarak uygulanmıştır.¹⁹⁰

Arnavutluk tarafında ise Sırp, Bulgar ve Yunanlıların ortak harekete ederek katlettikleri Müslüman Türklerin sayısı 100 bini geçmiş olup, sayıları 30 bin civarında olan kadın ve çocuk zorla Hıristiyanlaştırılmıştır. Makedonya’da yaşayan 150 bin civarında Müslüman Pomak Türkü de Yunanlılar tarafından işkence uygulanarak katledilmiştir. 1925-1941 yılları arasında Dimotika, Soflu, Fere, Dedeğaç ile Şapçı’nin yayla köy ve nahiyelerindeki binlerce Pomak Türkü, Yunan polislerince işkence ve baskı ile Yunanlaştırılmaya zorlanmıştır.¹⁹¹

Bu uygulamaların duyulması ve ardından tepkilere neden olması üzerine 1930’da Türk ve Yunan tarafları arasında bir antlaşma yapılmasına gerek duyulmuştur. Antlaşma gereği, Pomakların ırk olarak Türk oldukları kabul edilmesi maksadıyla Fransızlardan bir heyetin katılımıyla ETAPLI DÖ SERTİFİKA adı verilen belgeler düzenlenmiştir.¹⁹²

¹⁸⁸ Hikmet Gazetesi, İstanbul, 27 Kasım 1912, s.2.

¹⁸⁹ İkdam Gazetesi, İstanbul, 25 Aralık 1912, s.1.

¹⁹⁰ Dr. Cemil, a.g.e., s.70.

¹⁹¹ Memişoğlu, a.g.e., s.72.

¹⁹² Batı Trakya Dergisi, 15 Temmuz 1967, İstanbul, S.3, s.20.

Ancak buna rağmen Pomakların Türklerle hiçbir ilişkisi olmadığını öne süren Yunanlı Gonatas, Milonas, Magkriotis, Soltaridis, Hidiroglu, Mousopoulos ve Foteas gibi yazarlar da mevcuttu. Onlara göre Pomaklar, büyük ihtimalle Traklar'ın veya Trak-Yunan karışımının torunlarıdır. Kimileri ise Pomakların, Büyük İskender'in torunları olup Osmanlılar tarafından zorla Müslümanlaştırılmış olduklarını öne sürmüşlerdir. Hatta bu iddialarını tıbbi yöntemlerle de kanıtlamaya çalışmışlardır.¹⁹³

Pomakların Elen olduklarını öne süren yazarlar da olmuştur. Buna göre Pomaklar Büyük İskender'in torunları değil, Asya seferinde yanından ayırmadığı bir Yunan kabilesi olan "Agriyani"lerin torunlarıdır. Ancak Bizans kaynaklarında bu iddiayı destekleyebilecek şekilde Rodoplar'da "Agriyan"lar diye bir unsura rastlanılmamıştır. Yunan oldukları iddia edilen Agriyanlara M.Ö. 4. ve 5. Yy.'da Orta Yunanistan'da rastlanılmakta ve Büyük İskender'in Yunan site devletlerin işgali sırasında tarih sahnesinden silindikleri bilinmektedir. Kesinleşen Yunan kaynaklarına göre ise bu olaylardan sonra Agriyanlar'ın kesinlikle ne Rodoplara ne Makedonya ya ne de başka bir yere göç etmemişlerdir.¹⁹⁴

Bir başka Yunan iddiası ise Pomak kelimesinin etimolojik geçmişine dayandırılmak istenmiştir. Bu iddiaya göre ise Pomak ismi cephe ya da savaş dışında kalmış anlamına gelen "Apomahos" kelimesinden gelmiştir. Başka bir iddia ise çok içki içen anlamına gelen "Poma" kelimesinden türemiştir. İlk iddia, Pomakların savaştan kaçtıkları yani asker kaçağı oldukları, ikincisi ise bölgede ürettikleri üzümler dolayısıyla bol bol şarap içtikleri iddialarına dayanmaktadır.¹⁹⁵

3.2.2. Sosyal Yaşama Dair Yaptırımlar

Pomak Türklerine sosyal hayatlarında da rahat vermeyen Yunanlılar düğünleri de basarak vahşetlerine devam etmişlerdir. İskeçe'de bir düğün evine zorla giren Rumlar, gelin ve damada tecavüz etmeye kalkışmış ancak köy halkı

¹⁹³ Hidiroglu, P., Elen Pomaklar ve Türkiye ile İlişkiler, Atina, 1989, s.15.

¹⁹⁴ Aydınlı, a.g.e., s.35.

¹⁹⁵ Çavuşoğlu, a.g.e., s.107.

ile aralarında çatışma çıkması sonucu silahlı propaganda yaparak orayı terk etmişlerdir.¹⁹⁶

Pomak Türklerine açık propaganda ile kontrol altına alamayacağını anlayan Yunan hükümeti, 1967 Temmuz'undan sonra üstü kapalı bir Pan-Helenizm propagandasına başlamışlardır. İlk amaçları Pomak Türklerinin ovada yaşayan diğer Türk unsurlarla olan her türlü ilişkilerini kesmektir. Bu amaçla Güney Rodoplar bölgesini “askeri bölge” konumuna getirmişlerdir. Bu bölgenin Şahinler, Gerdeme, Himedli, Mehrikoi, Derbent, Musacık, Sinikova, Ilıca, Şahin, Yassıören ve Kozluca bölgelerinde oturan Pomak Türkleri bir köyden diğerine polis komutanlarından izin almadan gidememekteydiler. Hatta öyle ki hastalarını il merkezlerine dahi polis izni olmadan götürememekteydiler.¹⁹⁷

1967-1974 askeri diktatörlüğü döneminde durum daha da kötüye doğru gitmiştir. Türk azınlıkların 2345/1920 kararnamesine göre seçtikleri yöneticileri görevlerinden azledilmiş, yerlerine hükümete bağlı unsurlar tarafından atanmış ve Müslüman topluluğun çıkarlarının aksine hareket edebilecek her türlü faaliyete hazır, seçilmemiş kişiler getirilmiştir.¹⁹⁸

3.2.3. Eğitime Yönelik Yaptırımlar

1967 yılında Yunan Kral Konseyi tarafından Güney Rodoplar bölgesindeki Pomak Türklerinin yaşadığı köylerde “Kral İhtimai Muavenet”i adı altında “ana ilkokulları” açılmıştır. Bu okullarda 3-7 yaş arasındaki çocuklar Yunan memurlar gözetiminde ailelerinden sabah alınarak okula getirilmiş ve akşama kadar Yunanca eğitime tabi tutulmuşlardır. Türkçe konuşmanın yasak olduğu bu okullarda çocuklara “Siz Rumsunuz”, “Türkler sizi zorla Müslüman yaptı” denilmekte Yunanca şiir, şarkı ve oyunlar oynatılarak İslamiyet’e aykırı propaganda yapılmaktadır.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Milliyet, 29.12.1956, s.1.

¹⁹⁷ Memişoğlu, a.g.e., s.74.

¹⁹⁸ Batı Trakya Dergisi, 15 Ağustos 1977, İstanbul, S.124, s.20.

¹⁹⁹ Batı Trakya Dergisi, 15 Temmuz 1967, İstanbul, S.3, s.15.

Aynı yöntemler ilk ve ortaokullarda da uygulanmaktadır. Bu amaçla Yunan makamlarının Türk okullarına gönderdikleri genelgede şöyle denilmektedir:

“Batı Trakya ve on iki adalarda mevcut olan Türk okullarında vazife görecek Yunan öğretmenlerinin takip edecekleri eğitim sistemi Türkleri ve Pomakları yok etmek için olmalıdır. Onların çocuklarına tarih ve coğrafya derslerinde elden geldiği kadar Yunanistan’ı sevdirmeye çalışmalıdırlar. Özellikle Pomakların Yunan ırkından geldiklerini ortaya koymalı ve onlara bunu kabul ettirmelidirler.”²⁰⁰

Yunan makamları Türk eğitimini engellemek için Türk okullarındaki Türk veya Müslüman öğretmen sayısını azaltmakta öte yandan Ortodoks-Yunan öğretmen sayısını da arttırmaktadır. Bunun yanı sıra 1970’lerden itibaren doğup büyüdüğü ortamlarda iş bulamayan Pomak gençlerini burslu olarak Selanik’teki Pedagoji Akademisinde eğitip, sonrasında ilkokullara Yunanca ders vermek üzere doğup büyüdüğü bölgeye göndermektedir. Bu sayede Türkçe eğitimin önüne geçmeyi planlayan Yunan devletine karşı, bölgedeki Türk ve Müslüman halk çocuklarının bu okullara devam etmesine izin vermemektedir. Bu nedenle pek çok okul kapanmıştır.²⁰¹

Pomak Türklerinin bir toplum olarak varlıklarını sürdürebilmeleri için gerekli olan okul, cami, vakıf ve dernek gibi yapıları da giderek ortadan kaldırılmaktadır. Lozan Antlaşmasına göre, bölgede yaşayan Türklere masraflarını kendileri karşılamak suretiyle okul açmak, Türkçe eğitim yapmak ve Türkçe konuşmak gibi haklar verildiği halde Yunanistan hükümeti tarafından ya izin verilmemekte ya da çeşitli zorluklar çıkarılmaktadır. İsimlerinde Türk sözcüğü bulunduğu gerekçesi ile Türk azınlık dernekleri de mahkeme kararı ile kapatılmıştır. Eğitsel, ekonomik, siyasi ve sosyal baskılar neticesinde Pomak Türkleri yaşadıkları yurtları terk ederek Türkiye’ye göç etmek zorunda kalmışlardır.²⁰²

²⁰⁰ Batı Trakya Dergisi, 15 Eylül 1970, İstanbul, S.41, s.17.

²⁰¹ Oran, B., Balkan Müslümanlarında Dinsel ve Ulusal Kimlik, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, C.48, 1993, S.1, s.112.

²⁰² Memişoğlu, a.g.e., s.76.

1999 yılında Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu, önceki yıllarda yapılan uygulamaların artık unutulması gerektiğini belirterek, yeni bir anlayış içerisinde olduklarını söylemiştir. Dış işleri Bakanı Papandreu:

“Müslüman azınlık içinde etnik gruplar vardır, bunda şüphe yok. Çingeneler, Pomaklar ve biraz da Türk kökenli vardır. Biri kendini Türk kökenli hissediyorsa, ben buna engel olmayacağım. Çünkü, bu bir tecrit demektir” demiştir.²⁰³

ABD Dış İşleri Bakanlığı'nın hazırladığı “2004 İnsan Hakları Raporu”nda dünya’da yaşanan insanlık suçları ele alınmıştır. Raporunda Yunanistan’da Türk olmanın ne kadar zor olduğu belirtilerek şöyle denildi:

*“Çeşitli Yunan yurttaşları kendilerini Türk, Pomak, Roman veya Makedonyalı gibi kimliklerle ifade etmektedirler. Ancak Atina'nın onları sadece “Müslüman” olanları azınlık olarak resmen tanımıştır. Buna rağmen, kendilerini bir azınlık gruba ait bireyler olarak tanımlayanlar kimliklerini özgürce ifade etmekte ve kültürlerini sürdürmekte güçlük çektiler. Bireyler kendilerin ‘Türk’ diyebilmekte ancak kuruluş isimlerinde ‘Türk’ sözcüğünü yasak olduğu gerekçesiyle kullanamamaktadırlar.”*²⁰⁴

²⁰³ Milliyet, 02.08.1999, s.22.

²⁰⁴ Hürriyet, 02.03.2005, s.5.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ARAŞTIRMA: TÜRKİYE'DEKİ POMAK TÜRKLERİ VE SOSYO-KÜLTÜREL UYUM SÜRECİ

Tarih boyunca Balkanlar'da yaşamış halklardan olan Pomak Türkleri, başta Bulgaristan olmak üzere Yunanistan ve Makedonya yönetimleri tarafından sistematik şekilde baskılara uğratılmış ve sonucunda zorunlu göçe tabi tutulmuşlardır.

İnsanlara yapılan baskılar sonucu ortaya çıkan zorunlu göçler, neticesinde bir takım zorlukları da beraberinde getirmektedir. Göç edilen yerdeki toplumun yeni gelen insanlara bakışı, alışma süreci, kabullenip kabullenmemeleri, özellikle de ekonomik durumlarını etkileyerek insanların ve hatta toplumların yaşam düzeylerini belirlemektedir.

Çalışmaya konu olan Pomak Türklerinin, göç ettikleri Türkiye vatandaşlarıyla soy birlikteliği olmaları, onların uyum süreçlerini etkileyip etkilemedikleri ve en önemlisi az da olsa farklılık gösteren kültürel yaşamları ve sosyal iletişimlerinde ön plana çıkan dil yapıları onların uyum sorunlarını nasıl etkilediği değerlendirilmiştir.

4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Yunan tarihçi Foteas'ın da etnik açıdan Türk olarak tanımladığı Pomaklar, Orta Asya'dan kuzey göç yolunu takip ederek, Ukrayna ile Besarabya'ya giden, buradan XI. Asırda Balkanlar'a inen Kıpçakların veya Avrupalıların Kuman olarak adlandırdıkları kabilelerin torunları olarak kabul edilen Türk unsurlardır.

Ne var ki, yaşadıkları bölgelerde meydana gelen politik değişiklikler, özellikle Osmanlı'nın zayıflaması ve çöküşü, yaşanan dünya savaşları ile etnik bağımsızlığını kaybeden Pomaklar, yaşadıkları bölgelerin yönetimleri tarafından baskıya uğramışlardır. Çalışmada, bu baskılar sonucu hayatta kalmak amacıyla göç yolunu seçen ve birçoğları için zorunlu hale gelen göç neticesinde Türkiye'ye göç eden Pomak Türklerinin göç sonrası yaşadıkları ve geçirdikleri uyum süreci araştırılmıştır.

Pomak Türklerinin göçü ve uyum süreci, farklı bir etnik yapıya göç ile aynı ülke sınırları içerisinde yapılan göç arasında değerlendirilmektedir. Ülke dışına yapılan uzun süreli ve uzun mesafeli göç olarak değerlendirildiğinde “dış göç” sınıfına giren bu sosyal hareketlilik, Pomak Türklerinin de göç ettikleri Türkiye’de aynı soydan insanlarla bir arada yaşadıkları düşünüldüğünde “iç göç” kapsamında da değerlendirilmesi gereken bir sosyal hareketlilik olmuştur.

4.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE HİPOTEZLERİ

Bu araştırma, var olan kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplama tekniği olan “veri toplama”²⁰⁵ tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiş ve yazılı iletişim yoluyla veri toplama tekniği olan “yazışma” tekniği kullanılarak da bulgular değerlendirilmiştir.

Yazışma tekniği, en basit anlatımla yazılı iletişim yoluyla veri toplama tekniğidir. Mektup, anket, yazılı testler vb’leri, bu tür veri toplamada yaygın olarak kullanılan araçlardır. Anket, belli bir amaç ve plana göre düzenlenmiş “soru listesi”dir. Ankette az ya da çok soru olabilir. Bunlar, genellikle geniş kitlelere uygulanırlar ve sonuçlar üzerinde istatistik değerlendirmeler yapılır.²⁰⁶

Yazışma tekniğinde kullanılan anket, kalem - kâğıt yoluyla objenin kendisi hakkında bilgi vermesi yöntemidir. Bu yöntem betimleme teknikleri arasında çok kullanılan bir yöntemdir. Bunun sebebi, doğrudan doğruya veri toplama tekniği oluşudur. Ayrıca fikirler, inanışlar, tavsiye ve bireysel yaşantılarla ilgili bilgilerin elde edilmesi için de uygun bir yöntemdir. Anket yönteminin keşfi bilime, sosyoloji, psikoloji ve eğitim araştırmalarının gelişimine büyük katkıda bulunmuştur.²⁰⁷

Araştırmanın yöntemi “veri toplama” ve “yazışma” olarak belirlendikten sonra bazı varsayımlar öne sürülüp bunlar, anketlere verilen cevaplardan hareketle kanıtlanmaya çalışılacaktır. Bu varsayımlar şunlardır:

²⁰⁵ Karasar, N., Bilimsel Araştırma Yöntemi, İstanbul, Nobel Yayınevi, 2012, s.183.

²⁰⁶ A.g.e., s.175.

²⁰⁷ Kaptan, S., Bilimsel Araştırma Teknikleri, Tez Hazırlama Yolları, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1973, s.235.

h1 Pomaklar, yaşadıkları baskılara rağmen hem dini hem milli kimliklerinden vazgeçmemişlerdir.

h2 Pomaklar, göç sonrası geldikleri ve yerleştikleri Türkiye’de yabancılık hissetmemişlerdir.

4.3. BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye’deki Pomak Türklerinin Sosyo-Kültürel uyum sürecini değerlendirebilmek için İstanbul’un Sefaköy ve Cennet Mahallesi semtlerinde bulunan Başağıllılar Kültür ve Yardımlaşma Derneği ile Hasırcıarnavutköyü Yardımlaşma ve Dayanışma Derneklerine kayıtlı olan ve kendisi veya ailesi göç etmiş Pomak Türkleri arasında yazılı iletişim yoluyla veri toplama yolu olan anket kullanılmıştır. Gerçekleştirilen ankete adı geçen derneklere kayıtlı 406 Pomak Türk’ü katılmıştır. Ortaya çıkan sonuçlar Pomakların göç nedenleri, göç sonrası ve uyum süreçleri ile fikir sahibi olabilmek için ilginç veriler elde etmemizi sağlamıştır.

Ankete katılan dernek üyelerine 22 soru sorulmuş ve cevaplamaları için seçmeli ve açık uçlu cevaplar sunulmuştur.(Ek-15) Katılımcılardan kimlik bilgisi, isim, adres vb. herhangi bir belirleyici bilgi alınmamıştır. Katılımcılara sorulan sorular ve verdikleri cevaplara göre oranlamalar şu şekildedir:

Soru 1. Cinsiyetiniz?

Katılımcılara ilk olarak cinsiyetleri sorulmuştur. Bu amaçla göç edenlerin önce cinsiyetlerinin oranlarına ulaşılacak hedeflenmiştir.

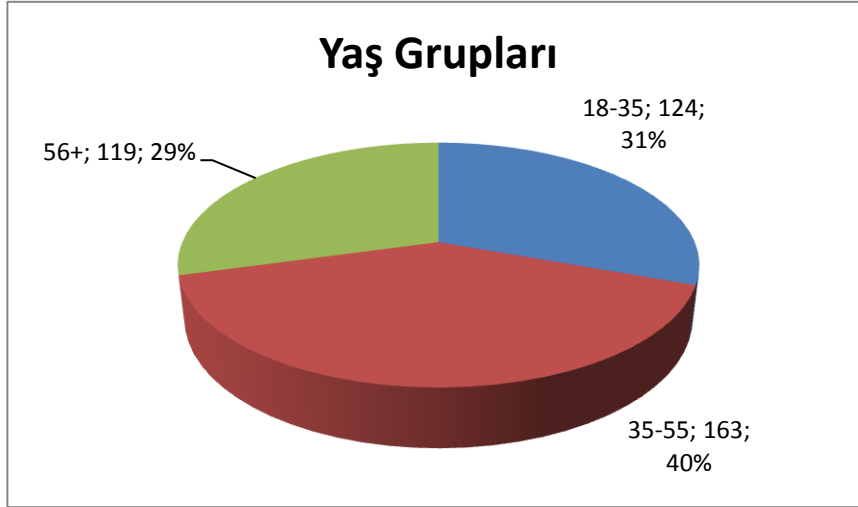
Katılımcıların 217’si, yani %53’ü erkek, 189’u yani %47’si ise kadın Pomaklardan oluşmaktadır. Katılımcılar arasındaki sayının birbirine yakın olması, aradaki farkın çok olmaması kadın-erkek eşitliğine dayanan bir yapıya ait olduklarının da göstergesi sayılabilir. Anketlere katılım, cevap verme ve dolayısıyla var olma adına önemli bir hareket olarak düşünülmektedir.

Şekil 4.1. Cinsiyetlerine göre katılımcılar

Soru 2. Yaşınız?

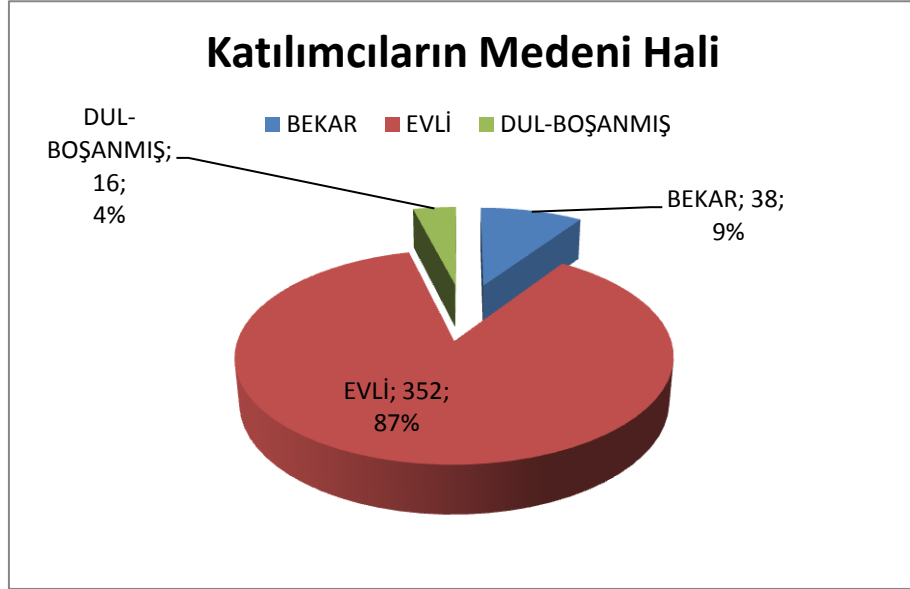
Katılımcılar yaş gruplarına göre ayrıldığında sıralama şu şekilde olmuştur: %40 (163 kişi) 36-55 yaş arası, %31 (124 kişi) 18-35 yaş arası, %29 (119 kişi) 56 yaş ve üzeri olarak sıralanmışlardır.

Şekil 4.2. Yaş gruplarına göre katılımcılar

Soru 3. Medeni haliniz?

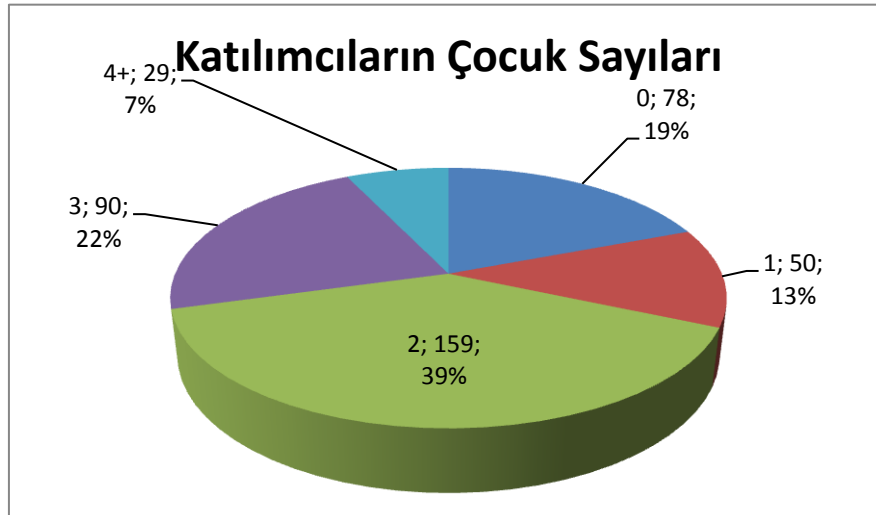
Sosyal yapıya ait önemli konulardan birisi de aile yapısıdır. Medeni durumlarıyla ilgili sorulan sorulardan ortaya çıkan sonuca göre boşanma oranı oldukça azdır. Buna göre ankete cevap verenlerin %87'si evli, %9'u bekâr ve sadece %4'ü boşanmış/dul'dur.

Şekil 4.3. Katılımcıların medeni durumları

Soru 4. Çocuk var ise sayısı kaçtır?

Aile yapılarıyla ilgili ortalamalarda olan bir başka sonuç ise çocuk sayılarıyla ilgilidir. İki çocuk sahibi olan 159 ailenin oranı %39 olurken, en düşük oran %7 ile 4 çocuk ve fazlasına sahip aileler olmuştur. 1 çocuk sahibi olanlar %13, hiç çocuğu olmayanlar %19 ve 3 çocuk sahibi olanların oranı ise %22'dir.

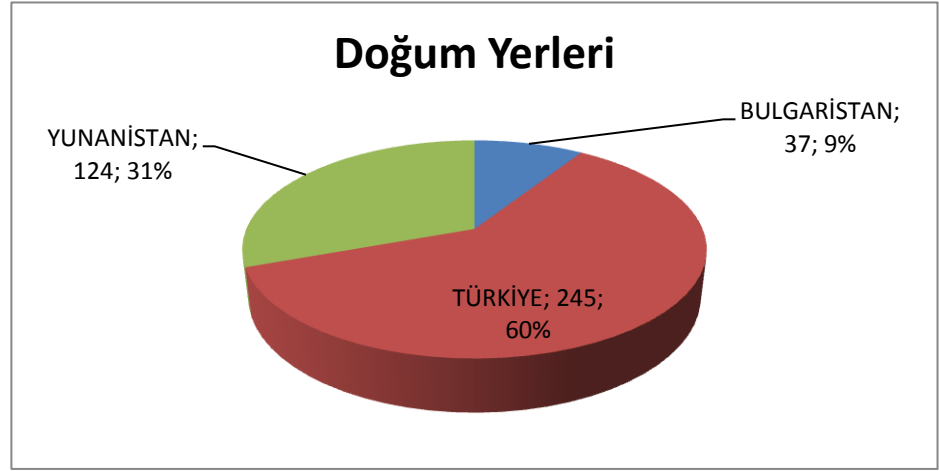

Şekil 4.4. Katılımcıların çocuk sayılarına göre oranı.

Soru 5. Doğum yeriniz?

Doğum yerleri sorulan katılımcılardan aslında nereden göç ettikleri sonucuna varılmaya çalışılmıştır. Bu soruya Türkiye cevabını veren

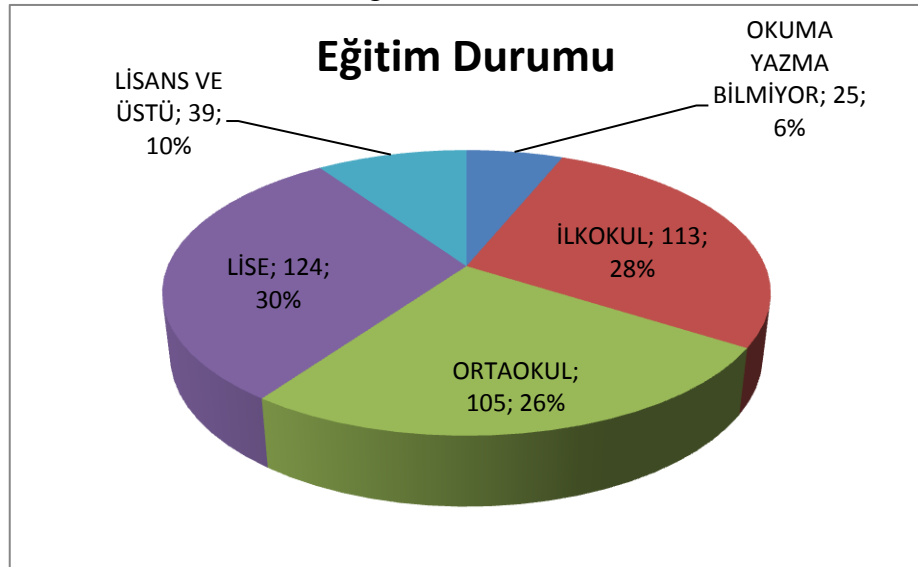
katılımcıların aileleri göç etmiş olan kimselerdir. Burada da en çok Yunanistan'dan göç eden Pomaklar çoğunluktadır.

Şekil 4.4. Doğum yerlerine göre katılımcılar.

Soru 6. Eğitim durumunuz?

Eğitim durumları incelenen katılımcıların en fazla oranla lise mezunu oldukları görülmektedir. En düşük oran %6'lık pay ile okuma-yazma bilmeyenlere ait olmuştur. Bu grupta olanların ise sadece 56 yaş ve üzeri olanlar olduklarını da belirtmek gerekir.

Şekil 4.6. Katılımcıların eğitim durumlarına göre dağılımı.

Buradan çıkarılacak sonuç ise Pomakların eğitime verdikleri önemin göstergesi olmasıdır. İlkokul, ortaokul ve lise mezunu olmaları arasında birbirine yakın oranlar olması da temel eğitimin önemini göstermektedir.

Soru 7. Mesleğiniz nedir?

İş ve meslek dallarına göre oldukça farklılık göstermekte olan Pomakların, 189 kadından 108'inin ev hanımı olması ilginçtir. Kadınlarda çalışma ve meslek oranının düşük olması aile yapılarıyla doğrudan ilgilidir. 406 katılımcıdan ev hanımları, emekliler ve serbest çalışanlar çıkarıldığında geriye en çok işçi (38 kişi), öğretmen (19 kişi), bankacı (12), hâkim (10 kişi) meslekleri öne çıkmaktadır.

Soru 8. Kaç yılında göç ettiniz?

Kendilerinin veya ailelerinin ne zaman göç ettikleri sorulduğunda en çok alınan cevap 226 kişi ile 1924 olmuştur. Derneğe kayıtlı Pomaklardan ankete katılanların verdikleri yanıtlara göre en son göç 2002 yılında gerçekleşmiştir. Daha öncesinde gerçekleşen göçler tabloya bakıldığında parça parça az sayılarda ancak sürekli olmuştur.

Yıl	Sayı
1924	226
1950	4
1958	8
1960	2
1965	2
1969	5
1970	22
1975	16
1976	20
1977	4
1978	8
1979	4
1980	8
1982	16
1983	8
1985	20
1988	4
1989	13
1990	4
1998	8
2002	4
TOPLAM	406

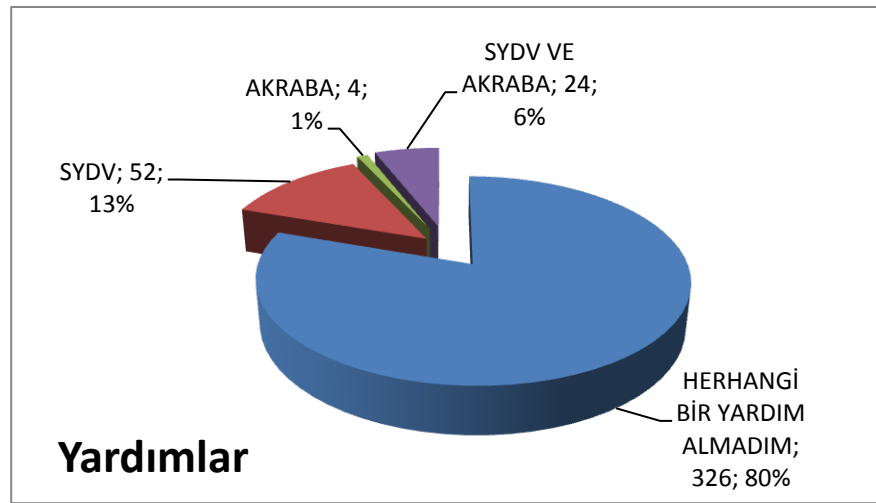
Tablo 4.1. Yıllara göre göç eden Pomakların sayıları.

Soru 9. Göç öncesi işiniz?

Göç etmeden önceki işleri sorulan katılımcıların geldikleri yerde meslek sahibi olup olmadıkları bilgisine ulaşılmak hedeflenmiştir. Bu soruya katılımcıların 244'ü yanıt vermemiştir. Nedeni ise kendileri Türkiye'de doğan katılımcıların bazıları ailelerinin mesleklerini bilmedikleri ya da mesleklerini yapamadıklarını belirtmeleridir. Katılımcıların 70'i göç ettikleri yerde işsiz olduklarını belirtirken, 36'sı ev hamımı, 30'u çiftçi, 16'sı öğrenci, 4'ü inşaat, 4'ü serbest meslekle uğraştıklarını söylerken 2'si kasap olduğunu söylemiştir.

Soru 10. Göç sonrası size yardım ve destek sağlayan kuruluşlar hangileridir?

Göç sonrası size yardım ve destek sağlayan kuruluşlar hangileridir? Sorusuna %80 gibi büyük bir oranla "Herhangi bir yardım almadım" cevabı verilmiştir.

Şekil 4.7. Göç sonrası yardım/destek alınan kuruluşlar.

Pomakların yardım konusunda verdikleri cevaplar da onların yardımlarla yaşamadıklarını, göç gibi zorlu bir durum sonrası bile ne kadar çalışma azminde olduklarını göstermektedir.

Soru 11. Kendinizi Türkiye'ye yabancı hissettiniz mi?

Sosyo-kültürel uyum süreçleri ile ilgili Pomakların verdikleri en net cevap "Kendinizi Türkiye'ye yabancı hissettiniz mi?" sorusuna olmuştur.

Şekil 4.8. Kendinizi Türkiye'ye yabancı hissettiniz mi?

Bu soruya katılımcılar %94 oranında “Hayır” diyerek kendilerini yabancı bir kültürde hissetmediklerini çok net bir şekilde ifade etmişlerdir. %6 gibi ufak bir bölüm ise göç ettikleri yerde aşırı asimilasyona tabi tutulduklarını uzun süre bu şekilde yaşadıklarını ve bu sebeple geldiklerinde kendilerini neredeyse Türklüklerini ve kültürlerini kaybetme noktasına geldiklerini söylemişlerdir.

Soru 12. Göç sonrası kültürünüzden ve geleneklerinizden dolayı dışlanma/ayıplanma ile karşılaştınız mı?

Göç sonrası uyum süreçleri ile ilgili olan bir diğer soru da “Göç sonrası kültürünüzden ve geleneklerinizden dolayı dışlanma/ayıplanma ile karşılaştınız mı?” sorusu olmuştur. Gerek çalışmanın amacı olması gerekse göç eden kültürle göç edilen yerdeki kültürün ortak noktaları olması açısından önemli sorulardan bir tanesidir. Türkiye'ye her zaman “Anavatan” gözüyle bakan göçmenler, başka bölgelerden göç eden Türklerden farklı cevap vermemiştir. Katılımcılar bu soruya da bir öncekinde olduğu gibi çok net bir cevapla “Hayır” demişlerdir.

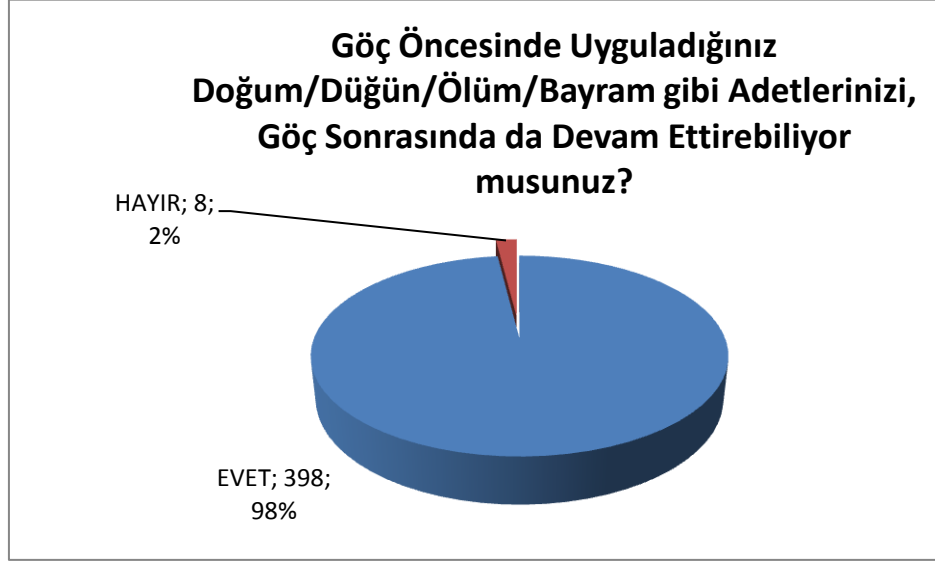

Şekil 4.. Göç sonrası kültürünüzden ve geleneklerinizden dolayı dışlanma/ayıplanma ile karşılaştınız mı?

Katılımcıların %96'sı herhangi bir dışlanma yada ayıplanma ile karşılaşmadıklarını söylerken, %4 gibi küçük bir bölüm ise yeni geldikleri mahallelerde farklı bölgele insanların çok az da olsa ilk başlarda farklı karşıladıkları durumlar olduğunu ifade etmişlerdir.

Soru 13. Göç Öncesinde Uyguladığınız Doğum/Düğün/Ölüm/Bayram gibi Adetlerinizi, Göç Sonrasında da Devam Ettirebiliyor musunuz?

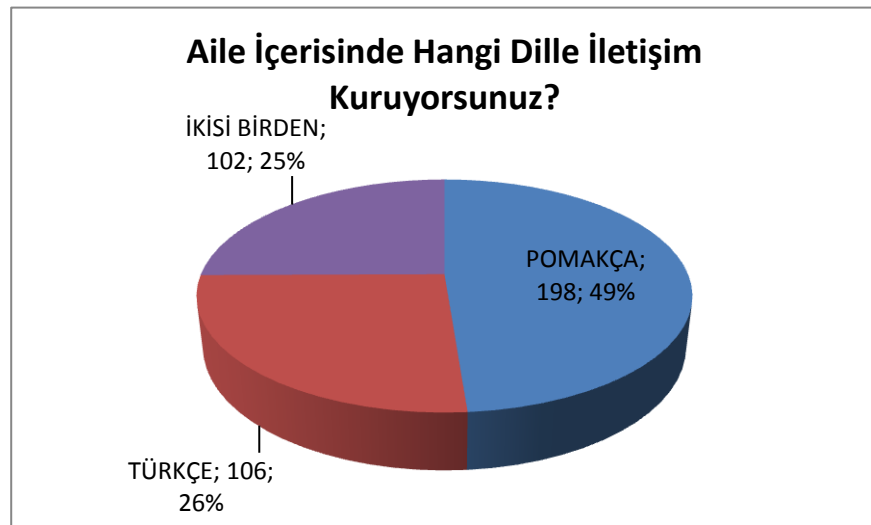
Sosyal ve kültürel hayatlarını, adetlerini ve geleneklerini göç ettikten sonra da rahatça yaşayabildiklerini 13. Soruya verdikleri cevaplardan çok açık bir şekilde anlayabiliyoruz. “Göç Öncesinde Uyguladığınız Doğum/Düğün/Ölüm/Bayram gibi Adetlerinizi, Göç Sonrasında da Devam Ettirebiliyor musunuz?” sorusuna %98'lik oranla “Evet” cevabı vermişlerdir.

Şekil 4.10. Göç Öncesinde Uyguladığınız Doğum/Düğün/Ölüm/Bayram gibi Adetlerinizi, Göç Sonrasında da Devam Ettirebiliyor musunuz?

Soru 14. Aile içerisinde hangi dille iletişim kuruyorsunuz?

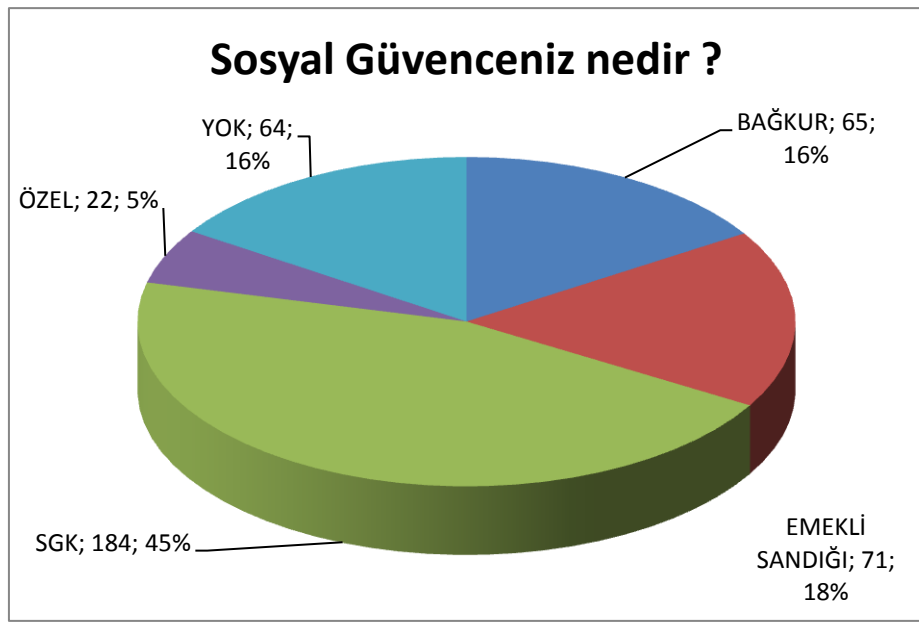
Sosyal yaşamın en önemli parçası olan dil ile ilgili olarak aile içerisinde iletişimi nasıl kurdukları sorusu sorulmuştur. Katılımcıların %49'u aile içerisinde Pomakça konuştuklarını söylemişlerdir. Sadece Türkçe konuşuyoruz diyenler %26 olurken, ikisi birden yani Türkçe ve Pomakça konuşuyoruz cevabını verenler %25 olmuştur.

Şekil 4.11. Aile içerisinde iletişim kurulan diller.

Soru 15. Sağlık güvenceniz hangisidir?

Katılımcılara sosyal güvenceleri hakkında soru sorulmuş ve çalışma hayatıyla ilgili bilgi elde edinmek amaçlanmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğu %45 oranında Sosyal güvenlik Kurumuna bağlı olduğunu söylerken, Emekli Sandığına tabi olanlar %18, Bağkur'a kayıtlı olanlar %16 ve özel sağlık sigortası sahibi olanlar %5 oranındadır. Herhangi bir sosyal güvencesinin olmadığını belirten 64 kişinin (%16) tamamı ev hanımı olduğunu belirten kadın katılımcılardır.

Şekil 4.12. Sosyal güvencelerin dağılımı

Soru 16. Geldiğiniz yere geri dönmek ister misiniz?

Türkiye'ye geldikten sonra herhangi bir uyum sorunu ve dışlanma yaşamadıklarını önceki sorularda açık bir şekilde ortaya koyan Pomaklar'a her şeye rağmen "Geldiğiniz yere geri dönmek ister misiniz?" diye sorulmuştur. Katılımcıların %4'ü akrabalarını ve orada bıraktıkları mal varlıklarını öne sürerek geri dönebileceklerini belirtirken, büyük kısmı olan %96'lık kesim "Hayır" demişlerdir.

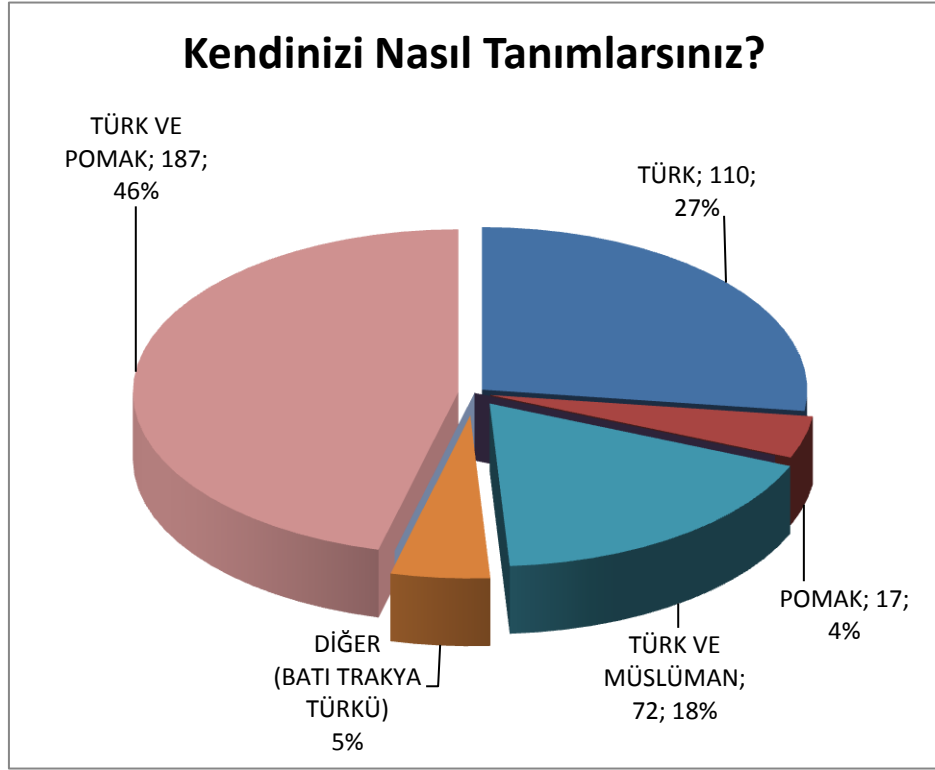
Şekil 4.13. Geri dönmek isteyip/istemeyenlerin oranı

Soru 17. Kendinizi nasıl tanımlarsınız?

Katılımcılara etnik veya kültürel bir ön ayırım yapmadan kendilerini nasıl tanımladıklarını ve nasıl hissettiklerini sorduğumuz 17.soruya alınan cevaplar da ortak özellik dikkat çekicidir. Cevaplara bakıldığında kendisini Bulgar, Yunan veya Müslüman olarak tanımlayan çıkmamıştır.

Ancak kendisini iki kimlikle birlikte tanımlamaya ağırlık göstermişlerdir. Kendisini Türk olarak tanımlayanların oranı %27 iken, kendisini Pomak olarak tanımlayanlar %17'dir. Oysa kendisini Pomak Türk'ü olarak tanımlayanların oranı %46 olmuştur.

Bunun yanında kendisini Trük ve Müslüman olarak tanımlayanların oranı %18 olurken, Diğer seçeneğini seçerek kendisini Batı Trakya Trük'ü olarak tanımlayanların oranı %5 olmuştur.

Şekil 4.14. Katılımcıların kendilerini tanımlamak için kullandıkları tercihlerin dağılımı.

Soru 18. Geleneksel kıyafetler giyiyor musunuz?

Belki de kültürel kırılmanın yaşandığını en çok gösteren soru 18.soru olmuştur. Bu soruda katılımcılara “Kültürel kıyafetler giyiyor musunuz?” sorusu sorulmuş ve %83 oranında “Hayır” cevabı alınmıştır. Göç ettikten sonra herhangi bir baskı yada ayıplanma ile karşılaşmamalarına rağmen bu tutumlarını değiştirmelerinin sebebi, tamamen sosyal yaşantıya uyum süreci olarak kendiliğinden gelişen davranış olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda geriye kalan %17’lik kısım ise kültürel kıyafetlerini daha çok kına gecesi ve düğün gibi sosyal organizasyonlarda kullandıklarını belirtmişlerdir.

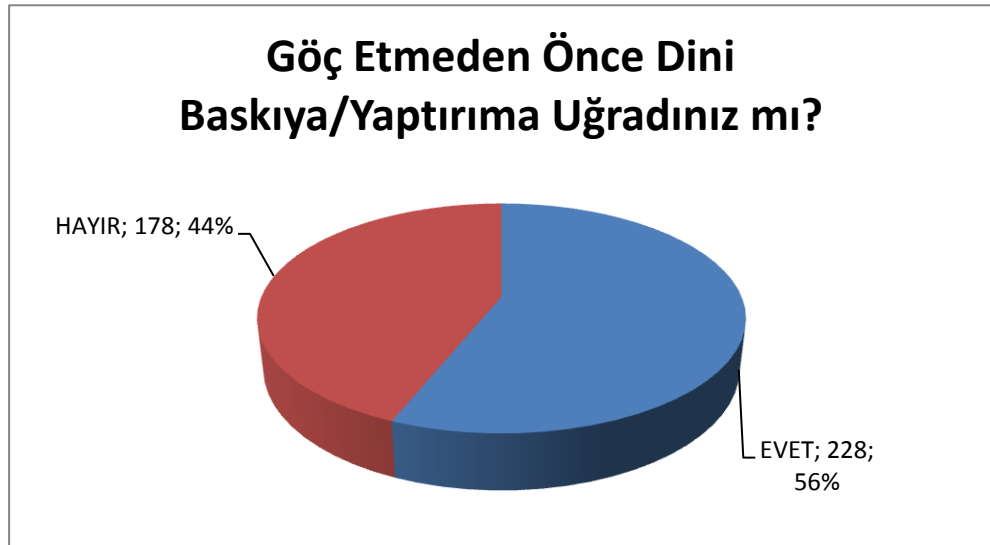
Kısıtlı da olsa kültürel ve geleneksel kıyafetler giyenlerin tamamı sadece kadınlardan oluşmaktadır. Kültürel ve geleneksel kıyafetler giyen kadınların ise tamamına yakını gençlerden oluşmaktadır. Yaşlıların geleneği sürdürdüğü düşünülmesine rağmen aksine kültüre sahip çıkmaya çalışanlar meraklı ve hevesli gençlerden oluşmaktadır.

Şekil 4.15. Geleneksel kıyafetlerin giyilmesi

Soru 19. Göç etmeden önce dini baskı/yaptırımlara uğradınız mı?

Göç etmeden önce dini baskıya yada yaptırıma uğradınız mı sorusuna neredeyse eşit miktarda yanıt verilmiştir. Katılımcıların %56'sı evet derken, %44'lük kısmı ise hayır yanıtını vermiştir. 228 kişi dini baskı veya yaptırıma uğradıklarını söylerken, katılımcıların 178'i uğramadıklarını belirtmiştir. Baskıya uğradıklarını söyleyen katılımcıların, uğramadıklarını söyleyen katılımcılara göre daha çok kırsal bölgede yaşadıkları görülmüştür. Buna göre Bulgar veya Yunan halkı arasına karışmamış olanlar daha çok baskıya uğrarken, şehirde olanlar daha az baskıya uğramıştır.

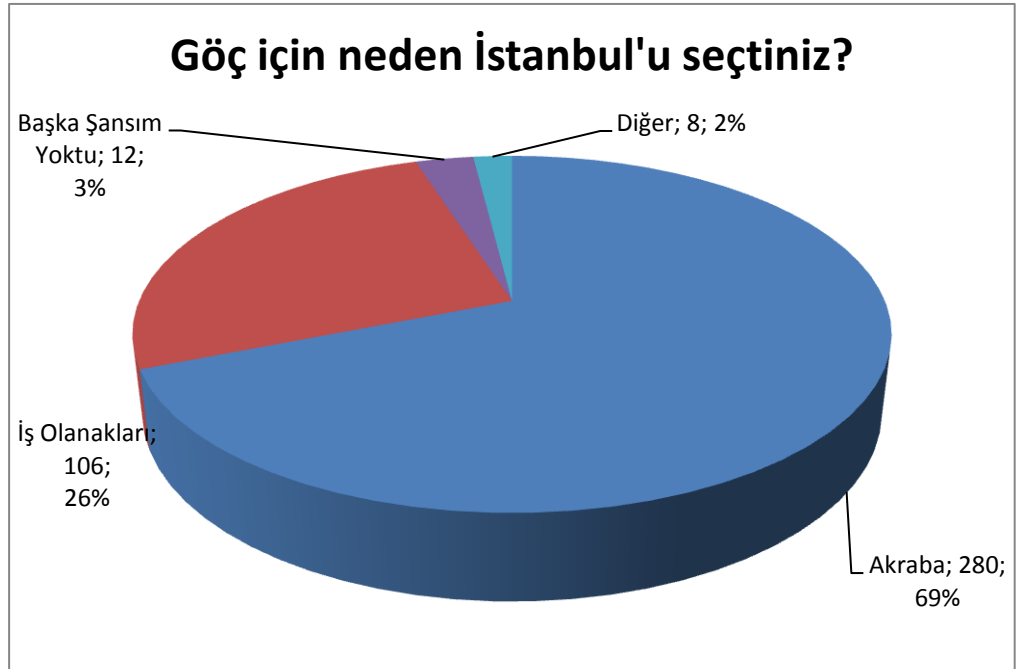

Şekil 4.16. Göç öncesi dini baskı/yaptırımlar

Soru 20. Göç için neden İstanbul'u seçtiniz?

Katılımcılara yöneltilen 20.soru, “Göç için neden İstanbul'u seçtiniz?” şeklindedir. Katılımcıların %69'u akrabalarının burada olmasını gerekçe göstermesine karşın, %26'sı iş olanaklarının nispeten daha fazla olmasını gerekçe göstermiştir.

Başka şansım yoktu veya kısmet diyenlerin oranı %3 olurken, diğer seçeneğini belirten katılımcıların oranı %2 olmuştur. Şıklar arasında göç ettiğim yere yakın olması nedeniyle şeklinde bir seçenek olmasına karşın hiçbir katılımcının bunu seçmemesi, göç eden katılımcıların orada yaşadıklarını geride bırakmak istediklerinin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 4.17. Katılımcıların göç için neden İstanbul'u seçtiklerinin dağılımı.

Soru 21. Kaç dil biliyorsunuz?

Katılımcılara sorulan 21.soru kaç dil bildiklerine yöneliktir. “Kaç dil biliyorsunuz?” sorusuna önemli bir çoğunluk “2 dil” cevabı vermiştir. Katılımcıların %63'ü yani 257'si “2 dil” cevabı verirken, %22'si olan 88 kişi “1 dil” cevabı vermiştir. %15 oranında olan 61 kişi ise “3 dil” şeklinde yanıtlamıştır.

Yalnızca bir dil cevabı verenlerin tamamı Türkçe olurken, üç dil cevabı verenler Türkçe/Yunanca/Pomakça ve Türkçe/Bulgarca/Pomakça cevaplarını vermişlerdir. Yunanca ve Bulgarca'yı aynı anda bilen kimse çıkmazken, Türkçe dışında sadece başka bir dil'i tek dil olarak seçen katılımcı da olmamıştır.

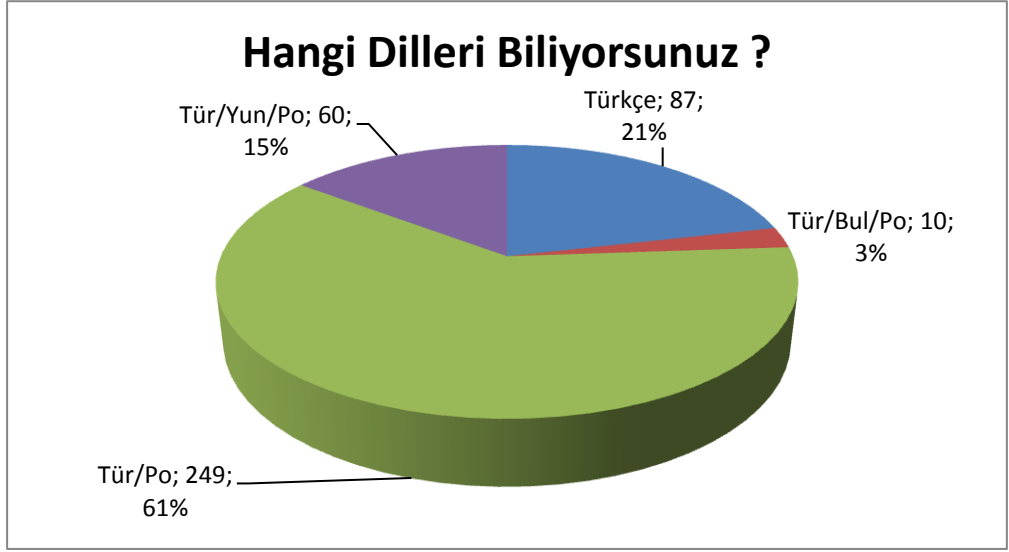

Şekil 4.18. Katılımcıların kaç dil bildiklerinin oranı.

Soru 22. Hangi dilleri biliyorsunuz?

Katılımcıların cevapladıkları son soru ise bildikleri dillerin hangileri oldukları şeklindedir. Bir önceki soruda cevapladıkları bildikleri dil sayısını detaylandıran katılımcıların çoğunluğu %61 oranında Türkçe ve Pomakça bilmektedir.

Katılımcıların %21'i Türkçe dışında başka dil bilmediğini söylerken, %15 oranındaki katılımcı Türkçe, Yunanca ve Pomakça bildiğini söylemiştir. Türkçe, Bulgarca ve Pomakça bildiğini söyleyen katılımcı sayısı ise %3'te kalmıştır.

Şekil 4.19. Katılımcıların hangi dilleri bildiklerine ait grafik.

Bulgaristan'dan ve Yunanistan'dan Türkiye'ye göç etmiş göçmenlerle ve aileleriyle yapılan görüşmelerden de anlaşılacağı gibi bu ülkelerde yaşayan Türkler birçok yaptırım ve uygulamaya maruz kalmışlardır. Bulgar ve Yunan hükümetlerinin uyguladıkları politikalar neticesinde göç etmek zorunda bırakılmışlardır. Görüşmelerde göçmenlerin yeni bir yaşam kurabilmek için çok çalıştıkları ve çoğunun normal bir yaşam düzeyine ulaştıkları görülmüştür. Sosyal bir farklılık veya ayrılık hissetmedikleri, uyum sorunu yaşamadıkları da yapılan görüşmede tespit edilmiştir. Görüşmeler neticesinde oluşan genel kanı da Türkiye'ye göç etmekten pişmanlık duymadıkları ve göç ettikleri yerde kalan yakınlarından maddi olarak daha iyi durumda oldukları yönündedir.

SONUÇ

Tarih boyunca insanlar kimi zaman iklim koşullarının elverişsizliği, yaşanan savaşlar, kimi zaman da ekonomik ve siyasi nedenler ile buldukları yerleri değiştirmişlerdir. Sürekli göç etmeleri için hep bir nedenleri olan insanlar, nedeni ne olursa olsun bir coğrafyadan başka bir coğrafyaya taşınma ve yaşama tutunma hareketi içerisinde olmuşlardır

Bu yer değiştirme hareketliliği ise iç göç ve dış göç olarak sınıflandırılmaktadır. İç göç, toplumların yerleşim yerleri içerisinde daha kısa süreli olan ve geri dönme seçeneği ile de uygulanabilen coğrafi hareketliliği

ifade eder. Dış göç, “uzun süre kalmak, çalışmak ya da yerleşmek amacıyla bir kentin, bir bölgenin ya da bir ülkenin sınırlarını aşarak yapılan nüfus hareketi” olarak tanımlanır.

Çalışmamızın konusu olan Pomaklar’da bu tür bir hareketlilik içerisinde yer alan unsurlardır. Pomakların göçe zorlanması, bilinen en temel göç nedenleri içerisinde yer almaktadır. Onlara karşı uygulanan asimilasyon politikası ve kısıtlayıcı tedbirler, Pomakları zorunlu göçe tabi bırakmıştır. Bu yaptırımların temelinde ise Pomakların tarihsel kimliği ve etnik yapıları ön plana çıkmaktadır. Dünyanın büyük bölümünde de kabul edilen Türk kaynaklarına göre Pomaklar, Orta Asya’dan kuzey göç yolunu takip ederek, Ukrayna ile Besarabya’ya giden, buradan XI. Asırda Balkanlar’a inen Kıpçakların veya Avrupalıların Kuman olarak adlandırdıkları kabilelerin torunları olarak bilinmektedir.

Pomaklar, Kumanlar dönemin kaynaklarında farklı isimlerle anılmışlardır. Latinler ve Bizanslılar “Kumanos”, “Kumanoi”, “Cumanos” derken, Ruslar “Polovets”, Almanlar ve diğer Batılılar “Falben”, “Falones”, “Valwen”, “Pallidi”, Ermeniler “Khartes” (Chardeş), Macarlar “Kun”, Sırp, Bulgarlar, Makedonlar, Hırvatlar, Slovenler, Çekler, Slovaklar ve Lehler “Kumani”, Türk ve diğer İslam kaynakları ise “Kıpçak” demişlerdir.

Kültürlerini ve geleneklerini yaşama sıkıntısı çeken ve hatta bu durum karşısında şiddet ve ölümlerle karşılaşan Pomaklar göç etmek zorunda bırakılmıştır. Gördükleri uygulamalar karşısında ilk yardım bekledikleri ülke olan Türkiye’ye ilk fırsatta göç etmişlerdir. Zorunlu da olsa geldikleri Türkiye’de kültürel yapılarını koruyup koruyamadıkları ve uyum süreçleri ile ilgili yapılan bu çalışmada, tarihsel veriler kullanılmış ve sonuçların değerlendirilmesinde bizzat göç eden Pomaklar ile yazılı iletişim yoluyla anket uygulanarak varsayımlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Birinci hipotez:

Birinci hipotezde Pomakların, Bulgar ve Yunan hükümetlerinin uyguladıkları yaptırımlara rağmen dini ve milli kimliklerinden vazgeçmedikleri yönünde olmuştur. Bunu ortaya koyan iki unsur vardır. Bunlardan birincisi

tarihi verilerdir. Yazılı basın, anılar ve resmi belgelerde, bölge halkına yapılan baskılar ve uygulanan şiddet açıkça görülmektedir. Hatta bu baskıların şiddeti ortaya çıkan ölümlerle net bir şekilde belgelenmektedir. Sadece hayatta olanlar değil aynı zamanda ölmüş olanların dahi hem mezar taşlarından hem de resmi kayıtlardan isimleri değiştirilmeye çalışılmıştır. Dinlerini değiştirmeyi kabul etmeyenler, isimlerini değiştirmek istemeyenler işlerini ve hatta hayatlarını kaybetme pahasına dinlerinden ve isimlerinden vazgeçmeye yanaşmamışlardır. Bu tutumları da onların milli ve dini kimliklerini değiştirmedikleri birinci hipotezi doğrulamaktadır.

İkinci hipotez:

İkinci hipotez, Pomakların göç sonrası geldikleri ve yerleştikleri Türkiye’de kendilerini yabancı hissetmedikleri yönündedir. Tarihsel veriler Pomakların Kumanlar olarak bilinen Türklerle ortak ataya sahip olduklarını göstermektedir. Günümüze gelindiğinde ise göç sonrası uyum süreçlerinin çok kısa ve olumlu olmasının iki nedeni ortaya çıkmaktadır. Birincisi bahsi edilen tarihsel birlik ve ikincisi ise din olgusudur.

Bulgaristan’da ve Yunanistan’da sadece din unsuru nedeni ile ayrıştırılmaya çalışılan Pomaklar yine aynı nedenle içe dahil edilmeye çalışılmıştır. Bulgaristan’da Bulgarca konuşan Müslümanlar olarak adlandırılırken, aynı Pomaklar Yunanistan’da Yunanca konuşan Müslümanlar olarak sınıflandırılmıştır.

Sadece Müslümanlıkları öne çıkarılan Pomaklar her fırsatta Türk olduklarını ifade etmeye çalışmışlardır. Pomakların göç sonrası uyum sorunu çekmedikleri yapılan yazılı iletişimde uygulanan ankette net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Pomakların %96’sı “Geri dönmek ister misiniz?” sorusuna “Hayır” cevabını vermiştir. Göç sonrası adet ve gelenek/göreneklerinizi uygulayabiliyor musunuz sorusuna ise %98 oranında verdikleri “Evet” cevabıyla göstermişlerdir.

Göç sonrası kendilerini Türkiye’ye yabancı hissetmediklerini de açık bir farkla gösteren Pomaklar, “Kendinizi nasıl tanımlarsınız?” sorusuna beş farklı şekilde cevap vermişlerdir. Bunlar; Türk, Türk ve Pomak, Türk ve

Müslüman, Batı Trakya Türkü, Pomak şeklindedir. Pomak hariç diğer tüm seçeneklerinde Türk kimliklerini belirten katılımcıların ortaya çıkardığı sonuç da bu yönde olmuştur. Katılımcıların %96'sı kendisini Türk olarak tanımlarken %4'ü Pomak olarak ayrıca tanımlamıştır.

Netice itibarıyla birinci bölümde genel tanımlamalar açısından kimlik, kültür ve göç olgusu tanımlanmaya çalışılmıştır. Pomak kimliği, kültürü ve göç olgusu bu tanımlamalar çerçevesinde yapılmıştır. İkinci bölümde Pomakların tarihsel süreçleri yine kimlik çerçevesinde değerlendirilmiştir. Pomakların kimliği üzerine üç farklı bakış açısı ile yapılan araştırmalar ortaya konulmuştur. Bu amaçla Bulgarlar ve Yunanlar tarafından Pomaklar üzerinde uygulanan baskı politikaları üçüncü bölümde anlatılmıştır. Uygulanan yaptırımlar sonucu göç eden veya göçe zorlanan Pomaklar ile bire bir yapılan yazılı iletişim tekniği anket ile değerlendirmeler dördüncü bölümde yer almıştır. Katılımcıların verdiği cevaplar grafiklerle işlenmiş ve net veriler elde edilmiştir.

KAYNAKÇA

Akıncı, B.Z. (2012). Kurum Kültürü ve Örgütsel İletişim. İstanbul: İletişim Yayınları.

Alp, İ. (1990). Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi (1878-1989). Ankara: Trakya Üniversitesi Yayınları.

Alp, İ. (1990). Bulgar Mezalimi (1878-1989). Ankara: Trakya Üniversitesi Yayınları.

Alp, İ. (2008). Pomak Türkleri (Kumanlar-Kıpçaklar), Edirne: Trakya Üniversitesi SBE Yayınları.

Arat, R. R. (1977). Kıpçak maddesi. İstanbul: MEB İslam Ansiklopedisi. C.6.

Arslantürk, Z., Amman, M. T. (2001). Sosyoloji. İstanbul, Çamlıca Yayınları.

Aydın, M. (2005). İngiliz Belgelerine Göre 1877-1878 Osmanlı-Rus İlişkileri Sırasında Kızanlık'ta Rus-Bulgar Mezalimi. Eskişehir: Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu.

Aydın, S., Erdal, Y. S. (2007). Antropoloji. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayın No:1761.

Aydınlı, A. (1971). Batı Trakya Faciasının İyüzü, İstanbul: Akın Yayınları.

Bağlı, M., Binici, A. (2005). Kentleşme Tarihi ve Diyarbakır Kentsel Gelişimi. Ankara: Bilimadamı Yayınları.

Başaran, F. N. (1996). Çanakkale İli Biga İlçesi Pomak El Dokumaları ve Pomak Genç Kız Kıyafeti. Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi SBE.

Başel, H. (2003). Sosyal Politika Açısından İç Göçler: Sivas'tan İstanbul'a Göç Örneği. İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE.

Batı Trakya Dergisi. İstanbul: 15 Ağustos 1977.

Batı Trakya Dergisi. İstanbul: 15 Eylül 1970.

Batı Trakya Dergisi. İstanbul: 15 Temmuz 1967.

Bıyıklıoğlu, T. (1987). Trakya'da Milli Mücadele. Ankara: Cilt 2.

Bilgin, N. (2007). Kimlik İnşası. İstanbul: Aşina Yayınları.

Bulgaristan Komünist Partisi. (1988). Bulgar Ahalisinin ve Milliyetinin Gelişme Problemleri. Sofya.

Bulut, A. (2011). Türklerin Etnik Kökenleri. İstanbul: Kalipso Yayınları.

Burke, P. (2006). Kültür Tarihi. Çev. Mete Tunçay. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Can, Y. (2011). Göç ve Kent: 1989'dan Günümüze Göç Eden İnsanların Kent Adaptasyonu Diyarbakır Örneği. Konya: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE.

Cirilli, G. (1913). Türklerin Edirne'yi Kurtarışı. L'İllustration.

Cüceloğlu, D. (2004). İnsan ve Davranışı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çavuşoğlu, H. (1993). Balkanlar'da Pomak Türkleri (Tarih ve Sosyo-Kültürel Yapı). Ankara: Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı.

Çay, A. M. (1985). Bulgaristan Olayları ve Türk Meselesi. Ankara: Türk Kültürü, Bulgaristan Türkleri Sayısı.

Çay, A. M. (2010). Her Yönüyle Kürt Dosyası. İstanbul: İlgi Yayınları.

Çokbankir, E. (2010). Balkan Türklerinin Kökleri, İzmir: Gaziemir Belediyesi Yayınları.

Dede, A. (1990). Batı Trakya Türklerinde Eski Türk Dini Şamanizmden Kalıntılar, Batı Trakya: Nisan-Mayıs-Haziran, Sayı:259.

Dönmezer, S. (1984). Sosyoloji. Ankara: Savaş Yayınevi.

Dr.Cemil. (1912). Bulgar Vahşetleri. İntikam, Ehlâd ve Ahfâda Yadigâr. İstanbul: Kader Matbaası.

Erdoğan, İ. (1994). İşletmelerde Davranış. İstanbul: Beta Yayınları.

Eren, A. C. (1988). Pomaklar, İstanbul: MEB İslam Ansiklopedisi, C.9.

Eren, A. C. (2008). Pomaklar. İstanbul: MEB İslam Ansiklopedisi, C.9.

Erkal, M. (2006). Sosyoloji. İstanbul: Der Yayınları.

Erkan, H. (1998). Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme. İzmir: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Fichter, J. (2001). Sosyoloji Nedir (Çev. Nilgün Çelebi). Ankara: Atilla Kitabevi.

Georgieva, T. (2001). Pomaks: Muslim Bulgarians, Islam and Christian-Muslim Relations. Sofya: Vol.2, No:3.

Gitmez, A. S. (1983). Yurtdışına İşçi Göçü ve Geri Dönüşler. İstanbul: Alan Yayıncılık.

Gökbel, A. (2000). Kıpçak Türkleri. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Gözler, K. (1999). Osmanlı Tahrir Defterlerine Göre Lofça Pomak Köylerinin İlk Müslüman Sakinleri: 1479-1579. Ankara: XII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler.

Gözler, K. (2002). XV ve XVI'ncı Asırlarda Lofça Pomak Köylerinin İlk Müslüman Sakinleri: 1479-1579. XIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara 4-8

Ekim 1999, Kongreye Sunulan Bildiriler Cilt III. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Hamzaoğlu, Y. (2011). Balkan Türklüğü. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Hidiroğlu, P. (1989). Elen Pomaklar ve Türkiye ile İlişkiler. Atina.

Hoffer, E. (1978). Kesin İnançlılar. İstanbul: Tur Yayınları.

Işıkılı, A. (1963). Milletlerarası İşgücü Hareketleri. Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Dergisi.

İnan, A. (1972). Tarihte ve Bugün Şamanizm. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İnan, A. (1976). Eski Türk Dini Tarihi. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kafesoğlu, İ. (1988). Türkler. İstanbul: MEB İslam Ansiklopedisi. C.12/2.

Kahramanyol, M. (2002). Makedonya'daki Türk ve Müslüman Topluluklarının Dilleri Konusunda Karşılaştırmalı Sözlük, Ankara: TİKA Yayınları.

Kamil, İ. (1989). Bulgaristan'daki Türklerin Statüsü. Ankara: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Kaptan, S. (1973). Bilimsel Araştırma Teknikleri, Tez Hazırlama Yolları. Ankara, Ayyıldız Matbaası.

Karahasan, İ. (2005). Bulgar Etnisitesi. Sofya.

Karasar, N. (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemi. İstanbul: Nobel Yayınevi.

Kayabalı, İ. (1985). Bulgar Türkleri. Ankara: Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları.

Kaygalak, S. (2009). Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme. Ankara: Dipnot Yayınları.

Keleş, R. (1998). Kent Bilim Terimleri Sözlüğü. Ankara: İmge Kitabevi.

Kent, M. (1984). The Great Powers and the End of Ottoman Empire, George Alien and Unwin. Londra.

Kızılçelik, S., Erjem, Y. (1992). Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü, Konya, Emre Grafik Reklam, 1992.

Kiel, M. (1998). Razprostranenie na İsyama v Bılgarskoto Selo prez Osmanskata epoha (XV-XVIII v.): Kolonizatssiya i İsyamizatsiya. Sofya.

Konukman, E. (1990). Büyük Göç ve Anavatan. Ankara: Türk Basın Birliği.

Koyuncu, A. (2013). Balkan Savaşları Sırasında Pomakların Zorla Tanassur Edilmesi (1912-1913). Ankara: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi.

König, R. (1994). Günümüz Sosyolojisi (Çev. Battal İnandı). İzmir: Akademi Kitabevi.

Kurat, A. N. (1977). Bulgaristan. İstanbul: MEB İslam Ansiklopedisi.

Loti, P. (1913). Pour Andrinople Ottoman. L'İllustration.

Maral, T. (2014). Türkiye'de Kürt Kimliğinin Kültürel Bağlamda İncelenmesi ve Siyasallaşma Süreci, İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi SBE.

Marx, K. (1844). Worwarts. Paris.

Memişoğlu, H. (1999). Balkanlarda Pomak Türkleri. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Milonas, P. (1990). Trakya Pomakları. Atina: Livani Yayınları.

Mimarlar Odası. Türkiye’de Kentleşme. Ankara: Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayınları.

Nive, H. (1913). Balkan Ehl-i Salib Seferinde: Avrupa Siyaseti ve Türklerin Felaketi. İstanbul.

Okyar, F. (1980). Üç Devirde Bir Adam. İstanbul: Tercüman Yayınları.

Olgundeniz, S. S. (2010). Televizyon Dünyasında Çocuğun Temsili: Televizyon Dizilerinde ve Reklamlarda Çocuk Kimlikleri. İzmir: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi SBE.

Oran, B. (1993). Balkan Müslümanlarında Dinsel ve Ulusal Kimlik. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilgiler Fakültesi Dergisi.

Özbek, N. (2011). Global İş Kültürü Oluşturmada Devlet Hava Meydanları İşletmesinin Attığı Adımlar. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi SBE.

Özcan, Y. Z. (1998). İçgöçün Tanımı ve Verileri ile İlgili Bazı Sorunlar (78-91). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Özönder. C. (1988). Pomak Türkleri. İstanbul: Batı Trakya’nın Sesi, Yıl 1, Sayı 4.

Pallares, M. L. (2002). Yeni Tarih: İtiraflar ve Konuşmalar. Cambridge.

Pavlov, P. (1990). Kumanite v obştestveno-politiçeskiya jivotna srednovekovna Bilgariya. İstoriçeski Pregled.

Rişvanoğlu, M. (1978). Doğu Aşiretleri ve Emperyalizm. İstanbul: Türk Kültür Yayınları.

Rodop-Tuna Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği. (1976). Rodop-Bulgaristan Türkleri Tarihten Siliniyor mu?. İstanbul: Tarih Yayınları Serisi, Sayı 1.

Rodop-Tuna Türkleri, Kültür ve Dayanışma Derneği. (1976). Rodop-Bulgaristan Faciasının İç Yüzü. İstanbul: Tarih Yayınları Serisi, Sayı 2.

Sabuncuoğlu, Z. (1998). Örgütsel Psikoloji. Bursa: Alfa/Aktüel Kitabevi.

Sargut, S. (2001). Kültürlerarası Farklılaşma ve Yönetim. Ankara: İmge Yayınevi.

Shaw, S.J. (2006). Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye 1. İstanbul: E Yayınları.

Sipahioğlu, S. (1972). Rodoplu 2 Milyon Türk İmha Olma Tehlikesi Karşısında, Ankara: Türk Dünyası Dergisi.

Smith, D. A. (1994). Milli Kimlik. İstanbul: İletişim Yayınları.

Soydaş, A. U. (2010). Kültürlerarası İletişim. İstanbul: Parşömen Yayınları.

Soysü, H. (1992). Kavimler Kapısı. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Şen, M. (2010). Türkiye’de İç Göç ve Sosyo-Ekonomik Uyum Süreci: İstanbul’daki Trabzonlular Örneği. Trabzon: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE.

Şener, Ö. (2006). Şiddet Temelli Sosyal Hareketlerden Terörizmin Örgütlenme Biçimleri: PKK Örneği. Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE.

Şimşir, B. N. (1968). Rumeli’den Türk Göçleri. Ankara: C.1.

Şişman, M. (1994). Örgüt Kültürü. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.

Tekeli, İ. (2008). Göç ve Ötesi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tolan, B. (1996). Toplum Bilimlerine Giriş. Ankara: Adım ve Murat Yayıncılık.

Torun, E. (2006). II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye’de Kültürel Değişmeler İç ve Dış Etkenler. İstanbul: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.

Turan, Ö. (1999). Pomaks: Their Past and Present, Journal of Muslim Minority Affairs. Vol. 19, No.1.

Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi. (1972). Rodop-Bulgaristan Türklüğü Faciasının İcyüzü. Ankara: S.25.

Türkdoğan, O. (2007). Kültür-Değişme ve Toplumsal Çözülme. İstanbul: IQ Yayınları.

Üner, S. (1974). Kırsal Yapıda Değişme ve Kırdan Kente Göçler. Antalya: Türkiye’de Nüfus Sorunu Semineri.

Wells, C. (1984). Kültür ve Politika. Çev. Bozkurt Güvenç. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yalçın, C. (2004). Göç Sosyolojisi. Ankara: Anı Yayınları.

Yeni Forum Dergisi. (1990). Ankara: C. XI.

Yusufoğlu, K. (2011). Atatürk’ün Türklük ve Milliyetçilik Anlayışı. İstanbul: Yılmaz Basım Yayın.

Yücel, M. U. (2007). İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Gazeteler

Hikmet Gazetesi. İstanbul: 27 Kasım 1912.

Hürriyet. 02.03.2005.

İkdam Gazetesi. İstanbul: 25 Aralık 1912.

Jivkov’dan Özal’a: Müslümanları Alınız. Ta Nea Gazetesi. 30.05.1989.

Milliyet, 11.09.1970.

Milliyet, 18.08.1989.

Milliyet, 23.01.1985, s.10.

Milliyet, 26.08.1989.

Milliyet. 02.08.1999.

Milliyet. 29.12.1956.

Sofia Press, Soruşturma. Sofya: Haziran 1987.

EKLER

EK-1. Ev ve Yapı İsimleri

SIRA	TÜRKÇE	POMAKÇA
1	Ev	Kuça
2	Taş Duvar	Kameni Zid
3	Mağaza	Magaza
4	Çayır	Çayır, Meraya
5	Çatı	Krov
6	Oluk	Oluk
7	Kiremit	Çeremida
8	Baca	Baca
9	Pencere	Camavi, Pencere
10	Kapı	Kapiya, Vrata
11	Mandal	Mandal, Reza
12	Halka	Alka
13	Tokmak	Tokmak
14	Kanat	Kanat, Krilo
15	Taşlık	Taşluk
16	Kiler	Çiler, Noşki
17	Hamam	Amam
18	Mutfak	Mutfak
19	Divanhane	Divanhana, Sofalık
20	Hayat	Hayat, Ayat
21	Çeşme	Çeşma
22	Yalak	Korito
23	Kuyu	Bunar
24	Çıkırık	Çekrek
25	Parmaklık	Trabzan
26	Tahta Döşeme	Duşema
27	Direk	Direki
28	Payanda	Payanda
29	Binek Taşı	Bineктаş
30	Askılık	Askiya
31	Dolap	Dolap
32	Pencere Camı	Cam
33	Kilit	Brava, Kilit
34	Anahtar	Kluç
35	Samanlık	Slamnak
36	Ahr	Ahar, Ştala

37	Kümes	Çümes, Kokoşar
38	Ambar	Ambar
39	Çıkma	Çıkma
40	Cumba	Cumba
41	Çardak	Çardak
42	Salaş	Salaş
43	Avlu Duvarı	Avliski Zid
44	Köpek Kulübesi	Kuçara, Kotar
45	Sandalye	Skemle
46	Masa	Masa, Hastal
47	Sedir	Sedriye, Sedir
48	Minder	Minder
49	Sehpa	Sehpa
50	Dolap	Dolap
51	Raf	Raf
52	Lamba	Lamba
53	Kandil	Kandilo, Svetlo
54	Avize	Luster
55	Hizmetçi	İzmetkar, Sluga
56	Bodrum	Podrum
57	Kilim	Kilim

Kaynak: Kahramanyol, M., Makedonya'daki Türk ve Müslüman Toplumlarının Dilleri Konusunda Karşılaştırmalı Sözlük, Ankara, TİKA, 2002.

EK-2. Evlenme ve Aile

SIRA	TÜRKÇE	POMAKÇA
1	Hediye	Peşkeş, Bakış, Ediye
2	Allık	Rumenilo
3	Aklık	Belilo
4	Yüzük	Pırsten
5	Gerdanlık	Cerdan, Ogrlisa
6	Mendil	Yaglug, Maramisa
7	Cevahir Kutusu	Cevahir Kutuya
8	Ayna	Ogledalo
9	Halhal	Halhal, Bilenzuk
10	Küpe	Obetki, Meneuş, Uşnisi
11	İnci	Biser, İnci
12	Mercan	Mercan
13	Bohça	Bohça, Bohçalık, Bovça
14	Çeyiz	Ruho, Çeyiz
15	Nişan	Nişan
16	Düğün	Svadba
17	Nikah	Vençanye
18	Kına	Kna, Kına, Kana
19	Kına Yakma	Kanavenye
20	Gelinlik	Nevestinsko Ruvo
21	Al Başlık	Dulak
22	Gerdek	Cerdek
23	Yenge	Enga, Enge
24	Gelin	Nevesta
25	Güvey	Cuvegiya
26	Damat	Zet
27	Kaynana	Sivekorva
28	Kaynata	Sivekor

29	Görümce	Zolva
30	Elti	Yatırva
31	Kayınbirader	Şura, Dever
32	Kardeş	Brat, Sestra
33	Abla	Abla, Sestra
34	Ağabey	Ago
35	Birader	Brat
36	Dayı	Dayo, Vuyko
37	Amca	Amica
38	Hala	Tetka, Hala
39	Teyze	Tetka
40	Dede	Dedo
41	Ata	Prededo
42	Bacanak	Bacanak
43	Çocuk	Dete, Detençe, Maksumçe
44	Kız	Devoyka, Momıçe
45	Oğlan	Maşko, Diete
46	Uşak	Sluga
47	Sofra	Sofra
48	Ziyafet	Pir, Ziyafet, Cümbüş
49	Saz	Çalgiya
50	İlk	Sefte

Kaynak: Kahramanyol, M., Makedonya'daki Türk ve Müslüman Toplumlarının Dilleri Konusunda Karşılaştırmalı Sözlük, Ankara, TİKA, 2002.

EK-3. Eğlence ve Bayramlar

SIRA	TÜRKÇE	POMAKÇA
1	Misafir	Musafir, Gostin
2	Ağırlamak	Preçek
3	Uğurlamak	İsprakanye
4	Misafir Oturması	Musafirluk, Gosti
5	Çengi	Çengiya
6	Davul	Tapan
7	Tef	Tef
8	Zil	Zvones, Zvonçe
9	Daire	Dayre
10	Zurna	Zurli, Zurla
11	Keman	Çeman
12	Bayramlık	Bayramluk
13	Bayram Namazı	Bayram Namazı
14	Fayton	Payton
15	Araba	Litorka, Araba
16	Çadır	Çador, Şator
17	Tente	Tenti
18	Salıncak	Lyulyaşki
19	Gülistan	Rujanik
20	Hamail	Amaylii
21	Muska	Muska
22	Hıdırellez	Curcovden
23	Nevruz	Sultan Nevrüz
24	Aşure Günü	Aşura

Kaynak: Kahramanyol, M., Makedonya'daki Türk ve Müslüman

Toplumlarının Dilleri Konusunda Karşılaştırmalı Sözlük, Ankara, TİKA, 2002.

EK-4. Cami ve Tekke

SIRA	TÜRKÇE	POMAKÇA
1	Cami	Camiya
2	Tekke	Teke
3	Kubbe	Kube
4	Minare	Munare
5	Şerefe	Şerefa
6	Minare Külahı	Külüm
7	Kandil	Kandilo
8	Alem	Alem
9	Mahya	Mahya
10	Mihrap	Mihrap
11	Minber	Minber
12	Mahvel	Mahvil
13	Cemaat	Cemat
14	İmam	İmam
15	Müezzin	Müezzin
16	Şeyh	Şeh
17	Mürid	Mürit
18	Sufi	Mürit
19	Sabah	Saba
20	Öğlen	Pladne
21	İkindi	İkindiya
22	Akşam	Akşam
23	Yatsı	Yatsiya
24	Cuma Namazı	Cuma Namaz
25	Bayram Namazı	Bayram Namaz
26	Teravih Namazı	Teraviya
27	Tesbih	Tespih
28	Sarık	Çalma, Sarık
29	Ahmediye	Ahmediya
30	Cübbe	Cübe
31	Rahle	Rahla
32	Levha	Leuha
33	Şamdan	Mumluk
34	Avize	Luster
35	Musalla Taşı	Musala
36	Seccade	Secade
37	Takke	Kapa
38	Zemzem Suyu	Abuzemze

Kaynak: Kahramanyol, M., Makedonya'daki Türk ve Müslüman

Toplumlarının Dilleri Konusunda Karşılaştırmalı Sözlük, Ankara, TİKA, 2002.

EK-5. Hamam

SIRA	TÜRKÇE	POMAKÇA
1	Hamam	Amam
2	Kubbe	Kube
3	Külhan	Ocak
4	Kurna	Kurna
5	Musluk	Çeşma
6	Hamam Taşı	Hamamtaş
7	Kese	Kesa
8	Nalın	Nalını
9	Tellak	Telak
10	Peştamal	Peştamal
11	Peşkir	Peşkir
12	Sabun	Sapun
13	Havlu	Peşkir, Havliya
14	Kazan	Kazan

Kaynak: Kahramanyol, M., Makedonya'daki Türk ve Müslüman Toplumlarının Dilleri Konusunda Karşılaştırmalı Sözlük, Ankara, TİKA, 2002.

EK-6. Giyim – Kuşam

SIRA	TÜRKÇE	POMAKÇA
1	Giyim Kuşam	Obleka
2	Don	Gaki
3	Fanila	Fanela
4	Çorap	Çorapi
5	Tuman	Tumayli
6	Şalvar	Şalvari
7	Kaytan	Gaytan
8	Kadife	Kadifa
9	İpek	Svila
10	Pantolon	Pantolon
11	Gömlek	Koşulya, Mintan
12	Yelek	Yelek, Camadan
13	Fermen	Fermene
14	Kürk	Kürk, Bunda
15	Palto	Palta
16	Dolama	Dolama
17	Çizme	Çizma
18	Yemeni	Yemeniya, Şamiya
19	Çarık	Opanak
20	Uçkur	Uçkur
21	Yağlık	Yaglug
22	Oya	Oya
23	Kemer	Kayış
24	Toka	Pulika, Toka
25	Kuşak	Opaz, Poyaz
26	Bağcık	Vırzonki
27	Fes	Fes
28	Sarık	Saruk
29	Çalma	Çalma
30	Yüzük	Pırsten

31	Bilezik	Bilenzuk
32	Kolçak	Kolçak
33	Hamail	Amayliya
34	Gerdanlık	Gerdan
35	Küpe	Obetki
36	Saat	Sahat
37	Ceket	Setra
38	Setre	Setra
39	Şal	Şal
40	Eldiven	Rukavisa
41	İlik	Petla
42	Düğme	Dugme, Kopça
43	Fermuar	Patent
44	Köstek	Köstek
45	Halhal	Halhal
46	Çarşaf	Çarşaf
47	Peçe	Peça
48	Ferace	Feraca
49	Önlük	Futa
50	Kaftan	Kaftan
51	Mest	Mes
52	Galoş	Kalaçe
53	Bel Kuşağı	Poyas
54	Elbise	Obleka, Ruvo
55	Entari	Entariya, Fustan
56	Terlik	Leçki, Vleçki, Terlasi
57	Çorap	Çorapi
58	Mendil	Kırpçe, Mindil, Maramiçe
59	Ayakkabı	Kondıra
60	Pençe	Pençe

Kaynak: Kahramanyol, M., Makedonya'daki Türk ve Müslüman

Toplumlarının Dilleri Konusunda Karşılaştırmalı Sözlük, Ankara, TİKA, 2002.

EK-7. El İŖi

SIRA	TÜRKÇE	POMAKÇA
1	El İŖi	Ruçni Rad
2	DikiŖ	Ŗivenye
3	NakiŖ	Vezenye
4	Örgü	Piletanye
5	Dantel	Tentela
6	Dokuma	Tkanye
7	Yün Eğirme	Piredenye
8	İğne Oyası	Oyise so İgli
9	Bez	Platno
10	İplik	Kones
11	Makara	Makara
12	Yumak	Yumak, Kılopçe
13	Öreke	Virtilo
14	ŖiŖ	İgla za Pleten
15	Tığ	Ŗilo
16	Mekik	Mekik
17	İğne	İgla
18	Ayaklık	Nogarki
19	Kirkit	Kirkit
20	DikiŖ Makinası	MaŖina Ŗivenye
21	Yüksük	Naprstak
22	Gergef	Gergef
23	Kanaviçe	Kanaviça
24	Beyaz İŖ	Ase
25	Pamuk	Pamuk
26	Yün	Volna
27	İpek	Svila
28	İbriŖim	İbriŖim
29	Sicim	Sicim
30	Sırma	Sırma
31	Çile	Çelo
32	Kadife	Kadifa

Kaynak: Kahramanyol, M., Makedonya'daki Türk ve Müslüman Toplumlarının Dilleri Konusunda KarŖılaŖtırmalı Sözlük, Ankara, TİKA, 2002.

EK-8. İnançlar

SIRA	TÜRKÇE	POMAKÇA
1	Muska	Muska
2	Hamail	Amayliya
3	Nazarlık	Nazarlık
4	Yatır	Evliya
5	Adak	Kurban
6	Kurban	Kurban
7	Sadaka	Sadaka
8	Üzerlik	Üzerlik
9	Mevlid	Mevlud
10	Miraç	Miraç
11	Kadir Gecesi	Leyli Kadir
12	Mubarek Gece	Mubareç Noç
13	Ramazan	Ramazan
14	Oruç	Post
15	Sahur	Sahur
16	İftar	İftar
17	İbadet	İbadet
18	Namaz	Namaz
19	İman	İman
20	Abdest	Abdest

Kaynak: Kahramanyol, M., Makedonya'daki Türk ve Müslüman Toplumlarının Dilleri Konusunda Karşılaştırmalı Sözlük, Ankara, TİKA, 2002.

EK-9. Silahlar

SIRA	TÜRKÇE	POMAKÇA
1	Bıçak	Noj
2	Sap	Dırışka
3	Keski	Seçilo
4	Kın	Raçka
5	Kama	Kama
6	Kılıç	Sabya
7	Yatağan	Yatagan
8	Tabanca	Piştol
9	Namlu	Sevka
10	Tetik	Okidaç
11	Kundak	Kundak
12	Tüfek	Kuşka
13	Ok	Sıtirela
14	Yay	Lak
15	Sadak	Kovçeg
16	Mızrak	Kopye
17	Topuz	Topuz
18	Balta	Sekira

Kaynak: Kahramanyol, M., Makedonya'daki Türk ve Müslüman Toplumlarının Dilleri Konusunda Karşılaştırımalı Sözlük, Ankara, TİKA, 2002.

EK-10. İş ve Meslekler

SIRA	TÜRKÇE	POMAKÇA
1	Bakkal	Bakal, Dükan
2	Manav	Pilyar
3	Kasap	Kasap
4	Berber	Berber
5	Züccaciyeci	Camciya
6	Nalbur	Gvozdar
7	Peynirci	Sirenyar
8	Bekçi	Bekçi, Çuvar
9	Çoban	Çoban
10	Fırıncı	Furunciya, Furnaciya
11	Çiftçi	Çipçiya
12	Ormancı	Şumar
13	Bahçeci	Baştovan
14	Tacir	Tırgoves
15	Esnaf	Esnaf
16	Marangoz	Marangoz, Dogramaciya
17	Demirci	Jelesar
18	Dülger	Dulger
19	Semerci	Samarciya
20	Sayacı	Sayaciya
21	Bıçakçı	Bıçakçiya, Nojar
22	Ayakkabıcı	Kunduraciya
23	Terzi	Terziya
24	Zahireci	Jitar, Zaireci
25	Aşçı	Aşçiya, Gotvar
26	Dokumacı	Tkayaç
27	İmam	İmam
28	Kilimci	Kilimar
29	Kuyumcu	Kuyumciya, Zlatar

30	Sarraf	Zlatar
31	Balıkçı	Ribar
32	Tezgah	Tezga
33	Terazi	Teraziya
34	Makas	Nojiçi
35	Ustura	Britva
36	Tarak	Çeşel
37	Ayna	Ogledalo
38	Çivi	Çiviya
39	Testere	Testere
40	Vida	Burma
41	Balyoz	Maly
42	Kürek	Lopata
43	Kazma	Kopaç
44	Bel	Arşov
45	Tırmık	Grebula
46	Yaba	Vila
47	Musluk	Çeşma
48	Boru	Boriya
49	Zincir	Zincir
50	Tutkal	Tutkal
51	Boya	Boya
52	Kireç	Var
53	Çimento	Sement
54	İplik	Kones
55	Düğme	Kopçe
56	Kanca	Kanca

Kaynak: Kahramanyol, M., Makedonya'daki Türk ve Müslüman Toplumlarının Dilleri Konusunda Karşılaştırmalı Sözlük, Ankara, TİKA, 2002.

EK-11. İnsan Adları

SIRA	TÜRKÇE	POMAKÇA
1	Abit	Abit
2	Alabey	Alabey
3	Alaybeyi	Alaybeyi
4	Anko	Anko
5	Asma	Esmâ
6	Bayezid	Beyazid
7	Caşah	Caşah
8	Çavuş	Cula
9	Demirşah	Demirşah
10	Derviş	Derviş
11	Dila	Dila
12	Dilber	Dilber
13	Doğan	Doğan
14	Durmuş	Durmuş
15	Gül	Gül
16	Gülbeyaz	Gülbeyaz
17	Güliyaşa	Güliyaşa
18	Gülperi	Gülperi
19	Hacer	Hacera
20	Hanife	Hanifa
21	Hasene	Hasena
22	Hatice	Hatica
23	Kartal	Kartal
24	Memiş	Memiş
25	Mihman	Mihman
26	Miralem	Miralem
27	Muarem	Muarem

28	Neal	Neal
29	Nergiz	Nerkesa
30	Nesrula	Nesrula
31	Nevruz	Nevrüz
32	Nizameddin	Nizameddin
33	Paşa	Pašo
34	Paşema	Paşema
35	Saadullah	Saadullah
36	Sarıca	Sarıca
37	Sevda	Sevda
38	Sevdiye	Sevdiya
39	Sultan	Sultan
40	Şahin	Şehin
41	Toktamiş	Toktamiş
42	Vehbi	Vehbi
43	Yiğit	Yiğit
44	Zergüzel	Zergüzel
45	Zübeyde	Zübeyda
46	Zümrüt	Zümrüt

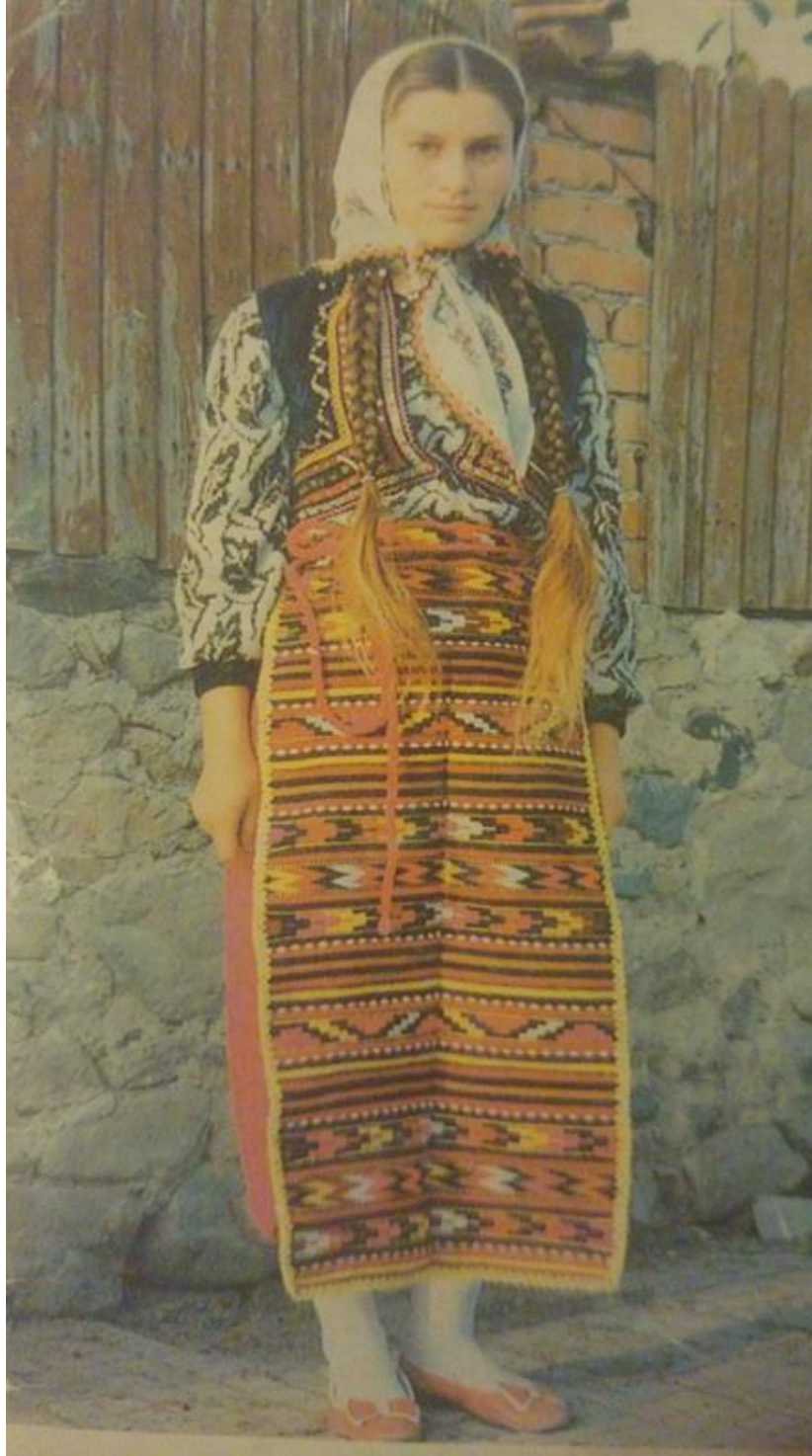
Kaynak: Kahramanyol, M., Makedonya'daki Türk ve Müslüman Toplumlarının Dilleri Konusunda Karşılaştırmalı Sözlük, Ankara, TİKA, 2002.

EK-12. Karaoğlan

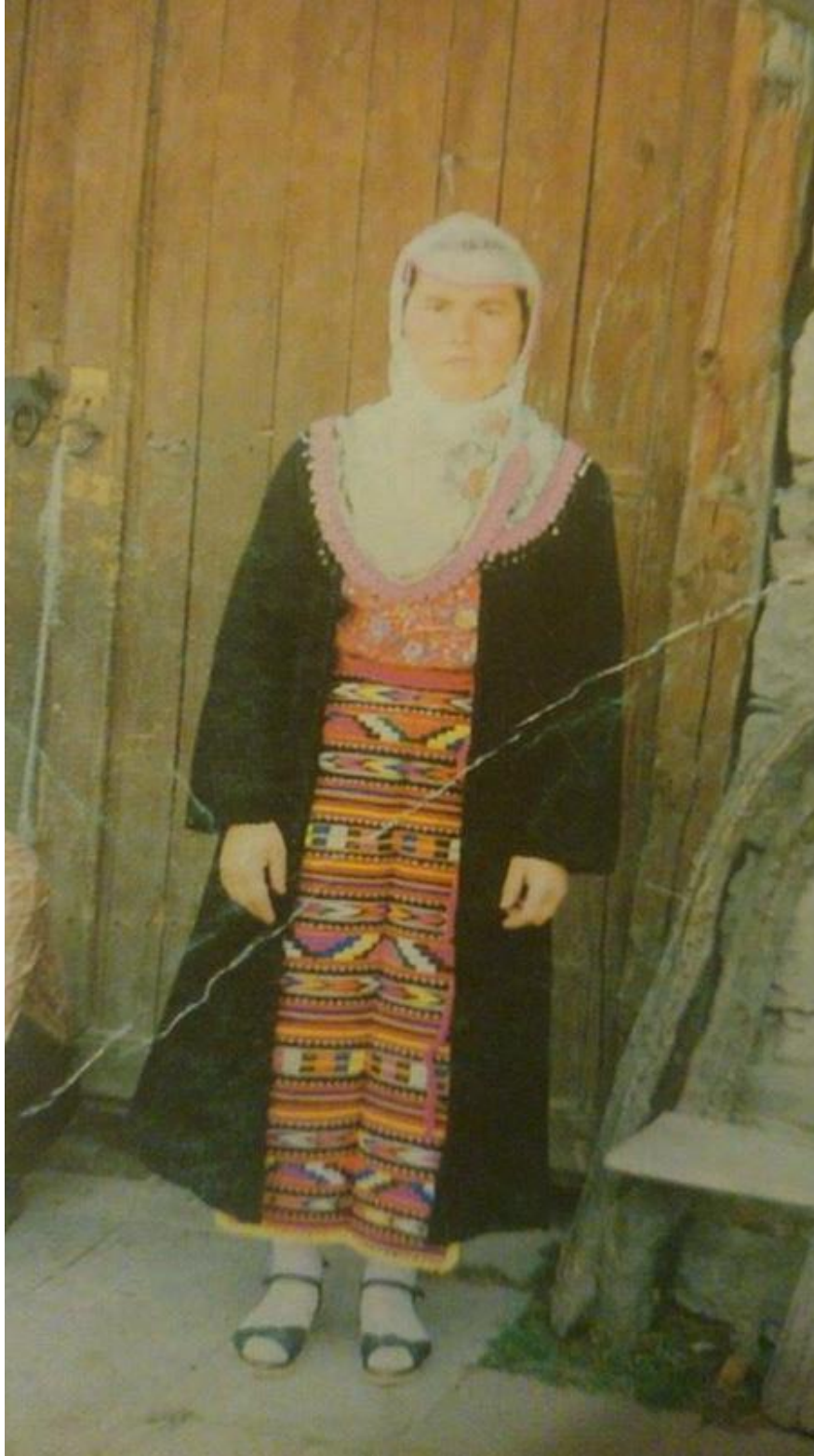
Kaynak: <http://www.trakyaninsesi.com>

EK-13. Bekâr Pomak Türk Kızı

Kaynak: Memişoğlu, H., Balkanlarda Pomak Türkleri, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1999.

EK-14. Evli Pomak Türk Kadını

Kaynak: Memişoğlu, H., Balkanlarda Pomak Türkleri, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1999.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ADI VE SOYADI	Derya ERGENE
DOĞUM YERİ VE TARİHİ	Edirne – 01.01.1987
MEDENİ HALİ	Evli
E-MAIL	deryagultekin@msn.com
ADRES (EV)	Gürpınar Merkez Mh. Erberk Sk. No:9 /3 Beylikdüzü - İSTANBUL
ADRES (İŞ)	T.C. Adalet Bakanlığı Bakırköy Kapalı Ceza İnfaz Kurumu – İSTANBUL
TELEFON (CEP)	0 544 896 64 94
TELEFON (İŞ)	0 212 660 80 26
EĞİTİM DURUMU	Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi İstanbul Üniversitesi Adalet MYO
İŞ TECRUBESİ	- T.C. Adalet Bakanlığı Bakırköy Kapalı Ceza İnfaz Kurumu – İSTANBUL - Yapı Kredi Bankası A.Ş. Sefaköy Sanayi Şb. - İSTANBUL